Республиканский научно-методический журнал

USTAZ USTANYMY

Республикалық ғылыми-әдістемелік журналы

№5(25) (2026 ж. Мамыр/Май 2026 г.)

Шығыс Қазақстан облысының білім басқармасы
Өскемен қаласы бойынша білім бөлімінің
«№47 жалпы білім беретін мектеп» КММ
ЖАРАТЫЛЫСТАНУ БІРЛЕСТІГІ

Республиканский научно-методический журнал

USTAZ USTANYMY

Республикалық ғылыми-әдістемелік журналы

«USTAZ USTANYMY» республикалық ғылыми-әдістемелік журналының
№5(25) (2026 ж. Мамыр) шығарылымы. Выпуск №5(25) (Май 2026 г.)
республиканского научно-методического журнала «USTAZ USTANYMY».

ТАҚЫРЫПТЫҚ БАҒЫТЫ: білім беру саласындағы оқу-әдістемелік, ғылыми-тәжірибелік, ақпараттық -сараптамалық, педагогикалық инновациялық тәжірибелерді тарату бойынша материалдар жариялау.
ТЕМАТИЧЕСКОЕ НАПРАВЛЕНИЕ: публикация материалов по распространению учебно-методического, научно-практического, информационно-аналитического, педагогического инновационного опыта в области образования.

«USTAZ USTANYMY» Республикалық ғылыми-әдістемелік журналы Нұр-Сұлтан қаласында Қазақстан Республикасының Ақпарат және Қоғамдық даму министрлігінің Ақпарат комитеті 2023 жылғы 13 ақпандағы Мерзімді баспасөз басылымын, ақпараттық агенттікті және желілік басылымды есепке қоюы туралы куәлігі № KZ26VPY00064454 берілген.
Таралу аумағы: Қазақстан аумағында.
«USTAZ USTANYMY» журналы айына 4 рет жарық көреді.

Республиканский научно-методический журнал «USTAZ USTANYMY» в городе Нұр-Сұлтан комитетом информации Министерства информации и общественного развития Республики Казахстан выдано свидетельство о постановке на учет периодического печатного издания, информационного агентства и сетевого издания от 13.02.2023 года
№ KZ26VPY00064454.
Территория распространения: На территории Казахстана.
Журнал " USTAZ USTANYMY " выходит 4 раз в месяц.

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ / РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ
Бас редактор:/Главный редактор: Баянды Ерлан
Дүйсенбекова Б.Н. – биология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Қарағанды медицина университеті
Дүзбаева Н.М. – биология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті
Каскарбаева Б.Б. – педагог-шебер
Қасқабаева Ф.С. – педагог-шебер
Есенова Ш.Б. – педагог-зерттеуші
Иманбек Ә.О. – жаратылыстану ғылымдарының магистрі
Алшынов А.Ә. – жаратылыстану ғылымдарының магистрі
Корректор / корректор: Кәкіш Мерей Ертайқызы
Жауапты хатшы / ответственный секретарь: Есбергенов Айдын Ардақұлы

«USTAZ USTANYMY» ғылыми-әдістемелік журналының авторларға арналған ережелерімен QR-кодты сканерлеу арқылы таныса аласыз.
С правилами для авторов научно-методического журнала «USTAZ USTANYMY» вы можете ознакомиться, отсканировав QR-код.

Мазмұны / Содержание

Манамбаева Н.О. Инклюзивті білім беру: мүмкіндіктер мен міндеттер 4
Берденбекова Ә.Ә. Ағылшын тілін үйретудегі жасанды интеллект технологиялары: артықшылықтары мен тәуекелдері 7
Абдикасымова Ж.С. Есептер шығару. Ғарыш аппаратттары мен ғарышайлақ....10
Мусина Г.С. Химия сабақтарында қоршаған ортадағы химиялық қауіпсіздік тақырыбын оқытуда зертханалық жұмыстарды ұйымдастырудың тиімді әдістері14
Балықбаева Д.А. Архимед заңы қалай ашылды? 19
Омарова А.Н. Жасанды интеллект негізінде цифрлық білім беру ресурстарын дамыту 22
Аймашева А.А. Қазақ тілі сабақтарында логикалық тапсырмаларды жасанды интеллект арқылы ұйымдастыру 24
Аймжанова Ж.Қ., Турымтаева Б.Е. Инкюзивті білім беру: субъектілік және тең мүмкіндіктер 28
Жуманова М.А. Нәтиже сабақ. Мен не үйрендім? 32
Енчвай Б. «Құрамды шарттарды программалау» 35
Турабаева К.О. «Дамытушы ойындар арқылы балалардың танымдық қабілеттерін жетілдіру» 39
Тусупбеков М.Т. «Мотоатқыш бөлімшесінің құрылымы, ұрысқа кіруі және ұрыс кезіндегі әрекеті» 43
Курманиязова Ж.Ж. «Сырым бабамыз ізімен» атты танымдық кеші 47
Ракишов А.А. Үстел ойынын дайындау. Графикалық құжаттама 50
Абдиханова Ж.Т. Инновациялық ұстаз: қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарындағы заманауи көзқарас 52
Сагымбаева Л.Т. Қазақ тілі сабағын оқытуда мультимедиялық құралдарды пайдалану тиімділігі 55
Касымова Д.С. Ата-анамен өзара байланыс орнатудың педагогикалық тетіктері 58
Кабирова Ж.А. Балабақшадағы денсаулық сақтау технологиялары және салауатты өмір салты 61
Шахаева Т.Б. «Шығыс пен батыс өркениетіндегі көшбасшылық феномені: тарихи тұлғалар және әлемдік өзгерістер» 64
Садыкова Г.К. Актуальные методы преподавания русского языка в рамках обновлённой образовательной программы 68
Джекшенбаева А.Р. Эффективные приёмы работы с текстом на уроках русского языка и литературы 72
Жидебаева Д.С. «Орта мектепте ағылшын тілін оқытудағы интерактивті әдістердің тиімділігі» 75

Манамбаева Назира Оспановна
Әдіскер
"Жамбыл облысы әкімдігінің білім басқармасы Тараз қаласының білім бөлімінің
"№46 "Ақбота" бөбекжай-бақшасы" коммуналдық мемлекеттік қазыналық кәсіпорыны

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ: МҮМКІНДІКТЕР МЕН МІНДЕТТЕР

Аннотация: мақалада мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында инклюзивті білім беруді жүзеге асырудың ғылыми-әдістемелік негіздері кеңінен қарастырылады. Инклюзивті орта құрудағы әдіскердің рөлі, мультидисциплинарлық тәсіл, бейімделген дидактика, нейропедагогикалық және цифрлық технологиялардың қолданылуы талданады. Сонымен қатар балалардың әлеуметтік, эмоционалдық және когнитивтік дамуын қамтамасыз ететін заманауи педагогикалық модельдер ұсынылады.

Кілт сөздер: инклюзивті білім беру, балабақша әдіскері, бейімделген оқыту, нейропластикалылық, мультидисциплинарлық тәсіл, ерекше білім беру қажеттіліктері, әлеуметтік интеграция, эмоционалдық интеллект, цифрлық педагогика, даму маршруты.

Қазіргі мектепке дейінгі білім беру жүйесінде инклюзивті білім беру – тек педагогикалық бағыт емес, ол әлеуметтік әділеттілік, тең мүмкіндік және әр баланың жеке даму траекториясын қамтамасыз ететін кешенді философия ретінде қалыптасып отыр. Балабақша жағдайында инклюзияны енгізу әдіскерден тек ұйымдастырушылық білімді емес, сонымен қатар психологиялық, дефектологиялық және педагогикалық интеграцияланған құзыреттерді талап етеді. Инклюзивті ортада әр бала – оның даму ерекшелігіне қарамастан – толыққанды білім беру процесінің белсенді қатысушысы ретінде қарастырылады, бұл білім беру жүйесінің гуманистік сипатын күшейтеді.

Инклюзивті білім берудің негізгі мүмкіндіктерінің бірі – әр баланың жеке қажеттіліктеріне бейімделген білім беру траекториясын құру. Балабақша деңгейінде бұл бейімдеу оқу бағдарламасының мазмұнын, қарқынын және әдістерін өзгерту арқылы жүзеге асады. Мысалы, сөйлеу тілінде, когнитивтік дамуында немесе моторикасында ерекшеліктері бар балалар үшін тапсырмалар жеңілдетілген, визуалды қолдаумен толықтырылған немесе ойын формасында ұсынылады. Мұндай тәсіл баланың өзін-өзі бағалауына оң әсер етіп, оқу процесіне қатысу мотивациясын арттырады.

Әдіскердің инклюзивті білім берудегі рөлі – жүйелі басқару мен әдістемелік үйлестіруді қамтамасыз ету. Ол педагогтардың кәсіби дайындығын арттыру, инклюзивті ортада жұмыс істеу дағдыларын қалыптастыру және оқу-әдістемелік материалдарды бейімдеу процесін үйлестіреді. Сонымен қатар әдіскер педагогикалық мониторинг жүргізіп, әр баланың даму динамикасын талдай отырып, коррекциялық және дамыту бағдарламаларын ұсынады. Бұл процесс ғылыми негізделген диагностика мен үздіксіз бақылауды талап етеді.

Инклюзивті білім беруде психологиялық қолдау жүйесі ерекше маңызға ие. Баланың эмоционалдық қауіпсіздігі мен әлеуметтік бейімделуі оның оқу жетістіктеріне тікелей әсер етеді. Сондықтан балабақшада психологиялық-педагогикалық консилиум жүйесі жұмыс істеуі қажет. Бұл жүйе баланың даму ерекшеліктерін кешенді талдап, оған жеке қолдау стратегиясын әзірлейді. Эмпатияға негізделген педагогикалық қарым-қатынас баланың әлеуметтік интеграциясын жеңілдетеді.

Қазіргі нейропедагогика инклюзивті білім беруді мидың бейімделгіштік (нейропластикалылық) қасиетімен байланыстырады. Баланың миы ерте жаста өте икемді болғандықтан, дұрыс ұйымдастырылған орта оның когнитивтік және әлеуметтік дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Сенсорлық ойындар, тактильді материалдар, музыкалық және қозғалыстық терапия элементтері инклюзивті топтарда кеңінен қолданылуы тиіс. Бұл әдістер балалардың әртүрлі даму ерекшеліктеріне бейімделген оқу ортасын қалыптастырады.

Инклюзивті білім берудің маңызды міндеттерінің бірі – әлеуметтік интеграцияны қамтамасыз ету. Балалар бір-бірімен қарым-қатынас жасау арқылы толеранттылық, эмпатия және өзара көмек дағдыларын дамытады. Бұл жерде тәрбиеші тек бақылаушы емес, әлеуметтік өзара әрекеттесуді ұйымдастырушы рөлін атқарады. Ойын әрекеттері арқылы балалар арасындағы шекаралар жойылып, бірлескен әрекет мәдениеті қалыптасады.

Цифрлық технологиялар инклюзивті білім беруді қолдаудың жаңа құралына айналуда. Интерактивті қосымшалар, визуалды коммуникациялық платформалар және сөйлеу дамытуға арналған цифрлық құралдар ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға оқу процесіне белсенді қатысуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар цифрлық ресурстар арқылы ата-анамен кері байланыс күшейіп, баланың дамуын үйде де жалғастыруға жағдай жасалады.

Инклюзивті ортада бағалау жүйесі дәстүрлі стандарттардан ерекшеленеді. Мұнда басты назар баланың жеке прогресіне, даму динамикасына және қатысу белсенділігіне аударылады. Формативті бағалау әдістері арқылы педагог әр баланың жетістігін жеке бақылап, қолдау стратегиясын түзетіп отырады. Бұл әдіс бәсекелестік емес, ынтымақтастық мәдениетін қалыптастырады.

Әдістемелік тұрғыдан алғанда, инклюзивті білім беру ойын технологияларымен тығыз байланысты. Рөлдік ойындар, сюжеттік жаттығулар және бірлескен шығармашылық тапсырмалар балалардың әлеуметтік дағдыларын дамытады. Әсіресе сөйлеу, қарым-қатынас және эмоцияны білдіру дағдылары ойын арқылы тиімді қалыптасады. Бұл тәсіл инклюзивті топтарда ерекше нәтижелі болып табылады.

Инклюзивті білім беруді тиімді жүзеге асыру үшін педагогтардың үздіксіз кәсіби дамуы маңызды шарт болып табылады. Арнайы курстар, семинарлар және тәжірибе алмасу бағдарламалары тәрбиешілердің инклюзивті педагогика саласындағы құзыреттерін арттырады. Сонымен қатар әдіскердің ғылыми-әдістемелік сүйемелдеуі педагогикалық сапаны қамтамасыз етеді.

Инклюзивті білім беру жүйесінің қазіргі даму кезеңінде балабақша әдіскерінің қызметі тек ұйымдастыру және бақылау функцияларымен шектелмей, күрделі ғылыми-рефлексивтік басқару деңгейіне көтеріледі. Бұл контексте инклюзивті орта білім беру мекемесінің ішкі экожүйесі ретінде қарастырылады, онда әрбір компонент – бала, педагог, ата-ана және әлеуметтік орта – бір-бірімен үздіксіз байланыста әрекет етеді. Мұндай жүйеде әдіскер педагогикалық процесті реттеуші ғана емес, сонымен қатар инклюзивті мәдениетті қалыптастырушы стратегиялық тұлға ретінде көрінеді.

Инклюзивті білім беруді тереңдетудің маңызды бағыты – мультидисциплинарлық тәсілді енгізу. Бұл тәсіл педагог, психолог, логопед, дефектолог және әлеуметтік педагогтың бірлескен жұмысын қамтиды. Баланың даму картасы тек бір маманның бақылауына емес, кешенді консилиумдық талдауға негізделуі тиіс. Осындай интеграция нәтижесінде баланың жеке білім беру маршруты (ЖББМ) ғылыми негізде құрастырылады, ол баланың когнитивтік, тілдік, моторлық және әлеуметтік даму ерекшеліктерін толық ескереді.

Қазіргі педагогикалық зерттеулер инклюзивті ортада «бейімделген дидактика» ұғымының маңыздылығын көрсетеді. Бұл ұғым оқу мазмұнын жеңілдету ғана емес, оны әр

баланың қабылдау стиліне сәйкестендіруді білдіреді. Көрнекі-кеңістіктік қабылдауы басым балалар үшін визуалды схемалар, ал кинестетикалық типтегі балалар үшін қозғалыс пен әрекетке негізделген тапсырмалар тиімді болып табылады. Осылайша оқыту жеке нейрокогнитивтік ерекшеліктерге бейімделеді.

Инклюзивті білім беруде эмоционалдық интеллектті дамыту ерекше рөл атқарады. Балабақша жасындағы балалар үшін эмоцияны тану, оны дұрыс білдіру және басқа адамның эмоциясын түсіну дағдылары әлеуметтік бейімделудің негізі болып табылады. Әдіскер педагогтарға эмоциялық-дидактикалық ойындарды, психогимнастика элементтерін және рөлдік жағдайларды жүйелі түрде енгізуді ұсынуы тиіс. Бұл балалар арасындағы агрессия деңгейін төмендетіп, өзара түсіністік мәдениетін қалыптастырады.

Нейропедагогикалық тұрғыдан инклюзивті білім беру баланың миының икемділігін (нейропластикалылығын) тиімді пайдалануға негізделеді. Ерте жастағы баланың миы сыртқы орта әсеріне өте сезімтал болғандықтан, дұрыс ұйымдастырылған инклюзивті орта жаңа нейрондық байланыстардың қалыптасуына ықпал етеді. Бұл әсіресе сөйлеу тілінің дамуы тежелген немесе аутизм спектріндегі балалар үшін аса маңызды. Сенсорлық интеграция әдістері (дыбыс, түйсік, қозғалыс) олардың танымдық белсенділігін арттырады.

Цифрлық инклюзивті технологиялар қазіргі кезеңде білім берудің қолжетімділігін кеңейтетін маңызды құралға айналып отыр. Мысалы, сөйлеуді тану жүйелері, визуалды коммуникация платформалары (PECS жүйесі), интерактивті планшеттік қосымшалар ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың оқу процесіне қатысуын жеңілдетеді. Бұл құралдар коммуникациялық кедергілерді азайтып, баланың өзін-өзі көрсету мүмкіндігін кеңейтеді.

Инклюзивті ортада ата-анамен серіктестік моделі ерекше мәнге ие. Баланың дамуы тек балабақша шеңберінде емес, үй жағдайында да жалғасуы тиіс. Сондықтан әдіскер ата-аналарға арналған педагогикалық кеңестер, тренингтер және онлайн сүйемелдеу жүйесін ұйымдастыруы қажет. Бұл отбасы мен білім беру мекемесі арасындағы бірыңғай даму кеңістігін қалыптастырады.

Бағалау жүйесі инклюзивті білім беруде динамикалық сипатта болуы тиіс. Дәстүрлі балдық жүйе баланың жеке даму ерекшеліктерін толық көрсете алмайды, сондықтан портфолио, бақылау карталары және даму индикаторлары сияқты альтернативті бағалау құралдары қолданылады. Бұл тәсіл әр баланың жеке прогресін объективті түрде бақылауға мүмкіндік береді.

Инклюзивті педагогиканың стратегиялық мақсаты – тек білім беру емес, әлеуметтік теңдік мәдениетін қалыптастыру. Балалар ерте жастан әртүрлілікті қабылдауға, айырмашылықтарды құрметтеуге және бірлескен әрекетке үйренуі тиіс. Бұл құндылықтар кейінгі әлеуметтік өмірде толеранттылық пен азаматтық жауапкершіліктің негізін қалайды.

Осылайша, инклюзивті білім беру балабақша деңгейінде әр баланың тең құқықты дамуын қамтамасыз ететін көпқырлы педагогикалық жүйе болып табылады. Оның мүмкіндіктері тек білім берумен шектелмей, әлеуметтік интеграцияны, эмоционалдық қолдауды және когнитивтік дамуды қамтиды. Ал негізгі міндеті – әр баланың жеке ерекшелігін ескере отырып, оның толыққанды дамуына жағдай жасау.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Выготский Л. С. Основы дефектологии. – М.: Юрайт, 2021. – 416 с.
2. Малофеев Н. Н. Инклюзивное образование в России. – М.: Просвещение, 2020.304 с.
3. Семаго Н. Я., Семаго М. М. Инклюзивная школа. – М.: Аркти, 2021. – 368 с.
4. Алехина С. В. Инклюзивное образование: теория и практика. – М.: МГППУ, 2021. – 280 с.
5. Стребелева Е. А. Коррекционная педагогика. – М.: Владос, 2020. – 512 с.
6. Назарова Н. М. Специальная педагогика. – М.: Академия, 2021. – 448 с.
7. Психолого-педагогическое сопровождение детей с ОВЗ / под ред. Е. Е. Кравцовой. – М.: Юрайт, 2022. – 390 с.
8. Капустин В. Н. Педагогика инклюзивного образования. – СПб.: Питер, 2021. – 336 с.

Берденбекова Әлия Әсетқызы
Ағылшын тілі пәні мұғалімі, педагог-модератор
Құлжабай Қасымов атындағы №28 IT мектеп-лицей
Жетісу облысы, Талдықорған қаласы

АҒЫЛШЫН ТІЛІН ҮЙРЕТУДЕГІ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ: АРТЫҚШЫЛЫҚТАРЫ МЕН ТӘУЕКЕЛДЕРІ

Аннотация: мақалада жасанды интеллект технологияларын ағылшын тілін оқыту процесінде қолданудың теориялық және практикалық аспектілері қарастырылады. AI негізіндегі оқыту жүйелерінің дербестендірілген білім беру, жедел кері байланыс, тілдік орта қалыптастыру және оқу аналитикасын жүзеге асыру мүмкіндіктері талданады. Сонымен қатар жасанды интеллекттің когнитивтік, лингводидактикалық және психолингвистикалық әсері сипатталып, оның шектеулері ретінде цифрлық тәуелділік, мәдени-эмоциялық контексті толық қамти алмауы және деректер қауіпсіздігі мәселелері көрсетіледі. Мақалада мұғалімнің рөлі жаңа цифрлық білім беру экожүйесінде фасилитатор және оқу процесін басқарушы ретінде қайта қарастырылады.

Кілт сөздер: жасанды интеллект, ағылшын тілін оқыту, дербестендірілген оқыту, NLP технологиялары, когнитивтік лингвистика, тілдік құзыреттілік, цифрлық педагогика, оқу аналитикасы, адаптивті оқыту, коммуникативтік дағдылар.

Қазіргі білім беру жүйесінде цифрлық технологиялардың қарқынды дамуы ағылшын тілін оқыту әдістемесін түбегейлі өзгертуде. Жасанды интеллект (ЖИ) тек қосымша құрал емес, ол оқу процесін ұйымдастырудың жаңа парадигмасын қалыптастыратын интеллектуалды орта ретінде қарастырылады. Бұл технология оқушының тілдік дамуын жеделдетіп, оқу мазмұнын дараландыруға, коммуникативтік орта құруға және тілдік материалды терең меңгертуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар ЖИ оқыту процесін деректерге негізделген басқару жүйесіне айналдырып, мұғалімнің педагогикалық шешім қабылдау сапасын арттырады.

Жасанды интеллекттің ең маңызды мүмкіндіктерінің бірі – дербестендірілген оқыту жүйесін жүзеге асыруы. AI алгоритмдері оқушының бастапқы білім деңгейін, сөздік қорын, грамматикалық қателерін және оқу қарқынын талдай отырып, әрбір білім алушыға жеке оқу траекториясын құрастырады. Бұл жағдайда әлсіз оқушыларға базалық деңгейдегі тапсырмалар ұсынылса, ал жоғары деңгейлі оқушыларға күрделі мәтіндік және аналитикалық тапсырмалар беріледі. Мұндай тәсіл әр оқушының жеке мүмкіндігін ескеріп, олардың оқу мотивациясын арттырады және тілдік прогресті тұрақты етеді.

ЖИ технологиялары тілдік орта тапшылығын жоюда ерекше рөл атқарады, себебі көптеген елдерде ағылшын тілін үйрену үшін табиғи орта жоқ. Виртуалды ассистенттер, чат-боттар және сөйлеу тану жүйелері оқушыларға шынайы коммуникацияға жақын ортада

тәжірибе жасауға мүмкіндік береді. Оқушы AI жүйесімен диалог жүргізу арқылы сөйлеу дағдысын дамытады, қателерін түзетеді және дұрыс интонация мен лексиканы меңгереді. Бұл процесс сөйлеу автоматизациясын қалыптастыруға және тілдік тосқауылдарды азайтуға ықпал етеді.

Жасанды интеллекттің тағы бір маңызды артықшылығы – жедел және үздіксіз кері байланыс беру мүмкіндігі. Дәстүрлі оқыту жүйесінде мұғалімнің бағалауы уақытты талап етсе, AI платформалары оқушының жазбаша және ауызша жұмыстарын бірден талдап, нақты қателерді көрсетеді. Бұл тек грамматикалық түзету ғана емес, сонымен қатар стиль, сөз таңдау, логикалық құрылым бойынша да ұсыныстар беруді қамтиды. Мұндай жүйе оқушының өзін-өзі бақылау және өзін-өзі түзету қабілетін дамытады, бұл тілдік дағдыны ішкілендіру процесін жылдамдатады.

Алайда жасанды интеллекттің білім беру процесінде қолданылуы белгілі бір шектеулермен қатар жүреді. Ең алдымен, технологияға шамадан тыс тәуелділік оқушылардың нақты коммуникативтік тәжірибесін шектеуі мүмкін. Виртуалды ортада еркін сөйлей алатын оқушы шынайы әлеуметтік жағдайда тілдік қысымға тап болуы ықтимал. Сонымен қатар AI жүйелері эмоциялық реңктерді, мәдени контексті және прагматикалық мағыналарды толық деңгейде түсіндіре алмайды, бұл тілдің терең семантикалық қабаттарын меңгеруде қиындық тудыруы мүмкін.

Тағы бір маңызды мәселе – цифрлық теңсіздік және қолжетімділік проблемасы. Барлық оқушылардың бірдей деңгейде интернетке, құрылғыларға немесе AI платформаларына қол жеткізе алмауы білім сапасындағы айырмашылықты күшейтуі мүмкін. Бұл жағдайда мұғалімнің рөлі әлсіремей, керісінше күшейеді, себебі ол технология мен педагогикалық әдістерді үйлестіретін негізгі тұлғаға айналады. Мұғалім AI құралдарын тиімді таңдап, оларды оқу мақсатына бейімдеуі тиіс.

ЖИ қолданудағы маңызды аспектілердің бірі – деректер қауіпсіздігі және этикалық жауапкершілік. AI жүйелері оқушылардың оқу деректерін жинайтындықтан, бұл ақпараттың құпиялылығы мен қорғалуын қамтамасыз ету қажет. Сонымен қатар оқушылардың психологиялық жағдайына әсер ету ықтималдығы бар цифрлық бақылау жүйелері педагогикалық этика шеңберінде қолданылуы тиіс. Бұл білім беру процесінде адамгершілік қағидаттардың сақталуын талап етеді.

Жасанды интеллектті тиімді қолдану мұғалімнің кәсіби құзыреттілігіне тікелей байланысты. Мұғалім тек технологияны пайдаланушы емес, оны педагогикалық мақсатқа бағыттаушы, оқу мазмұнын цифрлық ортаға бейімдеуші және оқушының тілдік дамуын бақылаушы маман болуы қажет. Бұл жаңа рөл мұғалімнен цифрлық сауаттылықты, аналитикалық ойлауды және инновациялық әдістерді меңгеруді талап етеді.

Жасанды интеллект арқылы ағылшын тілін оқыту қазіргі кезеңде тек цифрлық құралдарды қолдану деңгейінен шығып, күрделі когнитивтік және лингводидактикалық жүйеге айналып отыр. Бұл жүйеде оқушы тек тіл үйренуші емес, сонымен қатар деректермен жұмыс істейтін, тілдік модельдерді талдайтын және коммуникациялық стратегияларды саналы түрде құратын белсенді субъект ретінде қарастырылады. Осы тұрғыда AI технологиялары тілдік білімді механикалық меңгеруден гөрі, оны когнитивтік өңдеу, интерпретация және қолдану деңгейіне көтереді.

ЖИ-дың тіл үйренуге әсерін түсіндіруде когнитивтік лингвистика маңызды теориялық негіз болып табылады. Ағылшын тілін меңгеру барысында оқушының миы лексикалық бірліктерді тек жаттамайды, оларды семантикалық желі түрінде ұйымдастырады. AI жүйелері осы процесті қолдай отырып, сөздер мен грамматикалық құрылымдарды контекстке негізделген түрде ұсынады. Мысалы, бір сөздің бірнеше мағынасы әртүрлі ситуацияларда көрсетіледі, бұл полисемияны түсінуді жеңілдетеді және терең семантикалық қабылдауды қалыптастырады.

ЖИ технологияларының маңызды бағыты – Natural Language Processing (NLP), яғни табиғи тілді өңдеу жүйелері. Бұл технологиялар оқушының сөйлеуін автоматты түрде талдап, фонетикалық, грамматикалық және синтаксистік қателерді анықтайды. Сонымен қатар NLP

алгоритмдері оқушының сөйлем құрылымын бағалап, оның академиялық немесе күнделікті сөйлеу стиліне қаншалықты сәйкес келетінін анықтай алады. Бұл мұғалімге оқушының тілдік даму картасын құруға мүмкіндік береді.

Оқыту процесінде AI-дың деректерге негізделген аналитикасы (learning analytics) ерекше рөл атқарады. Жүйе оқушының оқу белсенділігін, тапсырма орындау уақытын, қателер динамикасын және прогресс деңгейін үздіксіз тіркейді. Осы деректер негізінде алгоритмдер болашақтағы оқу нәтижесін болжай алады. Мұндай болжамды модельдер мұғалімге алдын ала араласу стратегияларын жоспарлауға көмектеседі, бұл әсіресе әлсіз оқушылармен жұмыста өте тиімді.

Ағылшын тілін оқытуда ЖИ-дың тағы бір маңызды бағыты – адаптивті оқыту платформалары (adaptive learning systems). Бұл платформалар әр оқушының когнитивтік стиліне бейімделіп, тапсырмалардың күрделілік деңгейін автоматты түрде реттейді. Мысалы, визуалды қабылдауы басым оқушыларға графикалық материалдар ұсынылса, аналитикалық ойлауы жоғары оқушыларға мәтіндік талдау тапсырмалары беріледі. Бұл тәсіл оқыту процесін барынша дараландырады және нейродидактикалық принциптерге негізделеді.

ЖИ-дың тілдік оқытудағы тағы бір маңызды аспектісі – симуляциялық коммуникациялық орта құру. Виртуалды ассистенттермен диалог жүргізу оқушылардың шынайы тілдік жағдайларға жақын тәжірибе алуына мүмкіндік береді. Бұл жерде маңыздысы – тек дұрыс жауап беру емес, сонымен қатар прагматикалық контексті түсіну, сөйлеу стратегиясын таңдау және коммуникативтік мақсатқа жету. Мұндай тәжірибе тілдік интуицияны қалыптастырады. Сонымен қатар AI технологиялары арқылы қателерге негізделген оқыту (error-based learning) әдісі де дамып келеді. Бұл әдісте оқушының қателері тек түзету үшін емес, оқу материалы ретінде қарастырылады. Жүйе жиі кездесетін қателерді топтастырып, олар бойынша жеке оқу модульдерін ұсынады. Бұл тәсіл тілдік интерференцияны азайтып, ұзақ мерзімді есте сақтауды күшейтеді.

ЖИ-ды енгізу педагогикалық процестің құрылымын да өзгертеді. Мұғалім енді ақпарат беруші емес, оқыту архитекторы және деректер аналитигі рөліне өтеді. Ол AI ұсынған деректерді талдап, оқу стратегиясын қайта құрады және оқушының жеке даму траекториясын жоспарлайды. Бұл жаңа педагогикалық модель «data-informed teaching» деп аталады және ол дәлелді оқыту принципіне негізделеді.

Алайда осы барлық технологиялық мүмкіндіктерге қарамастан, адамның эмоционалдық және әлеуметтік факторы әлі де шешуші рөл атқарады. ЖИ жүйелері мотивацияны қолдай алады, бірақ толық алмастыра алмайды. Сондықтан ағылшын тілін оқытуда гибридті модель – мұғалім + AI + оқушы жүйесі ең тиімді тәсіл болып саналады. Бұл модель технология мен адам факторын теңестіріп, білім беру сапасын арттырады.

Осылайша, жасанды интеллект ағылшын тілін оқытуда кең мүмкіндіктер ашады: ол дербестендірілген оқу, интерактивті коммуникация, жедел кері байланыс және мотивацияны арттыру құралдарын ұсынады. Сонымен қатар оның шектеулерін ескере отырып, дәстүрлі педагогикалық әдістермен үйлестірілген гибридті модель ғана тиімді нәтиже бере алады. Болашақта AI мен мұғалімнің синергиясы ағылшын тілін оқытудың жаңа сапалық деңгейін қалыптастырады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Пассов Е. И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. – М.: Просвещение, 2020. – 312 с.

2. Гальскова Н. Д., Гез Н. И. Теория обучения иностранным языкам. – М.: Академия, 2021. – 336 с.

3. Зимняя И. А. Психология обучения иностранным языкам. – М.: Логос, 2020. – 384 с.

4. Соловова Е. Н. Методика обучения иностранным языкам. – М.: Просвещение, 2020. – 240 с.

5. Бим И. Л. Методика обучения иностранным языкам. – М.: Высшая школа, 2021. – 256 с.

Абдикасымова Жанна Сериковна
Бастауыш сынып мұғалімі, педагог-зерттеуші
Алматы қаласы Білім басқармасының
"№157 жалпы білім беретін мектеп" коммуналдық мемлекеттік мекемесі

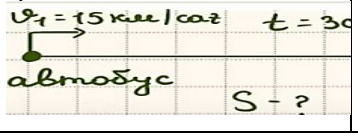
ЕСЕПТЕР ШЫҒАРУ. ҒАРЫШ АППАРАТТТАРЫ МЕН ҒАРЫШАЙЛАҚ

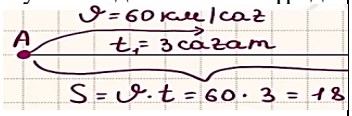
Бөлім:	4 (В) – Бөлім . «Есептер» Ортақ тақырып: «Ғарышқа саяхат»
Педагогтің Т.А.Ә.	Абдикасымова Жанна Сериковна
Күні:	
Сынып: 4 “ Ә”	Қатысушылар саны: Қатыспағандар саны:
Сабақтың тақырыбы	**146 сабақ**. Есептер шығару. Ғарыш аппаратттары мен ғарышайлақ (Математика 4-бөлім. Оқулық 61 – 64 бет «Алматы кітап» баспасы, 2019ж.)
Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаттары	4.5.1.7 үш-төрт амалмен шығарылатын есептерді модельдеу және түрлі әдіспен шығару, ең тиімді әдісті анықтау;
Сабақтың мақсаты	❖ Үш-төрт амалмен шығарылатын есептерді модельдеуді біледі. ❖ Үш-төрт амалмен шығарылатын есептерді түрлі әдіспен шығарады. ❖ Үш-төрт амалмен шығарылатын есептерді шығарудың ең тиімді әдісін анықтай алады .
Құндылықтар: Сәуір айы: «Еңбекқорлық және кәсіби біліктілік»	✓ Апта дәйексөзі «Болашағы зор мамандықтар жоқ, тек болашағы зор мамандар бар» ❖ Сабақ құндылығы: « Еңбекқорлық, жауапкершілік, үздіксіз даму.»

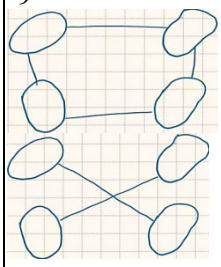
Сабақтың барысы

Сабақтың кезеңі\ уақыт	Педагогтің әрекеті	Оқушының әрекеті	Бағалау	Ресурстар
Сабақтың Басы 5 минут	Оқушылармен сәлемдесу Оқушыларды түгендеу Оқушылардың зейінін сабаққа аудару Сабаққа дайынбыз ба? Көңіл – күйіміз қандай? Ендеше сабағымызды бастайық?	Оқушылар сәлемдеседі. Кезекші оқушы сыныпты түгендейді Сабаққа назарын аударады. Керемет!Тамаша!Ғажап! Алақай! Оқушылар сабаққа зейінін салады	**Қ.Б** Керемет!	
Психалогиялық ахуал қалыптастыру	Жылы лебіздер айтқызу Бізді ақылды баламыз Айтқан тілді аламыз Математика ілімін Лезде қағат санамыз Ұжымдық жұмыс ережесі Сабақта бір-бірімізді	✓ Психологиялық ахуал туғызады ✓ Сыйлаймыз, тыңдаймыз! ✓ Үнемдейміз! ✓ Нақты, дәл жауап	**Қ.Б** Керемет!	

Тренинг ережесі Алдыңғы білім	➢ сыйлаймыз, тыңдаймыз! ➢ Уақытты үнемдейміз! ➢ Нақты,дәл жауап береміз! ➢ Сабақта өзіміздің шапшаңдығымызды, тапқырлығымызды көрсетеміз! ➢ Сабаққа белсене қатысып, жақсы баға аламыз! **145 сабақ** Есептеудің және есептерді шығарудың тиімді тәсілдері «Миға шабуыл» әдісі Жазылым: 60 бет 9 есеп ❖ Есепті шығар Серік пен Арман ауылдан өзенге қарай бір уақытта велосипедпен шықты. 125 м/мин жылдамдықпен жүрген Серік 10 минуттан кейін өзенге жетті. Егер Арман 100 м/мин жылдамдықпен жүрсе, Серіктен ол қанша километр қашықтықта болады?	беремiз! ✓ Шапшаңдықты, тапқырлықты көрсетеміз! ✓ Белсенділік танытып, жақсы баға аламыз! 9 V_1– 125 м / мин t – 10 мин V_2 – 100 м / мин S = ? м **Ш**: $V_{қаш} = V_1 - V_2$ = 125 м\мин – 100 м\мин = 25 м\мин $S = V_{қаш} * t$ = 25 м\мин * 10 мин = 250 м **Ж:** Арман Серіктен 250 м қашықтықта болады	Дескриптор Есерті шығарады 1 балл	Оқулық 60 бет, дәптер
Сабаққа кіріспе 10 минут ұжымдық жұмыс 	Сынып жұмыс Есептер шығару Сабақтың мақсаты: ❖ Есептерді санды өрнек және теңдеу құрып әртүрлі тәсілмен шығарып, талдайтын боласың 5.600 5.700 5.800 Оқулықпен жұмыс **1 тапсырма** «Ой қозғау» әдісі Айтылым : 61 бет 1 есеп ❖ Есептерді әртүрлі тәсілмен шығар Біздің сыныптағы көптеген ұлдар ғарыштық техникаға қызығады. Олар осындай ойыншықтармен ойнағанды ұнатады. Арман мынадай есеп құрастырды: Ойыншық шығаратын фабрикада зымыран құрастыру үшін конструктордан 45.000 көк түсті және 105.000 жасыл түсті бөлшектер әзірледі. Барлық өнімдерді әр қорапқа 1.500 бөлшектен бөліп салды. Барлығын салу үшін қанша қорап қажет болды? Жазылым: 61 бет 2 есеп ❖ Есепті шығар Ұшақ 5 сағат ішінде 6 т 250 кг жанармай жұмсады. Оның 2 бағының әрқайсысында 3 тоннадан жанармай қалды. Қалған жанармай қанша сағатқа жетеді?	Күн ретін жазады Көркем жазуды жазады Оқушылар жаңа тақырыппен, мақсатымен танысады 1 Көк түс – 45.000 Жасыл – 105.000 Бөліп салды – 1.500 бөлшектен Қорап - ? дана **Ш: 1-тәсіл**. (45.000 + 105.000) : 1.500 = 150.000 :1.500 = 100 қорап қажет **2- тәсіл.** 45.000 :1.500 + 105.000 :1.500 = 100 қорап қажет **Ж:** Барлығын салу үшін 100 қорап қажет болды. **2** Жұмсады - 5 сағ 6 т 250 кг Қалды – 3 тоннадан 2 бак Қалған жанармай - ? сағ **Ш:** 6 т 250 кг = 6.250 кг; 3 т = 3.000 кг 1) 6.250 : 5 = 1.250 кг\сағ – бір сағатта жұмсалатын жанармай 2) 2 * 3.000 = 6.000 кг – екі бакта қалған жанармай 3) 6.000 : 1.250 = 5 сағ **Ж**: Қалған жанармай 5 сағатқа жетеді	Дескриптор Есептерді әртүрлі тәсілдермен шығарады 1 балл Дескриптор Есерті шығарады 1 балл	Оқулық 61 бет, дәптер

Сабақтың Ортасы 25 минут жеке жұмыс 	Оқулықпен жұмыс **2 - тапсырма** «Лезде» әдісі Жазылым: 62 бет 3 есеп ❖ Есепті шығар **А)** Бір сүт зауыты күніне 30 т, ал екіншісі 50 т сүт өндейді. Олар екеу бірге жылына (365 күн) неше тонна сүт өндейді? **Ә)** 5 дүкеннен әрқайсысына күніне 250 қаптама сүт пен 350 қаптама сүт қышқылы сусындар әкелінеді. Осы дүкендер күніне барлығы қанша қаптама сүт пен сүт қышқылды сусындар алады? Бір аптада ше? Жазылым: 62 бет 4 есеп ❖ Теңдеу құр және оларды шеш **А)** 165 пен 633 сандарының қосындысын бірнеше есе кеміткенде 266 саны шықты. Белгісіз сан қаншаға тең? **Ә)** 50.000 мен 36.952 сандарының айырмасы белгісіз сан мен 6.466 сандарының қосындысына тең. Белгісіз сан қаншаға тең? **Б)** Белгісіз сан мен 12 санының көбейтіндісі 65.032 мен 18.464 сандарының қосындысына тең. Белгісіз сан нешеге тең? Жазылым: 62 бет 5 есеп ❖ Есептің сызбасын сыз және оны шығар Ғарышайлақтағы екі байқау алаңынан туристер мінген жеңіл көлік пен автобус бір уақытта бір - біріне қарама – қарсы бағытта шығып, 3 сағаттан кейін кездесті. Автобустың жылдамдығы – 15 км/сағ, ал жеңіл көліктің жылдамдығы одан 4 есе артық. Байқау алаңдарының арақашықтығын тап. Жазылым: 63 бет 6 есеп ❖ Тура теңдік шығу үшін бос торкөзге қандай санды қою керек?	**3 А)** 1 – зауыт күніне – 30 т 2 – зауыт күніне – 50 т 1 жылда – 365 - ? т сүт **Ш:** (30 + 50) + 365 = 80 * 365 = 28.960 т **Ж:** Екеіі бірге 28.960 т сүт өндейді **Ә)** Дүкен – 5 Сүт -250 қаптама Сүт қышқ – 350 қ 1 күнде - ? қаптама 1 аптада - ? қаптама Ш: (250 + 350) * 5 = 600 * 5 = 3.000 **Ж:** 1 күнде – 3.000 1 аптада – 21.000 қ әкелінді **4 А)** (165 + 633) : x = 266 798 : x = 266 x = 798 : 266 x = 3 (165 + 633) : 3 = 266 266 = 266 **Ә)** 50.000 – 36.952 = x + 6.466 13.058 = x + 6.466 x = 13.058 – 6.466 x = 6.592 50.000 – 36.952 = 6.592 + 6.466 13.048 = 13.048 **Б)** x * 12 = 65.032 + 18.646 x * 12 = 83.496 x = 83.496 : 12 x = 6.958 69.58 * 12 = 65.032 + 18.646 83.496 = 83.496 **5** t = 3 сағ V_1 = 15 км/сағ V_2 = ? км\ сағ , 4 есе артық S = ? км **Ш:** V_2 = 15 км\сағ * 4 = 60 км\сағ $V_{жақ} = V_1 + V_2$ = 15 км\сағ + 60 км\сағ = 75 км\сағ $S = V_{жақ}$ * t = 75 км\ сағ * 3 сағ = 225 км **Ж:** Байқау алаңының арақашықтығы 225 км 	Дескриптор Есерті шығарады 1 балл Дескриптор Теңдеу құрады және шығарады 1 балл Дескриптор Есептің сызбасын сызады 1 балл Есепті шығарады 1 балл Дескриптор Тура теңдікті табу үшін бос төркөздерге санды қояды 1 балл	Оқулық 62 бет, дәптер Оқулық 62 бет, дәптер Оқулық 62 бет, дәптер

жұптық жұмыс 	754 – .... = 103 .... – 257 = 104 .... – (117 + 94) = 18 243 – (.... + 77) = 115 ..... – 214 = 1.995 1.347 – (.... – 347) = 794 (..... – 295) – 195 = 1.000 (644 – .....) + 277 = 731 72 * .... = 1.944 (279 + ...) * 38 = 11.704 8 .44 : (608 – .....) = 28 (..... + 119) : 17 = 28	**6** 754 – **651** = 103 **361** – 257 = 104 **229** – (117 + 94) = 18 243 – (**51** + 77) = 115 **2.209** – 214 = 1.995 1.347 – (**900** – 347) = 794 (**1.490** – 295) – 195 = 1.000 (644 – **190**) + 277 = 731 72 * **27** = 1.944 (279 + **29**) * 38 = 11.704 8.344 : (608 – **310**) = 28 (**357** + 119) : 17 = 28	Дескриптор Есепті шығарады 1 балл	Оқулық 63 бет, дәптер
	Оқулықпен жұмыс **3- тапсырма** «СТО» әдісі Айтылым: 63 бет 7 А есеп ❖ Есепті шығар Әлияның анасы жеңілдіктер жасағанға дейін 3 ыдыс сұйық май, 3 кг ірімшік, 2 қалта ұн салып алды Ал жеңілдіктер басталған кезде әжесі осы азық - түлікті арзандатылған бағамен сатып алды. Әлияның әжесі қанша теңге үнемдегенін анықта Айтылым: 63 бет 7 Ә есеп ❖ Тапсырманы орында Жақын жердегі дүкеннен азық-түлік бағасын біл. Үш заттан тұратын азық-түлік жинағын құрастырып, өз есебіңді ойластыр	**7 А)** Әлияның **анасы** бұрынғы бағамен сатып алды: 1.349 · 3 + 1.675 · 3 + 405 · 2 = 4.047 + 5.025 + 810 = 9.882 тг Әлияның **әжесі** арзандатылған бағамен сатып алды: 1.079 · 3 + 1.399 · 3 + 305 · 2 = 3.237 * 4.197 * 610 = 8.044 тг 9.882 – 8.044 = 1.838 тг – Әлияның әжесі үнемдеген ақша **Ж**: Әлияның әжесі 1.838 тг үнемдеді **Ә)** 2 нан – 80 тг – ден 3 шоколал – 150 тг – ден ? тг 1 кг тұшпара – 2.400 тг – ден **Ш:** 2 * 80 + 3 * 150 + 2.400 = 160 + 450 + 2.400 = 3.010 тг **Ж**: 3.010 тг төледі	Дескриптор Сұрақтарға жауап береді 1 балл	Оқулық 64 бет, дәптер
	Айтылым: 64 бет 8 есеп ❖ Сұраққа жауап бер Автокөлік А пунктінен Б пунктіне қарай 60 км/сағ жылдамдықпен жүрді. Ол 3 сағат жүргеннен кейін тоқтап, 1 сағат аялдайды. Тоқтаған жерінен Б пунктіне дейін 120 км қалды. **А)** А мен Б пунктерінің арақашықтығы қандай? **Ә)** Егер жылдамдығы өзгермейтін болса, А пунктінен Б пунктіне дейін қанша уақыт жүреді? **Б)** Егер автокөлік жолда аялдамаған болса, онда А пунктінен Б пунктіне дейін қанша уақыт жүрер еді?	**8** **А)** 60 км\сағ * 3 сағ + 120 км = 200 км **Ж**: А мен Б арақашықтығы **200 км** **Ә)** 3 сағ + 1 + 120 км : 60 км\сағ = 6 сағ **Ж:** А пунктінен Б пунктіне дейін **6 сағ** **Б)** 3 сағ + 120 км : 60 км\сағ = **5 сағ** **Ж:** А пунктінен Б пунктіне дейін **5 сағ** жүреді 		

Сабақтың Соңы 4 минут ұжымдық жұмыс 	«Ойлан – жұптас – талқыла» стратегиясы Айтылым: 64 бет 9 есеп ❖ Тапсырманы орында Саябақта 4 тоған бар. Бір тоғаннан екіншісіне айналып жүрмей бірден қысқа жолмен бару үшін, олардың арасындағы жолдарға құм себу қажет. Тоғандарды орналастырудың әртүрлі нұсқасын қарастыр. Суретін салып, өз шешуіңді түсіндір. **Үй тапсырмасы: 64 бет 10 есеп**	9 	Дескриптор Тапсырманы орындайды Қ.Б Тамаша!	Оқулық 64 бет
Рефлексия 1 минут	Рефлексия ➢ Бүгінгі сабақта түсінгенім: ➢ Қызықты болған сәттері: ➢ Түсінбеген тұстары:	Бүгінгі сабақтан алған білімдерін ойымен бөліседі		

Мусина Гульдана Саматовна
Химия пәні мұғалімі
“Ақжар негізгі орта мектебі” КММ
Қарағанды облысы, Бұқар жырау ауданы

ХИМИЯ САБАҚТАРЫНДА ҚОРШАҒАН ОРТАДАҒЫ ХИМИЯЛЫҚ ҚАУІПСІЗДІК ТАҚЫРЫБЫН ОҚЫТУДА ЗЕРТХАНАЛЫҚ ЖҰМЫСТАРДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ТИІМДІ ӘДІСТЕРІ

Аннотация. Мақалада химия сабақтарында қоршаған ортадағы химиялық қауіпсіздік мәселелерін оқыту барысында зертханалық жұмыстарды ұйымдастырудың тиімді әдістері жан-жақты қарастырылады. Қазіргі кезеңдегі экологиялық дағдарыстар, өндірістік қалдықтардың көбеюі, атмосфералық ауаның ластануы, су мен топырақ құрамындағы химиялық заттардың шамадан тыс жиналуы білім беру жүйесіне де жаңа талаптар жүктеп отырғаны анық. Осы жағдайларда мектептегі химия пәні тек теориялық білім көзі ретінде ғана емес, оқушылардың экологиялық мәдениетін қалыптастыратын, қауіпсіз әрекет дағдыларын дамытатын, ғылыми дүниетанымын жетілдіретін маңызды пәндердің біріне айналып отыр. Мақалада химиялық қауіпсіздік ұғымын түсіндірудің педагогикалық негіздері, зертханалық жұмыстардың білім алушылардың танымдық белсенділігіне ықпалы, тәжірибелік сабақтар арқылы экологиялық жауапкершілікті қалыптастыру мәселелері терең талданады. Автор зертханалық жұмыстарды ұйымдастыру барысында қолданылатын әдістердің тиімділігін сипаттай отырып, қауіпсіздік техникасын сақтау талаптарының оқушы тұлғасының мәдени және ғылыми дамуына әсерін көрсетеді. Химиялық тәжірибелерді экологиялық мазмұнда жүргізудің артықшылықтары, қалдықтарды қауіпсіз залалсыздандыру, тұрмыстық химиялық заттарды дұрыс пайдалану, мектеп зертханаларындағы қауіпсіздік мәдениетін қалыптастыру бағыттары кеңінен баяндалады. Зертханалық жұмыстарды ұйымдастыруда проблемалық оқыту, жобалау технологиясы, тәжірибелік бақылау, зерттеу әдісі, рефлексиялық талдау сияқты заманауи педагогикалық тәсілдердің мүмкіндіктері сараланады. Мақалада мұғалімнің

кәсіби шеберлігі мен ғылыми көзқарасының зертханалық сабақтардың нәтижелілігіне ықпалы ерекше көрсетіліп, химиялық қауіпсіздік мәселесін оқытудағы тәрбиелік аспектілер де қамтылады. Қоршаған ортаны қорғау мәдениетін қалыптастырудағы химия пәнінің рөлі тәжірибелік мысалдар арқылы дәлелденіп, оқушылардың экологиялық сауаттылығын арттырудың маңыздылығы айқындалады.

Кілт сөздер: химиялық қауіпсіздік, зертханалық жұмыс, химия сабағы, экологиялық білім, тәжірибелік оқыту, қауіпсіздік техникасы, қоршаған орта, химиялық мәдениет, экологиялық тәрбие, педагогикалық әдістер.

Адамзат өркениетінің бүгінгі даму кезеңі ғылым мен техниканың шексіз мүмкіндіктерімен қатар табиғатқа төнген күрделі қауіптердің де қатар күшейген уақыты ретінде сипатталады, өйткені өндірістік технологиялардың артуы, химиялық заттардың күнделікті өмірге кеңінен енуі, синтетикалық материалдардың шамадан тыс қолданылуы адам денсаулығына ғана емес, бүкіл экожүйенің тұрақтылығына әсер етіп отыр. Осындай жағдайда мектеп қабырғасындағы химия пәнінің маңызы бұрынғыдан да терең сипатқа ие болды, себебі химия сабағы арқылы оқушы тек формулалар мен реакция теңдеулерін меңгеріп қоймайды, ол қоршаған ортадағы құбылыстардың мәнін түсініп, химиялық үдерістердің адам өміріне ықпалын саралай алатын тұлға ретінде қалыптасады. Қазіргі білім беру жүйесі оқушыдан дайын ақпаратты жаттап алуды емес, алған білімін өмірлік жағдайда қолдана білуді талап ететіндіктен химия сабақтарындағы зертханалық жұмыстардың мазмұны мен ұйымдастырылу тәсілі де түбегейлі жаңаруды қажет етеді. Әсіресе қоршаған ортадағы химиялық қауіпсіздік мәселелерін оқыту барысында зертханалық жұмыстардың тиімді ұйымдастырылуы оқушының пәнге қызығушылығын арттырып қана қоймай, оның қауіпсіз әрекет ету дағдысын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Өйткені оқушы химиялық тәжірибені өз қолымен орындау барысында заттардың қасиеттерін нақты бақылап, олардың адам ағзасына және табиғатқа әсерін терең түсіне бастайды. Теориялық түсінік тәжірибемен ұштасқан кезде ғана білім тұрақты әрі саналы түрде қалыптасатыны педагогика ғылымында әлдеқашан дәлелденген қағида болып саналады. Химиялық қауіпсіздік мәселесі қазіргі қоғам үшін тек ғылыми ұғым емес, ол күнделікті өмір мәдениетінің маңызды бөлігіне айналып отыр, себебі адамдар тұрмыстық химиялық заттарды, дәрілік препараттарды, бояғыштарды, тазартқыш құралдарды тұрақты пайдаланады. Алайда олардың басым бөлігі бұл заттардың қауіптілік деңгейін толық бағалай бермейді. Мұндай жағдайда мектептегі химия пәні оқушыны ерте жастан қауіпсіздік мәдениетіне тәрбиелеудің негізгі тетіктерінің бірі ретінде көрінеді. Сондықтан зертханалық жұмыстарды ұйымдастыру кезінде тек тәжірибенің нәтижесіне емес, тәжірибе барысында сақталатын қауіпсіздік талаптарына да ерекше назар аудару қажет болады.

Химия сабақтарындағы зертханалық жұмыстардың тәрбиелік және танымдық маңызы ерекше, өйткені оқушы тәжірибе жасау арқылы ғылыми зерттеу мәдениетінің бастапқы элементтерін меңгереді. Зертханалық жұмыс барысында бақылау жүргізу, болжам жасау, нәтижені салыстыру, қорытынды шығару сияқты әрекеттер оқушының логикалық ойлау қабілетін дамытады. Әсіресе химиялық қауіпсіздік тақырыбына арналған тәжірибелер оқушылардың экологиялық жауапкершілігін қалыптастыруда үлкен рөл атқарады, себебі табиғаттағы химиялық өзгерістердің салдары көзбен көріп, қолмен ұстайтын нақты мысалдар арқылы түсіндіріледі. Мәселен, қышқыл жаңбырдың әсерін модельдеу немесе ауыр металдардың су құрамына ықпалын тәжірибе арқылы көрсету оқушылардың теориялық білімін нақты өмірмен байланыстырады. Мұндай сабақтарда оқушы тек тыңдаушы емес, зерттеуші рөліне енеді. Бұл өз кезегінде білімнің сапасын арттырып қана қоймай, тұлғаның ішкі танымдық белсенділігін оятады. Қазіргі мектеп тәжірибесінде кейде зертханалық жұмыстар формалды түрде өткізіліп, тек нұсқаулықты орындаумен шектеліп жатады. Осындай жағдайда тәжірибенің тәрбиелік әрі дамытушылық мүмкіндігі толық ашылмай қалады. Ал тиімді ұйымдастырылған зертханалық жұмыс оқушыны дербес ойлауға, қауіптің алдын ала білуіне, химиялық заттармен сауатты жұмыс жасауына үйретеді. Қоршаған ортадағы химиялық қауіпсіздік мәселесін оқыту барысында әр тәжірибенің әлеуметтік және

экологиялық мәнін түсіндіру де маңызды. Егер мұғалім әрбір химиялық реакцияның табиғаттағы немесе тұрмыстағы көрінісін мысалмен байланыстыра алса, онда оқушының пәнге деген қызығушылығы әлдеқайда жоғары болады. Себебі оқушы өз өмірімен байланысы бар білімді тереңірек қабылдайды. Химияны өмірден алшақ, тек күрделі формулалар жүйесі ретінде емес, табиғатты түсіндіретін ғылым ретінде оқыту қазіргі педагогиканың маңызды міндеттерінің бірі болып саналады.

Зертханалық жұмыстарды ұйымдастырудың тиімділігі ең алдымен мұғалімнің кәсіби даярлығына тәуелді болады, өйткені қауіпсіздік талаптарын сақтай отырып тәжірибені мазмұнды өткізу үлкен жауапкершілікті қажет етеді. Мұғалім химиялық реакциялардың механизмін ғана емес, олардың ықтимал қауіптерін де терең білуі тиіс. Әсіресе улы булар бөлінетін, жанғыш немесе жарылғыш қасиетке ие заттармен жұмыс барысында сақтық шаралары қатаң орындалуы қажет. Қауіпсіздік техникасын тек ереже ретінде жаттатқызу жеткіліксіз, оны саналы дағды деңгейіне жеткізу маңызды. Бұл міндетті жүзеге асыруда тәжірибелік жұмыстардың орны ерекше. Мысалы, оқушыларға реактивтерді дұрыс сақтау тәсілдерін көрсету, қалдықтарды бейтараптандыру әдістерін тәжірибе жүзінде үйрету олардың химиялық мәдениетін қалыптастырады. Көп жағдайда оқушылар қауіпсіздік ережелерін тек сабақтағы талап ретінде қабылдайды. Алайда мұғалім олардың өмірлік маңызын нақты мысалдар арқылы түсіндіре алғанда ғана бұл талаптар саналы түрде орындала бастайды. Қазіргі қоғамда химиялық апаттар мен өндірістік ластану мәселелері жиі кездесетіндіктен мектеп қабырғасынан бастап қауіпсіздік мәдениетін қалыптастыру аса өзекті болып отыр. Осы тұрғыдан алғанда химия пәні мұғалімінің рөлі тек білім беруші қызметімен шектелмейді. Ол оқушы бойында жауапкершілік сезімін қалыптастыратын тәрбиеші тұлға ретінде де көрінеді. Сабақ барысында мұғалімнің әрекеті, зертханадағы тәртіпке көзқарасы, химиялық заттармен жұмыс жасау мәдениеті оқушылар үшін үлгі болады. Сондықтан химия мұғалімі кәсіби шеберлікпен қатар жоғары экологиялық және азаматтық жауапкершілік иесі болуы тиіс.

Қоршаған ортадағы химиялық қауіпсіздік мәселелерін оқыту барысында проблемалық оқыту әдісін қолдану зертханалық жұмыстардың тиімділігін айтарлықтай арттырады. Бұл әдіс оқушыны дайын білімді қабылдаушы емес, мәселені шешуші тұлға ретінде қалыптастырады. Мәселен, мұғалім оқушыларға белгілі бір аймақтағы су құрамының ластану мәселесін ұсына отырып, тәжірибе арқылы оның себептерін анықтауды тапсырса, оқушылар зерттеу жүргізуге қызығушылық танытады. Осындай жұмыстар барысында олар химиялық талдау әдістерімен танысып қана қоймай, табиғатты қорғау мәселесіне саналы көзқарас қалыптастырады. Проблемалық оқыту кезінде оқушының танымдық белсенділігі күшейеді, себебі ол жауапты өзі іздейді. Бұл үдеріс зертханалық жұмыстың тәрбиелік ықпалын да тереңдетеді. Оқушы тәжірибе нәтижесін жай бақылап қана қоймай, оның әлеуметтік және экологиялық мағынасын түсінуге ұмтылады. Мұндай сабақтарда пікірталас элементтерін енгізу де тиімді нәтиже береді, өйткені оқушылар қоршаған ортаны қорғау мәселесіне қатысты өз көзқарастарын дәлелдеуге тырысады. Нәтижесінде химия сабағы тек жаратылыстану пәні емес, экологиялық ойлау мәдениетін қалыптастыратын рухани кеңістікке айналады. Проблемалық тапсырмалар оқушылардың зерттеушілік қабілетін дамытуға мүмкіндік береді. Әсіресе тәжірибе нәтижелерін салыстыру, олардың айырмашылықтарын түсіндіру, қорытынды жасау әрекеттері ғылыми ойлау жүйесін қалыптастырады. Осындай сабақтарда оқушылар химиялық қауіпсіздік ұғымын терең әрі саналы түрде меңгереді. Өйткені олар білімді дайын күйінде алмай, тәжірибелік әрекет арқылы игереді.

Зертханалық жұмыстарды ұйымдастыруда жобалау технологиясын пайдалану да ерекше тиімді әдістердің бірі болып саналады. Бұл тәсіл оқушыны ұзақ мерзімді зерттеу жүргізуге, ақпарат жинауға, тәжірибелерді салыстыруға, өз бетінше қорытынды жасауға үйретеді. Мысалы, тұрмыстық химиялық заттардың қоршаған ортаға әсерін зерттеу жобасы оқушылардың экологиялық сауаттылығын арттыруға мүмкіндік береді. Мұндай жұмыстар барысында оқушылар түрлі жуғыш заттардың су құрамына әсерін анықтап, олардың табиғатқа тигізетін зиянын бағалай алады. Жобалық жұмыстар оқушының тек химиялық білімін емес, коммуникациялық және аналитикалық қабілеттерін де дамытады. Себебі зерттеу нәтижесін

қорғау кезінде оқушы өз ойын жүйелі түрде жеткізуге үйренеді. Қазіргі білім беру жүйесінде функционалдық сауаттылық мәселесіне ерекше көңіл бөлініп отырғандықтан мұндай жұмыстардың маңызы арта түсуде. Зертханалық тәжірибелерді жобалық оқытумен ұштастыру оқушының пәнге деген ішкі қызығушылығын күшейтеді. Ол өз еңбегінің нәтижесін нақты көрген кезде білім алуға деген ынтасы артады. Экологиялық тақырыптағы жобалар оқушылардың табиғатқа жанашырлық сезімін қалыптастырады. Бұл қазіргі қоғам үшін аса маңызды қасиеттердің бірі болып табылады. Себебі табиғатқа немқұрайлы қарау көбіне білімнің жеткіліксіздігінен туындайды. Ал тәжірибе арқылы алынған білім адамның дүниетанымына әлдеқайда терең әсер етеді. Сондықтан химия сабақтарындағы зертханалық жұмыстарды ұйымдастыру кезінде оқушылардың зерттеу әрекетіне негізделген әдістерді кеңінен қолдану қажет.

Химиялық қауіпсіздік тақырыбын оқытуда зертханалық жұмыстардың мазмұны өмірмен тығыз байланысты болған жағдайда олардың тиімділігі арта түседі. Егер тәжірибелер тек оқулықтағы мысалдармен шектелсе, оқушы білімді формалды түрде қабылдауы мүмкін. Ал күнделікті тұрмыста кездесетін мәселелерге негізделген тәжірибелер оқушының пәнге қызығушылығын күшейтеді. Мысалы, ауыз су сапасын анықтау, тағам құрамындағы қоспаларды зерттеу, ауадағы зиянды заттардың әсерін бақылау сияқты жұмыстар оқушылар үшін өте маңызды әрі түсінікті болып келеді. Осындай тәжірибелер арқылы оқушы химия ғылымының күнделікті өмірмен тікелей байланысын сезінеді. Бұл оның ғылыми дүниетанымының қалыптасуына әсер етеді. Қазіргі уақытта экологиялық мәселелердің ушығуы оқушылардың табиғатқа жауапкершілікпен қарауын талап етеді. Сондықтан химия сабақтарында қоршаған ортаны қорғау мәселесін жүйелі түрде қарастыру маңызды. Зертханалық жұмыстар барысында табиғи ресурстарды үнемдеу, химиялық қалдықтарды дұрыс жою, улы заттардың адам ағзасына әсері туралы түсініктер кеңінен берілуі қажет. Мұндай жұмыстар оқушылардың экологиялық мәдениетін қалыптастырады. Экологиялық мәдениет тек теориялық ұғым емес, ол адамның күнделікті әрекетінен көрінетін қасиет. Егер оқушы мектеп қабырғасынан бастап химиялық қауіпсіздік ережелерін саналы түрде меңгерсе, болашақта қоршаған ортаға жауапкершілікпен қарайтын азамат ретінде қалыптасады. Сондықтан зертханалық жұмыстардың мазмұнын таңдауда олардың тәрбиелік әлеуетіне де ерекше мән беру қажет.

Зертханалық жұмыстардың нәтижелі болуы үшін оқу ортасының психологиялық ахуалы да маңызды рөл атқарады, өйткені қорқыныш немесе сенімсіздік жағдайында оқушы тәжірибелік әрекетке толық қатыса алмайды. Кей жағдайда химиялық реакциялармен жұмыс істеу оқушыларда үрей туғызуы мүмкін, әсіресе күрделі құралдар мен белсенді реактивтер қолданылған кезде бұл жағдай айқын байқалады. Мұғалім осындай кедергілерді жою үшін қауіпсіздік техникасын түсіндірумен қатар, оқушының өзіне деген сенімін де қалыптастыруы тиіс. Тәжірибе жасау барысында оқушы қателесуден қорықпауы қажет, себебі ғылыми таным үдерісі көбіне ізденіс пен талдауға негізделеді. Егер мұғалім зертханалық жұмысты тек бақылау құралы ретінде ұйымдастырса, оқушы еркін ойлаудан шектеледі. Ал ынталандыруға негізделген ортада білім алушы тәжірибеге шығармашылықпен қарай бастайды. Химиялық қауіпсіздік тақырыбы мұндай жағдайда ерекше маңызға ие болады, өйткені қауіпсіз әрекет мәдениеті қорқыныштан емес, саналы түсініктен туындауы керек. Оқушы химиялық затпен жұмыс істеудің тәртібін жаттап қана қоймай, сол ереженің не үшін қажет екенін терең түсінгенде ғана ол тұрақты дағдыға айналады. Сондықтан зертханалық сабақтарда түсіндіру, талдау, бақылау, өзіндік бағалау элементтерін кешенді түрде қолдану тиімді нәтиже береді. Мұғалімнің сабырлы қарым-қатынасы, әр оқушының әрекетіне назар аударуы, қауіпсіздік талаптарын мәдени түрде еске салуы зертханадағы оқу үдерісінің сапасына тікелей әсер етеді. Қазіргі педагогикада эмоционалдық қауіпсіздік ұғымы да маңызды орын алады, өйткені оқушы өзін құрметтелген тұлға ретінде сезінген жағдайда ғана білімді терең игереді. Сол себепті химия кабинетінде тек техникалық қауіпсіздік емес, өзара сенім мен жауапкершілікке негізделген рухани орта да қалыптасуы қажет.

Қазіргі цифрлық технологиялардың дамуы химия сабақтарындағы зертханалық жұмыстарды ұйымдастырудың жаңа мүмкіндіктерін ашып отыр, өйткені виртуалды модельдер мен сандық ресурстар күрделі немесе қауіпті тәжірибелерді қауіпсіз жағдайда көрсетуге мүмкіндік береді. Әсіресе улы газдар бөлінетін немесе жоғары температураны қажет ететін тәжірибелерді алдын ала цифрлық форматта талдау оқушылардың түсіну деңгейін арттырады. Виртуалды зертханалар нақты тәжірибені толық алмастыра алмайды, алайда олар тәжірибеге дайындық кезеңінде өте тиімді құрал болып саналады. Мұндай технологиялар арқылы оқушы химиялық реакциялардың жүру механизмін визуалды түрде бақылап, ықтимал қауіптерді алдын ала түсінеді. Бұл зертханалық жұмыстың қауіпсіздігін күшейтуге ықпал етеді. Цифрлық ресурстарды пайдалану оқушылардың ақпараттық сауаттылығын да дамытады. Қазіргі ұрпақ визуалды ақпаратты жылдам қабылдайтындықтан мультимедиялық материалдар олардың пәнге қызығушылығын арттырады. Дегенмен технологияны қолдану мұғалімнің рөлін әлсіретпейді. Керісінше мұғалімнің бағыттаушы, түсіндіруші қызметі бұрынғыдан да маңызды бола түседі. Өйткені оқушы сандық ақпараттың ішінен ғылыми тұрғыдан дұрыс мәліметті ажырата білуі керек. Химиялық қауіпсіздік тақырыбын оқытуда бейнематериалдарды, интерактивті модельдерді, сандық зертханаларды қолдану білімнің көрнекілігін күшейтеді. Мұндай тәсілдер әсіресе күрделі экологиялық мәселелерді түсіндіруде пайдалы. Оқушылар өндірістік қалдықтардың табиғатқа әсерін, атмосферадағы химиялық өзгерістерді немесе су экожүйесіндегі ластану үдерістерін көрнекі түрде бақылаған кезде олардың экологиялық санасы тереңдей түседі. Сондықтан қазіргі химия сабағы дәстүрлі зертханалық жұмыстар мен инновациялық технологияларды үйлестіре отырып ұйымдастырылған жағдайда ғана жоғары нәтижеге қол жеткізе алады.

Қорытындылай келе, химия сабақтарында қоршаған ортадағы химиялық қауіпсіздік тақырыбын оқыту барысында зертханалық жұмыстарды тиімді ұйымдастыру оқушылардың ғылыми дүниетанымын қалыптастырумен қатар олардың экологиялық мәдениетін, қауіпсіз әрекет ету дағдыларын және азаматтық жауапкершілігін дамытуға мүмкіндік береді. Зертханалық жұмыстар теориялық білімді тәжірибемен ұштастырып, оқушының пәнге деген қызығушылығын арттыратын маңызды педагогикалық құрал болып табылады. Осындай жұмыстар арқылы оқушы химиялық құбылыстардың табиғатпен және адам өмірімен байланысын терең түсінеді. Қауіпсіздік техникасын сақтау мәдениеті де тәжірибелік әрекет барысында әлдеқайда нәтижелі қалыптасады. Қазіргі қоғамдағы экологиялық мәселелердің күрделенуі мектептегі химия пәнінің мазмұнына жаңа талаптар қойып отыр. Сондықтан мұғалім зертханалық жұмыстарды ұйымдастыру кезінде тек білім беруге емес, экологиялық тәрбие мен қауіпсіздік мәдениетін қалыптастыруға да ерекше көңіл бөлуі тиіс. Тиімді ұйымдастырылған тәжірибелік сабақтар оқушының зерттеушілік қабілетін дамытып, оны қоршаған ортаға жауапкершілікпен қарайтын тұлға ретінде тәрбиелейді. Білім беру үдерісінде проблемалық оқыту, жобалау технологиясы, цифрлық ресурстар мен зерттеу әдістерін ұштастыру зертханалық жұмыстардың сапасын арттырады. Мұндай сабақтар оқушыны тек химия ғылымын түсінуге емес, табиғатты қорғау қажеттігін саналы түрде ұғынуға жетелейді. Демек химия пәніндегі зертханалық жұмыстардың мазмұны мен ұйымдастырылуы қоғамның экологиялық болашағына тікелей ықпал ететін маңызды педагогикалық бағыттардың бірі болып саналады.

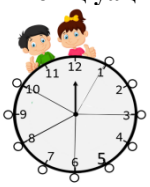
Пайдаланылған әдебиеттер

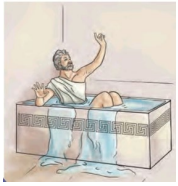
1. Верзилин Н.М. Методика преподавания химии в школе. – Москва: Владос, 2016. – 256 с.
2. Габриелян О.С. Теория и практика школьного химического эксперимента. – Москва: Дрофа, 2019. – 301 с.
3. Johnstone A.H. Chemical Education Research and Practice. – London: Routledge, 2018. – 275 p.
4. Gilbert J.K. Environmental Chemistry Education. – New York: Springer, 2021. – 328 p.

Балықбаева Динара Абдисаматовна
Бастауыш сынып мұғалімі, педагог-модератор
Алматы қаласы Білім басқармасының
"№157 жалпы білім беретін мектеп" коммуналдық мемлекеттік мекемесі

АРХИМЕД ЗАҢЫ ҚАЛАЙ АШЫЛДЫ?

Мектеп	№157 жббм мектеп			
Бөлім	**Күш және қозғалыс**			
Педагогтің аты-жөні	Балықбаева Динара Абдисаматовна			
Күні:				
Сынып: 4 “З”	Қатысушылар саны:	Қатыспағандар саны:		
Сабақтың тақырыбы	**№61 Архимед заңы қалай ашылды?**			
Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаттары	4.5.1.1 Архимед күшін сипаттау және оның білінуіне мысал келтіру; 4.5.1.2 судағы әр түрлі денелерге әсер ететін Архимед күшін бақылау және болжау			
Сабақтың мақсаты *(Негізделе: Мемлекет басшысы Қ.Тоқаевтың Ұлттық құрылтайдың II,III, IV отырыстарында берген тапсырмасы, ҚР Оқу-ағарту министрлігінің №123 бұйрығы)*	Архимед күшін сипаттау және оның білінуіне мысал келтіреді Судағы әр түрлі денелерге әсер ететін Архимед күшін бақылау және болжайды **Ай құндылығы**: **еңбекқорлық және кәсіби біліктілік айы** Апталық дәйек сөз **«Білікті білім жинап кәсіп етер, білімнің дәмін татып өсіп өнер»** **Құндылық:** Жасына қарай қолжетімді еңбектің, еңбек қызметінің әртүрлі түрлеріне қатысуға дайындығы			
Сабақтың барысы				
Сабақтың кезең уақыт	Педагогтің әрекеті	Оқушының әрекеті	Бағалау	Ресурстар
Сабақ тың басы 5 мин	**Психологиялық ахуал: «Тәтті болжам»** **II. Үй тапсырмасын сұрау** **Мәтінді түсініп оқу.** **Өткен сабақты пысықтау.** 1. Жыл мезгілдері дегеніміз не? 2.Маусымдық өзгеріс неге әсер етеді? 3. "Жаздың бір күні қыстың мың күнін асырайды" мақалын қалай түсінесің? 4.Адам тіршілігі жыл мезгіліне байланысты өзгере ме? 5. Жыл мезгіліне байланысты тірі ағзалардың тіршілігі қалай өзгереді? **«АДАЛ АЗАМАТ» біртұтас тәрбие бағдарламасындағы құндылықтарды оқу процесіне ұйымдастыру кезіңінен бастап, сабақтың әрбір кезеңінде жүргіземін**	Сұраққа жауап беріп, өз ойларын айтады	**Бағалау парақша: «Менің уақытым»** **Дескриптор:** Сұрақтарға жауап береді 1 балл	

	Ай құндылығы: **еңбекқорлық және кәсіби біліктілік айы** Апталық дәйек сөз **«Білікті білім жинап кәсіп етер, білімнің дәмін татып өсіп өнер»** **Құндылық:** Жасына қарай қолжетімді еңбектің, еңбек қызметінің әртүрлі түрлеріне қатысуға дайындығы			
Сабақтың ортасы 15 мин	**ҚБ 1-тапсырма** **ОДД:білу,түсіну,қолдану** **Жаңа тақырыпты ашу.** **«Ойлан ,жұптас ,талқыла » әдісі** **Сен** - Архимед туралы аңызбен танысасың; -судағы дененің суды ығыстыратынын білесің. **Эврика** Менің атым-Эврика."Эврика" қандай мағына беретінін білесің бе? **Оқулықпен жұмыс.** **Мәтінді түсініп оқиды.** Архимед ашқан жаңалық Ваннадағы су неліктен ернеуінен асып төгілді? Ойынды айт. Өзіңде мұндай жағдай болды ма? Стақандағы суға көлемі бірдей металл шар мен пластик шарды түсірсең не болады? Архимедтің ашқан жаңалығын өзіңше жасап көр. Қорытынды жаз. **ЕББҚ ететін(ойлау деңгейі жоғары) балаға тапсырма** Сұрақтарға жауап береді	Сұрақтарға жедел жауап береді. Мәтінді түсініп оқиды. Ваннадағы су неліктен ернеуінен асып төгілетінін түсіндіреді. Архимедтің ашқан жаңалығын өзіңше жасап көреді. Қорытынды жазады.	**Бағалау критерийі:** Архимед күшін сипаттау және оның білінуіне мысал келтіреді **Дескриптор:** Сұрақтарға жедел жауап береді.2балл Мәтінді түсініп оқиды.2балл Ваннадағы су неліктен ернеуінен асып төгілетінін түсіндіреді. 1балл Архимедтің ашқан жаңалығын өзіңше жасап көреді. Қорытынды жазады.1балл	оқулық
5 мин	**Сергіту сәті**	Балалар бірге орындайды	Жарайсыңдар	
15 мин	**ҚБ 2-тапсырма Топтық жұмыс** **ОДД:білу,түсіну,қолдану** **Оқулықпен жұмыс.** Зертте Денелер суды қалай ығыстырады? 	Денелер суды қалай ығыстыратын зерттейді. .Суретке қарап, ақылды қарға Архимед	**Бағалау критерийі:** Судағы әр түрлі денелерге әсер ететін Архимед күшін бақылау және болжайды **Дескриптор:** Денелер суды қалай ығыстыратынын	Оқулық, суреттер

	Ақылды қарға Суретке қара. Ақылды қарға Архимед заңын қалай қолданып жатыр? Бұл заңды сен қалай қолданар едің? Мысал келтір. **Ойлан** Хауызға тас тастаса, оның суының деңгейі өзгере ме? **Сен білесің бе?** Архимедтің ашқан жаңалығын зерттеу үшін "Архимед шелегі" деген құрал қолданылады. **Есте сақта!** Суға батырылған дененің көлемі қандай болса, дәл сондай көлемдегі су ығысып шығады. **ЕББҚ ететін(ойлау деңгейі төмен) балаға тапсырма** Мәтінді оқиды	заңын қалай қолданып жатқанын түсіндіреді Осы заңға мысал келтіреді.	зерттейді.1балл Суретке қарап, ақылды қарға Архимед заңын қалай қолданып жатқанын түсіндіреді.1балл Осы заңға мысал келтіреді.1балл	
Сабақтың соңы 5 мин	**Рефлексия: «Менің уақытым»** 1. Архимед кім? Қандай заң ашты? 2. Патша нені армандайды? 3. Ернеуіне дейін толтырылған ванннаға отырған кезде Архимед нені байқады? 4. Хауызға тас тастаса, оның суының деңгейі өзгере ме? 5.Архимедтің ашқан жаңалығын зерттеу үшін не қолданылады? -Бүгінгі оқу мақсаты қандай болды? -Жетістік критерийлеріне жеттік пе? **Оқу тапсырмасы**: Мәтінді түсініп оқу.		ҚБ қойылады.	

Омарова Анар Николаевна
Информатика пәні мұғалімі
"№22 жалпы орта білім беретін мектеп-лицей" КММ
Абай облысы, Семей қаласы

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ НЕГІЗІНДЕ ЦИФРЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ РЕСУРСТАРЫН ДАМЫТУ

Аннотация. Бұл мақалада цифрлық білім беру ресурстарын жасанды интеллект технологиялары арқылы жетілдірудің теориялық және практикалық аспектілері қарастырылады. Қазіргі білім беру кеңістігінде цифрлық құралдардың маңызы артып отырғаны белгілі, алайда олардың тиімділігі көбіне мазмұн сапасына, бейімделу мүмкіндіктеріне және оқушының жеке ерекшеліктеріне сәйкестігіне тәуелді. Жасанды интеллект осы мәселелерді шешудің заманауи тетігі ретінде ұсынылады, себебі ол білім алушының қажеттіліктерін талдап, дербестендірілген оқу траекториясын құруға мүмкіндік береді. Мақалада цифрлық ресурстарды жетілдірудің педагогикалық негіздері, алгоритмдік шешімдері, сондай-ақ білім беру үдерісіне ықпалы кеңінен талданады. Автор информатика пәні мұғалімінің кәсіби қызметіндегі ЖИ құралдарының рөлін сипаттай отырып, олардың оқу сапасын арттырудағы мүмкіндіктерін ашады. Зерттеу нәтижелері білім беру жүйесін жаңғыртуға бағытталған ұсыныстармен толықтырылады.

Кілт сөздер: цифрлық білім беру ресурстары, жасанды интеллект, дербестендірілген оқыту, білім беру технологиялары, информатика, алгоритмдер, оқу үдерісі, цифрлық трансформация, педагогикалық инновациялар.

Цифрлық білім беру ресурстарын жетілдіру мәселесі қазіргі білім беру жүйесінің стратегиялық бағыттарының біріне айналып отыр, себебі ақпараттық қоғам жағдайында білім беру мазмұны мен формалары түбегейлі өзгеріске ұшырауда, ал бұл өзгерістер мұғалімнің кәсіби қызметіне жаңа талаптар қояды. Информатика пәні мұғалімі үшін цифрлық ресурстар тек қосымша құрал емес, оқу үдерісін ұйымдастырудың негізгі элементіне айналып келеді, өйткені қазіргі оқушы ақпаратты қабылдау, өңдеу және қолдану тұрғысынан бұрынғыдан өзгеше сипатқа ие. Осындай жағдайда жасанды интеллект технологияларын енгізу білім беру ресурстарының сапасын жаңа деңгейге көтеруге мүмкіндік береді, себебі олар оқу материалын автоматты түрде бейімдеу, оқушының білім деңгейін талдау және оқу үдерісін оңтайландыру функцияларын орындай алады. Жасанды интеллект жүйелері үлкен көлемдегі деректерді өңдеу арқылы оқушының оқу стилін, қызығушылықтарын және қиындықтарын анықтап, сәйкес ұсыныстар жасайды, бұл өз кезегінде оқытудың тиімділігін арттырады. Мұндай тәсіл дәстүрлі оқыту әдістерімен салыстырғанда әлдеқайда икемді және нәтижеге бағытталған болып табылады, өйткені ол әрбір оқушының жеке ерекшеліктерін ескеруге мүмкіндік береді. Цифрлық ресурстарды жетілдіру барысында мазмұнның сапасы, интерфейстің ыңғайлылығы және кері байланыстың жеделдігі маңызды рөл атқарады, ал жасанды интеллект осы үш компоненттің үйлесімді жұмыс істеуін қамтамасыз етеді. Сонымен қатар жасанды интеллект оқу материалдарын автоматты түрде жаңартып, білім беру мазмұнын заманауи талаптарға сәйкес келтіруге мүмкіндік береді. Бұл үрдіс білім беру жүйесінің тұрақты дамуына ықпал етеді және мұғалімнің шығармашылық әлеуетін арттыруға жағдай жасайды. Нәтижесінде цифрлық білім беру ресурстары тек ақпарат көзі емес, интерактивті, бейімделгіш және интеллектуалды ортаға айналады.

Жасанды интеллект негізінде құрылған цифрлық білім беру ресурстарының басты ерекшелігі олардың дербестендірілген оқыту мүмкіндіктерінде көрініс табады, өйткені қазіргі білім беру жүйесінде әрбір оқушының жеке оқу траекториясын қалыптастыру маңызды міндеттердің бірі болып саналады. Мұндай ресурстар оқушының білім деңгейін үздіксіз бақылап, оның жетістіктері мен әлсіз тұстарын анықтай отырып, оқу материалын сәйкесінше

бейімдейді, бұл оқытудың тиімділігін едәуір арттырады. Информатика пәні мұғалімі үшін бұл мүмкіндік ерекше маңызды, себебі бағдарламалау, алгоритмдеу және деректерді өңдеу сияқты тақырыптарды меңгеру барысында оқушылардың дайындық деңгейі айтарлықтай әртүрлі болуы мүмкін. Жасанды интеллект жүйелері оқушының қателерін талдап, оларды түзету бойынша нақты ұсыныстар береді, бұл оқушының өздігінен білім алу дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді. Мұндай тәсіл оқытудың интерактивтілігін арттырып қана қоймай, оқушының пәнге деген қызығушылығын да күшейтеді, өйткені ол өз нәтижесін бірден көре алады. Цифрлық ресурстардың интеллектуалдандырылуы білім беру үдерісін автоматтандыруға мүмкіндік береді, бұл мұғалімнің уақытын үнемдеп, оны шығармашылық және әдістемелік жұмыстарға бағыттауға жағдай жасайды. Сонымен қатар жасанды интеллект негізіндегі жүйелер оқыту нәтижелерін талдау арқылы білім беру сапасын бағалаудың жаңа тәсілдерін ұсынады. Бұл білім беру жүйесінің ашықтығын арттырып, оның тиімділігін объективті түрде бағалауға мүмкіндік береді. Осылайша цифрлық білім беру ресурстарын ЖИ арқылы жетілдіру білім беру үдерісін сапалы жаңа деңгейге көтереді.

Цифрлық білім беру ресурстарын жетілдіруде алгоритмдік тәсілдердің маңызы ерекше, өйткені жасанды интеллект жүйелері күрделі есептеулер мен модельдеулерге негізделеді, ал бұл информатика пәнінің мазмұнымен тікелей байланысты. Мұғалім үшін мұндай ресурстарды қолдану тек дайын өнімді пайдалану емес, оның ішкі логикасын түсіну және қажет болған жағдайда бейімдеу мүмкіндігін білдіреді. Алгоритмдер арқылы оқыту үдерісін модельдеу білім алушылардың танымдық белсенділігін арттырып, олардың логикалық ойлау қабілетін дамытуға ықпал етеді. Жасанды интеллект жүйелері машиналық оқыту әдістерін пайдалана отырып, деректер негізінде шешім қабылдайды, бұл білім беру ресурстарының тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді. Мұндай жүйелердің көмегімен оқыту үдерісін алдын ала болжау, оқу нәтижелерін талдау және оқушылардың үлгерімін жақсарту жолдарын анықтау мүмкін болады. Сонымен қатар алгоритмдік тәсілдер цифрлық ресурстарды масштабтауға мүмкіндік береді, яғни оларды әртүрлі білім беру контексттерінде қолдануға жағдай жасайды. Бұл білім беру жүйесінің икемділігін арттырып, оны әртүрлі жағдайларға бейімдеуге мүмкіндік береді. Информатика пәні мұғалімі үшін бұл тәсілдер оқу материалын түсіндірудің жаңа мүмкіндіктерін ашады, өйткені күрделі ұғымдарды визуализациялау және модельдеу арқылы түсіндіру әлдеқайда тиімді болып табылады. Нәтижесінде оқыту үдерісі ғылыми негізделген, жүйелі және нәтижеге бағытталған сипатқа ие болады.

Жасанды интеллект технологияларын қолдану цифрлық білім беру ресурстарының мазмұнын ғана емес, олардың педагогикалық әлеуетін де айтарлықтай кеңейтеді, өйткені мұндай ресурстар оқыту үдерісін тек ақпарат жеткізу деңгейінде емес, білімді қалыптастыру деңгейінде ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Мұғалімнің рөлі бұл жағдайда өзгеріске ұшырап, ол ақпарат көзі емес, оқу үдерісін ұйымдастырушы және бағыттаушы ретінде көрінеді. Цифрлық ресурстар арқылы оқыту оқушының белсенді қатысуына негізделеді, бұл оның танымдық қызығушылығын арттырады және білімді терең меңгеруіне ықпал етеді. Жасанды интеллект жүйелері оқушының әрекеттерін талдай отырып, оның оқу стилін анықтайды және сәйкес оқу стратегиясын ұсынады, бұл оқытудың тиімділігін арттырады. Сонымен қатар мұндай жүйелер оқыту үдерісін үздіксіз жетілдіруге мүмкіндік береді, өйткені олар жаңа деректер негізінде өз жұмысын үнемі жақсартып отырады. Бұл білім беру жүйесінің динамикалық дамуын қамтамасыз етеді және оның заманауи талаптарға сәйкес келуіне жағдай жасайды. Информатика пәні мұғалімі үшін бұл технологиялар оқыту әдістемесін жаңғыртуға және оны заманауи деңгейге көтеруге мүмкіндік береді. Нәтижесінде білім беру үдерісі тиімді, икемді және инновациялық сипатқа ие болады.

Цифрлық білім беру ресурстарын ЖИ арқылы жетілдіру білім беру жүйесінің болашағын айқындайтын маңызды бағыттардың бірі болып табылады, өйткені ол білім беру үдерісін сапалы жаңа деңгейге көтеруге мүмкіндік береді. Бұл технологиялар оқыту үдерісін дербестендіріп, оның тиімділігін арттырады және білім алушылардың қажеттіліктеріне бейімделуін қамтамасыз етеді. Информатика пәні мұғалімі үшін бұл мүмкіндіктер кәсіби қызметтің мазмұнын кеңейтіп, оны шығармашылық және инновациялық бағытта дамытуға

жағдай жасайды. Жасанды интеллект негізіндегі цифрлық ресурстар білім беру үдерісін автоматтандыруға, талдауға және оңтайландыруға мүмкіндік береді, бұл оның тиімділігін арттырады. Сонымен қатар мұндай ресурстар білім беру сапасын арттыруға және оның қолжетімділігін қамтамасыз етуге ықпал етеді. Бұл білім беру жүйесінің тұрақты дамуына және оның бәсекеге қабілеттілігін арттыруға жағдай жасайды. Осылайша цифрлық білім беру ресурстарын ЖИ арқылы жетілдіру білім беру саласындағы инновациялық өзгерістердің негізгі драйвері болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Баймұхамедов М.Ф., Баймұхамедов А.М., Боранбаев С.Н. Жасанды интеллект: қазіргі заманғы теория және тәжірибе. I бөлім = Artificial Intelligence: Modern Theory and Practice: tutorial, volume 1 : оқу құралы. – Алматы : "Бастау", 2020. – 248 б. – ISBN 978-601-7991-32-6.
2. Жунусов Е.М. Рөлі жасанды интеллект қазіргі білім беру: артықшылықтары, сын-қатерлер және табысқа жету // Манаш Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан университетінің Хабаршысы. – 2024. – №2 (62). – Б. 180-188. – DOI: 10.54596/2958-0048-2024-2-180-188.
3. ЮНЕСКО. Искусственный интеллект в образовании: Руководство для разработчиков политики. – Париж: Издательство ЮНЕСКО, 2023. – 50 с. – ISBN 978-92-3-100068-1.
4. Chen, L., Chen, P., & Lin, Z. Artificial Intelligence in Education: A Review // IEEE Access. – 2020. – Vol. 8. – P. 75264-75278.

Аймашева Анаргул Амангельдиевна
Бастауыш сынып мұғалімі
Егіндікөл жалпы орта білім беретін мектебі
Батыс Қазақстан облысы, Қаратөбе ауданы

ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҚТАРЫНДА ЛОГИКАЛЫҚ ТАПСЫРМАЛАРДЫ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ АРҚЫЛЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ

Аннотация: мақалада бастауыш сыныптағы қазақ тілі сабағында жасанды интеллект технологияларын пайдалану арқылы логикалық тапсырмаларды ұйымдастырудың педагогикалық мүмкіндіктері қарастырылады. Қазіргі білім беру кеңістігінде оқушының тек тілдік білімін дамыту жеткіліксіз, сонымен қатар оның ойлау, салыстыру, талдау, қорытынды жасау, дәлелдеу қабілеттерін жетілдіру маңызды болып отыр. Осы тұрғыдан алғанда қазақ тілі пәнінде логикалық тапсырмаларды жүйелі қолдану оқушының сөздік қорын байытып қана қоймай, функционалдық сауаттылығын қалыптастырады.

Кілт сөздер: жасанды интеллект, қазақ тілі, бастауыш сынып, логикалық тапсырма, функционалдық сауаттылық, сыни ойлау, цифрлық технология, саралап оқыту, тіл дамыту, педагогикалық инновация.

Қазіргі уақытта бастауыш білім беру жүйесінде оқушыны дайын ақпаратты қабылдаушы емес, өз бетінше ойлайтын, мәселені шешетін, салыстырып, қорытынды жасай алатын тұлға ретінде қалыптастыру басты міндеттердің біріне айналды. Қазақ тілі сабағы – тек грамматикалық ережелерді меңгеретін пән емес, сонымен қатар баланың ойлау мәдениетін, тілдік қорын, дүниетанымын және логикалық пайымдауын дамытатын маңызды орта. Сондықтан сабақ барысында оқушыға тек ережені жаттатумен шектелмей, оны ойлануға, дәлелдеуге, ізденуге жетелейтін тапсырмалар ұсынылуы қажет.

Жасанды интеллект технологиялары осы міндетті жүзеге асыруға жаңа мүмкіндік береді. Мұғалім қысқа уақыт ішінде әртүрлі деңгейдегі оқушыларға арналған логикалық тапсырмалар

дайындай алады. Мысалы, бір оқушыға сөйлемдегі артық сөзді табу тапсырмасы ұсынылса, екінші оқушыға сөйлемдерді мағынасына қарай реттеу, үшінші оқушыға берілген мәтін бойынша қорытынды шығару тапсырмасы беріледі. Бұл тәсіл сабақтағы барлық баланың мүмкіндігі мен қарқынын ескеруге жағдай жасайды.

Бастауыш сыныптағы қазақ тілі сабағында логикалық тапсырмалар бірнеше бағытта ұйымдастырылады. Бірінші бағыт – сөздік-логикалық тапсырмалар. Мұнда оқушы сөздердің арасындағы байланысты анықтайды, мағынасы ұқсас немесе қарама-қарсы сөздерді табады, сөздерді топтастырады, артық сөзді ажыратады. Мысалы, «құс, торғай, қарлығаш, дәптер, бүркіт» қатарындағы артық сөзді табу арқылы бала заттардың ортақ белгісін анықтауға үйренеді. Жасанды интеллект мұндай тапсырмаларды бірнеше нұсқада, әртүрлі күрделілік деңгейінде автоматты түрде құрастыра алады.

Екінші бағыт – сөйлем құрастыруға арналған логикалық тапсырмалар. Оқушыларға сөздер ретсіз беріледі де, олар мағыналы сөйлем құрауы тиіс. Жасанды интеллект әр оқушының деңгейіне қарай сөздердің санын өзгертіп, кейде қосымша көмек ретінде сурет немесе тірек сөз ұсына алады. Мысалы, «орман – құстар – сайрайды – таңертең» деген сөздерден сөйлем құрау арқылы бала сөздердің орын тәртібін, сөйлем құрылымын, тілдік заңдылықтарды меңгереді.

Үшінші бағыт – мәтінмен жұмысқа негізделген логикалық тапсырмалар. Оқушыға шағын мәтін беріледі де, мәтіндегі оқиғалардың ретін анықтау, негізгі ойды табу, кейіпкердің әрекетіне баға беру, жалғасын болжау сияқты тапсырмалар ұсынылады. Бұл жұмыстар оқушының тек тілдік дағдысын ғана емес, логикалық және сыни ойлау қабілетін де дамытады. Жасанды интеллект мәтіндерді оқушының жас ерекшелігіне сай жеңілдетіп немесе күрделендіріп бере алады.

Қазақ тілі сабағында жасанды интеллект арқылы орындалатын ең тиімді тапсырмалардың бірі – «неліктен?» және «қалай ойлайсың?» сұрақтарына негізделген тапсырмалар. Мұндай тапсырмаларда дұрыс жауапты табудан бұрын, сол жауапты дәлелдеу маңызды. Мысалы, «Неліктен бұл сөз артық?», «Неліктен сөйлемнің соңына нүкте қойылады?», «Қалай ойлайсың, мәтіндегі кейіпкер неге осылай жасады?» деген сұрақтар оқушының ойлау белсенділігін арттырады. Жасанды интеллект оқушының жауабына қарай қосымша сұрақ қойып, оның ойын тереңдетуге көмектеседі.

Сабақ барысында логикалық тапсырмаларды ойын элементтерімен біріктіру де маңызды. Бастауыш жастағы балалар ойын арқылы тез қабылдайды, белсенді қатысады және ақпаратты ұзақ есте сақтайды. Осыған байланысты жасанды интеллект негізіндегі платформаларда «жасырын сөзді тап», «сөзжұмбақты шеш», «қате тап», «артық суретті белгіле», «мәтінді қалпына келтір» сияқты тапсырмалар кеңінен қолданылады. Мұндай жұмыстар баланың қызығушылығын арттырып, қазақ тілі сабағын тартымды етеді.

Мысалы, мұғалім оқушыларға «төрт сөздің біреуі артық» ойынын ұсына алады: алма, алмұрт, өрік, автобус. Оқушы «автобус» сөзінің неге артық екенін түсіндіруі керек. Егер оқушы дұрыс жауап берсе, жасанды интеллект келесі деңгейдегі тапсырманы ұсынады. Егер қиналса, қосымша көмек береді немесе сурет арқылы түсіндіреді. Осылайша әр бала өз мүмкіндігіне сай жұмыс істейді.

Жасанды интеллект арқылы сараланған тапсырмалар беру бастауыш сыныптағы әртүрлі деңгейдегі оқушылармен нәтижелі жұмыс жасауға мүмкіндік береді. Кейбір оқушылар дайын жауапты тез табады, ал кейбіреулеріне көбірек уақыт пен қолдау қажет. Мұғалім барлық оқушыға бірдей тапсырма берген жағдайда әлсіз оқушы қиналып, ал қабілетті оқушы жалығып кетуі мүмкін. Ал жасанды интеллект әр оқушының алдыңғы нәтижесін ескере отырып, келесі тапсырманың күрделілігін автоматты түрде реттейді.

Қазақ тілі сабағында логикалық тапсырмаларды қолдану оқушының функционалдық сауаттылығын қалыптастырумен тікелей байланысты. Бүгінгі оқушы тек ережені біліп қана қоймай, оны күнделікті өмірде қолдана алуы қажет. Мысалы, оқушыға хабарландыру мәтіні, дүкендегі жазу, жол белгілері немесе қысқа диалог ұсынылып, соған қатысты сұрақтарға

жауап беру тапсырылады. Мұндай тапсырмалар шынайы өмірлік жағдайға жақын болғандықтан, бала алған білімінің маңызын түсінеді.

Жасанды интеллекттің тағы бір артықшылығы – мұғалімнің уақытын үнемдеуі. Мұғалім бұрын бірнеше сағат жұмсап дайындайтын тапсырмаларды санаулы минут ішінде құрастыра алады. Сонымен бірге ол оқушының қателерін талдап, қай тақырыпта қиындық бар екенін анықтай алады. Мысалы, кейбір оқушылар сөйлемдегі сөздердің орын тәртібінен жиі қателессе, енді біреулері жалғауларды дұрыс қолданбауы мүмкін. Жасанды интеллект осы мәліметтерді жинақтап, мұғалімге нақты ұсыныс береді.

Дегенмен жасанды интеллект мұғалімнің орнын алмастырмайды. Ол тек мұғалімнің жұмысын жеңілдететін көмекші құрал ретінде қарастырылуы тиіс. Сабақтағы басты тұлға – мұғалім. Өйткені оқушының көңіл күйін, қызығушылығын, мінез ерекшелігін, қарым-қатынасын технология емес, тек педагог сезіне алады. Сондықтан жасанды интеллект пен мұғалімнің кәсіби шеберлігі өзара үйлескен жағдайда ғана сапалы нәтиже шығады.

Бастауыш сынып мұғалімі жасанды интеллектті пайдаланғанда бірнеше маңызды қағиданы ескеруі керек. Біріншіден, тапсырмалар баланың жас ерекшелігіне сай болуы қажет. Екіншіден, қолданылатын материалдар түсінікті, қауіпсіз және ұлттық құндылықтарға сәйкес болуы тиіс. Үшіншіден, жасанды интеллект ұсынған ақпаратты мұғалім міндетті түрде тексеруі керек. Себебі кей жағдайда жүйе қате немесе мағынасы сәйкес емес жауап ұсынуы мүмкін.

Қазақ тілі сабағында ұлттық мазмұндағы логикалық тапсырмаларды қолдану ерекше нәтиже береді. Мысалы, мақал-мәтелдердің жалғасын табу, ұлттық тағамдарды топтастыру, қазақтың салт-дәстүріне қатысты сөйлемдерді реттеу, батырлар туралы мәтіннің жалғасын болжау сияқты жұмыстар оқушының әрі тілін, әрі ұлттық дүниетанымын дамытады. Жасанды интеллект мұндай тапсырмаларды құрастыруда қазақы мазмұнды ескерген жағдайда сабақтың тәрбиелік мәні арта түседі. Сонымен қатар сабақта жұптық және топтық жұмыстарды ұйымдастыруға да жасанды интеллект көмектесе алады. Мысалы, бір топқа мәтіннің басы, екінші топқа ортасы, үшінші топқа соңы беріледі. Балалар бірігіп мәтінді қалпына келтіреді. Немесе оқушыларға бірдей логикалық тапсырма беріліп, әр топ өз шешімін дәлелдейді. Бұл жұмыстар балалардың өз ойын айтуына, бірін-бірі тыңдауына, дәлелдеуге үйренуіне ықпал етеді.

Жасанды интеллект негізінде ұйымдастырылатын логикалық тапсырмалардың тағы бір маңызды бағыты – оқушының қателерімен жеке жұмыс жасау. Көп жағдайда бастауыш сынып оқушылары сөйлемдегі сөздердің орын тәртібін шатастырады, жалғауларды дұрыс қолданбайды, сұраққа толық жауап бере алмайды немесе мәтіндегі негізгі ойды анықтауда қиналады. Осындай жағдайда жасанды интеллект әр оқушының жіберген қатесін автоматты түрде талдап, дәл сол қиындыққа бағытталған арнайы тапсырмалар ұсына алады. Мысалы, егер оқушы бірнеше рет сөйлемдегі бастауыш пен баяндауышты дұрыс сәйкестендіре алмаса, жүйе келесі тапсырмаларда дәл осы дағдыны жетілдіруге арналған қосымша жұмыстар береді. Бұл тәсіл баланың әлсіз тұстарын уақытында түзетуге мүмкіндік береді.

Сонымен қатар жасанды интеллект арқылы қазақ тілі сабағында шағын зерттеу жұмыстары мен мини-жобаларды ұйымдастыруға болады. Мысалы, оқушыларға «Менің отбасым», «Туған жер», «Менің сүйікті кітабым» тақырыбында қысқа мәтін құрастыру ұсынылады. Жасанды интеллект оқушыға тірек сөздер, жоспар, жетекші сұрақтар береді. Кейін оқушы жазған мәтінді талдап, қай сөйлемнің дұрыс, қай тұсының толықтыруды қажет ететінін көрсетеді. Бұл жұмыс баланың тек логикалық ойлауын ғана емес, өз ойын жүйелі жеткізу, мәтін құрастыру, сөздерді байланыстырып қолдану қабілетін де дамытады.

Жасанды интеллекттің көмегімен қазақ тілі сабағында логикалық тапсырмаларды пәнаралық байланыс арқылы ұйымдастыру да өте тиімді. Мысалы, математика пәнімен байланыстыра отырып, оқушыға сан есімдерді пайдаланып сөйлем құратуға болады немесе дүниетану пәнімен байланыстыра отырып, табиғат құбылыстары туралы мәтінге логикалық тапсырмалар беріледі. Мәселен, «Көктемде қар ериді, құстар ұшып келеді, ағаштар бүршік жарады» деген сөйлемдердің ретін дұрыс орналастыру арқылы бала әрі табиғат туралы

білімін, әрі тілдік дағдысын жетілдіреді. Осындай кешенді жұмыстар оқушының білімді бір пән аясында ғана емес, өмірмен байланыстыра алуына ықпал етеді.

Бастауыш сынып оқушылары үшін визуалды материалдардың маңызы зор. Осыған байланысты жасанды интеллект суретке негізделген логикалық тапсырмаларды да ұсына алады. Мысалы, балаға бірнеше сурет беріледі де, ол суреттердің ретін анықтап, соған сәйкес әңгіме құрастыруы тиіс. Немесе бір суреттегі артық затты табу, суреттерді мағынасына қарай топтастыру, оқиға желісін жалғастыру тапсырмалары беріледі. Мұндай жұмыстар әсіресе сөздік қоры аз, ойын жеткізуде қиналатын балалар үшін өте пайдалы. Себебі сурет балаға ойын жүйелеуге, қажетті сөздерді табуға көмектеседі.

Қазақ тілі сабағында жасанды интеллект арқылы жүргізілетін логикалық тапсырмалардың ішінде диалог құрастыруға арналған жұмыстардың да орны ерекше. Жүйе оқушыға белгілі бір жағдаят ұсынады: дүкенде, кітапханада, мектепте немесе қонақта. Оқушы сол жағдаятқа сәйкес диалог құрастырады. Жасанды интеллект оның сөйлемдерінің құрылымын, сөздердің орынды қолданылуын, жауаптың толықтығын бағалап, қажет болған жағдайда түзету енгізеді. Бұл тәсіл оқушының ауызша сөйлеуін, байланыстырып сөйлеуін және қарым-қатынас жасау мәдениетін қалыптастырады.

Осылайша, жасанды интеллект арқылы қазақ тілі сабағында логикалық тапсырмаларды қолдану – бастауыш білім берудегі маңызды және болашағы зор бағыттардың бірі. Бұл тәсіл оқушының қызығушылығын арттырады, өздігінен ойлауына мүмкіндік береді, тілдік дағдысын дамытады, функционалдық сауаттылығын қалыптастырады. Сонымен бірге мұғалімнің жұмысын жеңілдетіп, сабақтың сапасын арттырады. Ең бастысы – жасанды интеллектті мақсатты, орынды және педагогикалық тұрғыдан сауатты пайдалану.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының Оқу-ағарту министрлігі. Жалпы орта білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. – Астана, 2022.
2. Қазақстан Республикасының Оқу-ағарту министрлігі. «Цифрлық Қазақстан» жағдайында білім беруді дамыту тұжырымдамасы. – Астана, 2024.
3. Қожагелдиева С. Бастауыш сыныптарда қазақ тілін оқыту әдістемесі. – Түркістан, 2020. – 226 б.
4. Тұрдалиева Г.Ж. Бастауыш сыныпта қазақ тілін оқыту әдістемесі. – Алматы, 2021. – 236 б.
5. Жапбаров А. Оқушылардың тілін дамытудың ғылыми-әдістемелік негіздері. – Алматы: Эверо, 2020. – 188 б.
6. Copple C., Bredekamp S. Developmentally Appropriate Practice in Early Childhood and Primary Education. – Washington: NAEYC, 2020.

Аймжанова Жанаргүл Қуандыққызы
Педагог-Логопед
Жетекшісі: **Турымтаева Бибинур Ержановна** - педагогика ғылымның магистрі
"А.Тихоненко атындағы ЖОББМ" КММ
БҚО. Шыңғырлау ауданы, Ақшат ауылы

ИНКЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ: СУБЪЕКТІЛІК ЖӘНЕ ТЕҢ МҮМКІНДІКТЕР

Аннотация. Бұл мақалада инклюзивті білім беру кеңістігіндегі субъектілік ұстаным мен тең мүмкіндік мәселелері педагог-логопед қызметінің мазмұнымен өзара байланыста қарастырылды. Қазіргі қоғамдағы әлеуметтік-мәдени өзгерістер білім беру жүйесіне жаңаша талаптар қойып отырған жағдайда ерекше білім беруді қажет ететін балалардың тұлғалық әлеуетін ашу, олардың коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру, әлеуметтік бейімделуін қамтамасыз ету педагогикалық қауымдастық алдындағы өзекті міндеттердің біріне айналып отыр. Мақалада инклюзивті білім беру ортасының тек құқықтық немесе ұйымдастырушылық құбылыс қана емес, ең алдымен адам болмысының құндылығын мойындайтын гуманистік кеңістік екендігі кеңінен талданады. Автор логопед маманының кәсіби қызметін тек сөйлеу тіліндегі кемшіліктерді түзетумен шектемей, баланың ішкі еркіндігін, өзіндік пікірін, әлеуметтік белсенділігін қалыптастыратын кешенді психологиялық-педагогикалық үдеріс ретінде сипаттайды. Баланың субъектілік ұстанымын дамытудағы тілдік коммуникацияның маңызы, сөйлеу бұзылыстарының тұлғалық дамуға ықпалы, инклюзивті ортадағы эмоционалдық қауіпсіздік мәселелері ғылыми-публицистикалық және әдеби стиль үндестігі арқылы сараланады.

Мақалада инклюзивті білім беру тәжірибесінде кездесетін әлеуметтік тосқауылдар, стигматизация құбылысы, ата-ана мен педагог арасындағы серіктестік қатынас, логопедтің кәсіби этикасы мен рухани жауапкершілігі мәселелері де терең қамтылған. Автор баланың сөйлеуіндегі ерекшелік оның мүмкіндігін шектейтін фактор емес, керісінше педагогикалық қолдау мен дұрыс ұйымдастырылған білім беру ортасы арқылы ашылатын даралық сипат екендігін дәлелдеуге ұмтылады. Инклюзивті білім беру жағдайында логопед маманының түзету-дамыту жұмыстары, ерте диагностика жүргізудің маңызы, цифрлық технологияларды пайдалану ерекшеліктері мен әлеуметтік бейімдеу тетіктері нақты педагогикалық пайымдаулар негізінде сипатталған. Зерттеу мазмұны қазіргі білім беру кеңістігіндегі адам құқығы, тең мүмкіндік, педагогикалық гуманизм, әлеуметтік әділеттілік ұғымдарымен сабақтастықта өрбітіліп, инклюзивті қоғам қалыптастырудағы педагог-логопед маманының тарихи әрі рухани миссиясын ашуға бағытталған.

Кілт сөздер: инклюзивті білім беру, педагог-логопед, субъектілік, тең мүмкіндік, ерекше білім беру қажеттілігі, сөйлеу тілі бұзылысы, коммуникативтік құзыреттілік, педагогикалық қолдау, әлеуметтік бейімделу, гуманистік педагогика.

Қазіргі кезеңдегі білім беру жүйесі адам болмысының құндылығын жаңаша пайымдауға бағытталған әлеуметтік-философиялық өзгерістер ықпалында дамып келеді. Бұрын ұзақ уақыт бойы қоғамда қалыптасқан стереотиптік түсініктер ерекше білім беруді қажет ететін балаларды шектеулі мүмкіндік иесі ретінде қабылдауға негізделсе, бүгінгі педагогикалық ойлау кеңістігі әрбір тұлғаның даралығын, оның ішкі әлеуетін, өзіндік пікірін, рухани құқығын басты орынға шығара бастады. Осындай тарихи бетбұрыс аясында инклюзивті білім беру мәселесі тек педагогикалық технология немесе әлеуметтік жоба ретінде емес, адамзат өркениетінің гуманистік бағдарын айқындайтын іргелі құндылық ретінде қарастырылады. Инклюзивті білім беру – баланы ортаға бейімдеудің ғана емес, қоғамның өзін адамгершілік тұрғысынан қайта тәрбиелеудің ерекше формасы. Өйткені қандай да бір баланың қоғамнан шеттетілуі әлеуметтік жүйенің әлсіздігін білдірсе, әртүрлілікті қабылдай алу мәдениеті өркениеттіліктің басты көрсеткішіне айналады. Мұндай жағдайда педагог-логопед маманының кәсіби қызметі ерекше мәнге ие болады, себебі сөйлеу тілі адамның ішкі әлемін қоғаммен байланыстыратын негізгі көпір болып саналады. Сөйлеу мүмкіндігі шектелген бала көбіне әлеуметтік оқшауланууға ұшырап, өз ойын жеткізу барысында психологиялық кедергілерге тап болады, ал бұл жағдай оның субъектілік ұстанымының қалыптасуына тікелей әсер етеді. Сондықтан логопед маманы тек дыбысты түзетуші немесе тілдік кемшілікті жоюшы маман ғана емес, баланың ішкі сенімін қалыптастыратын, оның өзін қоғам мүшесі ретінде сезінуіне ықпал ететін рухани қолдаушы тұлға қызметін атқарады. Инклюзивті ортадағы логопедиялық жұмыс адамның қадір-қасиетін сақтау идеясымен тығыз сабақтасып жатқандықтан, бұл салада кәсіби шеберлікпен қатар жоғары гуманистік көзқарас та қажет етіледі. Қазіргі білім кеңістігінде баланың жетістігі оның академиялық нәтижесімен ғана өлшенбейді, ең алдымен оның өз пікірін ашық білдіре алуы, қоршаған ортамен еркін байланыс орнатуы, әлеуметтік өмірге белсенді араласуы арқылы бағаланады. Осы тұрғыдан алғанда инклюзивті білім беру субъектілік пен тең мүмкіндік ұғымдарының өзара тұтастығына негізделетін күрделі әлеуметтік-педагогикалық құбылыс ретінде сипатталады.

Инклюзивті білім беру кеңістігіндегі субъектілік мәселесі қазіргі педагогика ғылымында терең философиялық мазмұнға ие ұғымдардың біріне айналып отыр. Субъектілік дегеніміз адамның өз өмірінің мәнін түсіне алуы, шешім қабылдауға қабілетті болуы, өзін қоршаған ортаға тәуелді нысан ретінде емес, белсенді тұлға ретінде сезінуі. Ерекше білім беру қажеттілігі бар бала үшін бұл мәселе анағұрлым күрделі сипатқа ие болады, себебі қоғамдағы көптеген психологиялық тосқауылдар оның өзін толыққанды тұлға ретінде қабылдауына кедергі келтіреді. Әсіресе сөйлеу тіліндегі бұзылыстары бар балалар өз ойын жеткізуде қиындық көрген жағдайда әлеуметтік қатынастан шеттеп, тұйықтыққа бейім келеді. Мұндай психологиялық ахуал баланың ішкі әлеуетінің ашылуына елеулі кедергі келтіреді. Сондықтан педагог-логопед жұмысының басты мақсаты тек тілдік ақауларды түзету емес, баланың өзіндік сенімін қалыптастыру арқылы оның субъектілік ұстанымын нығайту болып табылады. Логопед маманы әр баланың ішкі әлеміне терең үңіліп, оның эмоционалдық күйін, қарым-қатынасқа дайындығын, қорқынышы мен сенімсіздігін ескеруі қажет. Кей жағдайда сөйлеу кемшілігінен гөрі баланың қоғам тарапынан қабылданбау қорқынышы анағұрлым ауыр психологиялық жарақат қалдыруы мүмкін. Осындай жағдайда логопедтің бір жылы сөзі немесе сәтті ұйымдастырылған коммуникативтік жаттығуы баланың өмірге деген көзқарасын өзгертуі ықтимал. Инклюзивті білім беру ортасында педагогикалық қолдау жүйесі балаға аяушылық таныту емес, оның әлеуетін мойындауға негізделуі тиіс. Себебі шамадан тыс қамқорлық та кей жағдайда баланың субъектілік белсенділігін әлсіретіп, оны тәуелділік психологиясына алып келеді. Ал тең мүмкіндік ұғымы әр баланың бірдей нәтиже көрсетуін талап етпейді, керісінше әрқайсысының табиғи ерекшелігін ескере отырып, әлеуетін жүзеге асыруына жағдай жасауды көздейді. Демек инклюзивті білім беру жағдайындағы логопедиялық жұмыс тұлғаның ішкі еркіндігін дамытуға бағытталған күрделі әрі нәзік педагогикалық үдеріс болып саналады.

Қазіргі қоғамдағы ақпараттық және технологиялық өзгерістер инклюзивті білім беру мазмұнына да елеулі ықпал етіп отыр. Цифрлық технологиялар сөйлеу тілінде бұзылыстары

бар балалардың коммуникациялық мүмкіндігін кеңейтіп, олардың әлеуметтік бейімделу деңгейін арттыруға жағдай жасайды. Алайда техникалық құралдардың молаюы педагогикалық қатынастың адамгершілік сипатын әлсіретпеуі тиіс. Себебі баланың эмоционалдық қажеттілігі ешқандай технологиямен толық алмастырылмайды. Логопедиялық тәжірибеде интерактивті бағдарламалар, визуалды материалдар, дыбыстық модельдер кеңінен қолданылғанымен, педагог пен бала арасындағы сенімге негізделген қарым-қатынас түзету жұмысының негізгі тірегі болып қала береді. Инклюзивті ортада білім алушының өзін қауіпсіз сезінуі оның тілдік белсенділігіне тікелей ықпал етеді. Егер бала қателесуден қорықса немесе өз ерекшелігі үшін ұялса, ол еркін сөйлеуден қашқақтай бастайды, ал мұндай жағдайда логопедиялық түзету жұмысының нәтижелілігі төмендейді. Сондықтан педагог-логопед эмоционалдық қолдау мен психологиялық қауіпсіздік атмосферасын қалыптастыруға ерекше мән беруі қажет. Баланың жетістігін кішкентай қадамдар арқылы бағалау, оны құрдастары арасында кемсітпеу, әр жетістігін шынайы мадақтау – инклюзивті педагогиканың маңызды қағидаларының бірі. Қазіргі таңда көптеген ата-аналар баласының сөйлеу ерекшелігін қабылдауда қиындық көреді, кейде оны жасыруға тырысады немесе баланы өзгелермен салыстыру арқылы оның ішкі сеніміне зиян келтіреді. Осындай жағдайда логопед ата-анамен де жүйелі психологиялық-ағартушылық жұмыс жүргізуі тиіс. Өйткені балаға қатысты қалыптасқан отбасылық көзқарас оның тұлғалық дамуына тікелей әсер етеді. Инклюзивті білім беру тек мектеп немесе маман қызметімен шектелмейді, ол қоғамның жалпы мәдени деңгейін айқындайтын әлеуметтік құбылыс болғандықтан, әрбір қатысушының адамгершілік жауапкершілігін талап етеді.

Педагог-логопед маманының кәсіби қызметі түзету жұмыстарының техникалық дағдыларымен ғана өлшенбейді, оның ішкі рухани мәдениеті мен адамға деген көзқарасы да ерекше маңызға ие. Ерекше білім беру қажеттілігі бар баламен жұмыс істеу үлкен шыдамдылықты, нәзік психологиялық сезімталдықты және үздіксіз ізденісті талап етеді. Кей жағдайда сөйлеу тіліндегі кедергілер баланың мінез-құлқына, эмоциялық тұрақтылығына, әлеуметтік байланысына әсер етіп, күрделі психологиялық жағдайларға алып келеді. Мұндай сәттерде логопедтің кәсіби әрекеті емдік сипаттағы гуманистік ықпалға айналады. Баланың әрбір жетістігі маман үшін тек педагогикалық нәтиже емес, оның тұлғалық қайта жаңғыруының көрінісі ретінде қабылданады. Инклюзивті білім беру кеңістігінде логопед маманы тек білім беру жүйесінің қызметкері емес, әлеуметтік әділеттіліктің қорғаушысы тәрізді маңызды миссия атқарады. Өйткені қоғамда әлі күнге дейін ерекше қажеттілігі бар балаларға қатысты үстірт түсініктер мен жасырын кемсітушілік белгілері сақталып келеді. Кейбір ата-аналар өз баласының ерекше бала жанында оқуына қарсылық танытады, ал мұндай көзқарас инклюзивті мәдениеттің толық қалыптаспағанын көрсетеді. Осы жағдайда логопедтің кәсіби сөзі, ғылыми негізделген түсіндіру жұмыстары, педагогикалық ағартушылық қызметі қоғамдағы әлеуметтік қабылдауды өзгертуге ықпал етеді. Бала қоғамға бейімделуі үшін қоғам да баланы қабылдауға үйренуі тиіс. Инклюзивті білім беру бір жақты үдеріс емес, ол өзара бейімделу мен өзара құрметке негізделген әлеуметтік қатынас мәдениеті. Сондықтан педагог-логопед қызметі тек білім беру саласымен шектелмей, әлеуметтік гуманизм идеясын жүзеге асыратын маңызды рухани кеңістікке айналып отыр.

Сөйлеу тілі бұзылыстары бар балалардың әлеуметтік бейімделу мәселесі қазіргі педагогикадағы ең күрделі бағыттардың бірі саналады, себебі тілдік коммуникация адамның тек ақпарат алмасу құралы ғана емес, оның ішкі жан дүниесінің, өзіндік «Менінің» сыртқы көрінісі болып есептеледі. Бала ойын еркін жеткізе алмаған сайын оның қоршаған ортамен байланысы әлсіреп, жалғыздық сезімі күшейе түседі. Мұндай психологиялық күй уақыт өте келе тұйықтыққа, әлеуметтік енжарлыққа, тіпті өзін қоғамнан төмен сезіну секілді қауіпті эмоционалдық ахуалдарға алып келуі ықтимал. Сондықтан логопедиялық түзету жұмыстары тек артикуляциялық немесе фонематикалық жаттығулардан тұрмауы керек, ол баланың тұлғалық еркіндігін қалыптастыратын кешенді психологиялық-педагогикалық жүйеге айналуы қажет. Инклюзивті білім беру жағдайында логопед баланың әрбір сөйлеу әрекетін оның тұлғалық белсенділігімен байланыстыра отырып ұйымдастырған кезде ғана шынайы

нәтижеге қол жеткізе алады. Әсіресе құрдастарымен еркін қарым-қатынас жасау мүмкіндігі ерекше білім беру қажеттілігі бар бала үшін аса маңызды әлеуметтік тәжірибе болып саналады. Егер бала өзін ұжым ішінде қабылданған тұлға ретінде сезінсе, оның сөйлеуге деген ынтасы да арта түседі. Кейбір жағдайларда логопедиялық жұмыстың нәтижесі техникалық әдістемеден гөрі эмоционалдық қолдауға көбірек тәуелді болады. Себебі бала өзін түсінетін, пікірін бағалайтын ортада ғана ішкі қысымнан арылады. Инклюзивті ортадағы педагогикалық қарым-қатынас сенімге негізделгенде ғана бала өз ойын ашық айтуға ұмтылады. Осындай жағдайда логопедтің жылы көзқарасы, сабырлы үні, баланың әрбір талпынысын байқай алуы үлкен психотерапиялық күшке ие болады. Тіпті кейбір балалар үшін логопед маманы оның мүмкіндігіне алғаш сенген адам болуы да ықтимал. Мұндай сенім баланың болашақ өмірлік бағытына тікелей ықпал етеді.

Инклюзивті білім беру жүйесінде тең мүмкіндік ұғымы тек құқықтық теңдікпен шектелмейді, ол адамның өз қабілетін жүзеге асыруына қажетті әлеуметтік-педагогикалық жағдайлардың жасалуын білдіреді. Қоғамда кейде барлық балаға бірдей талап қою әділеттілік деп түсініледі, алайда шынайы педагогикалық әділеттілік әр баланың табиғи ерекшелігін ескере отырып қолдау көрсету арқылы жүзеге асады. Ерекше білім беру қажеттілігі бар балаға жасалған бейімделген орта немесе қосымша түзету жұмысы артықшылық емес, оның негізгі білім алу құқығын қамтамасыз ететін қажетті мүмкіндік болып саналады. Өкінішке қарай кейбір ортада инклюзивті білім беру әлі күнге дейін формалды сипатта ұйымдастырылып келеді. Материалдық база жасалғанымен, эмоционалдық қабылдау мәдениеті толық қалыптаса қоймаған жағдайлар кездеседі. Мұндай кезде бала өзін шынайы қатысушы емес, сырттай бақылаушы ретінде сезінеді. Ал субъектілік ұстанымның дамуы үшін адамның ортада өзінің маңыздылығын сезінуі аса қажет. Сондықтан инклюзивті білім беру кеңістігінде педагогикалық қатынас мәдениеті ерекше рөл атқарады. Логопед маманының кәсіби міндеті тек баламен жұмыс жүргізу емес, сынып ұжымымен, ата-аналармен, педагогтермен өзара түсіністік қалыптастыру болып табылады. Құрдастар арасында толеранттылық мәдениетін тәрбиелеу арқылы ғана инклюзивті ортаның шынайы мәні ашылады. Себебі тең мүмкіндік ұғымы қоғамның рухани жетілу деңгейімен тікелей байланысты. Адамды кемшілігі арқылы бағалау өркениетті санаға жат құбылыс болып есептеледі. Инклюзивті білім беру философиясы әр адамның өмір сүруге, білім алуға, ойын еркін жеткізуге, қоғам мүшесі болуға тең құқығы бар деген терең гуманистік идеяға негізделеді.

Қазіргі педагогикалық тәжірибеде ерте диагностика мен ерте түзету жұмыстарының маңызы ерекше артып келеді, өйткені баланың сөйлеуіндегі ерекшеліктер уақытында анықталған жағдайда оның әлеуметтік және танымдық дамуына қолайлы жағдай жасау мүмкіндігі жоғарылайды. Ерте жаста жүргізілген логопедиялық қолдау баланың болашақ оқу жетістігіне ғана емес, оның эмоционалдық тұрақтылығына да әсер етеді. Сөйлеу бұзылыстары уақыт өте күрделеніп кеткен жағдайда балада өзіне деген сенімсіздік күшейіп, әлеуметтік қарым-қатынастан қашу тенденциясы байқалады. Осындай жағдайда педагог-логопедтің кәсіби қырағылығы ерекше маңызға ие болады. Мамандар кейде баланың сөйлеуіндегі болмашы ерекшелікті уақытша құбылыс ретінде қабылдап, түзету жұмысын кеш бастайды, алайда мұндай немқұрайлылық кейін күрделі педагогикалық мәселелерге алып келуі мүмкін. Инклюзивті білім беру жүйесінде логопедтің диагностикалық қызметі тек медициналық немесе психологиялық қорытынды жасаумен шектелмеуі тиіс. Ол баланың жалпы әлеуметтік жағдайын, отбасы ішіндегі қарым-қатынасын, эмоционалдық күйін, қарым-қатынас жасауға деген ұмтылысын кешенді түрде талдай алуы қажет. Кейбір балалар сөйлеу кемшілігінен емес, психологиялық қысым салдарынан өз ойын жеткізуде қиындық көреді. Сондықтан логопедиялық қолдау жан-жақты кәсіби сараптауды талап етеді. Инклюзивті ортадағы әрбір бала қайталанбас тұлға болғандықтан, шаблондық тәсілдер барлық жағдайда тиімді нәтиже бере бермейді. Мұнда педагогтің шығармашылық ізденісі, кәсіби икемділігі, баланың ішкі әлемін түсіне алуы шешуші факторға айналады. Логопедиялық жұмыстың шынайы нәтижесі баланың дыбысты дұрыс айтуымен ғана емес, оның өмірге сеніммен қарай бастауымен

өлшенуі тиіс. Өйткені адамның сөйлеу еркіндігі оның рухани еркіндігімен тығыз байланысты құбылыс болып саналады.

Қорытындылай келе, инклюзивті білім беру қазіргі қоғамның адамгершілік деңгейін айқындайтын маңызды әлеуметтік-педагогикалық кеңістік ретінде танылуы қажет. Бұл жүйенің негізгі мақсаты ерекше білім беру қажеттілігі бар баланы ортаға бейімдеу ғана емес, қоғамның өзін рухани жаңғыртуға ықпал ету болып табылады. Педагог-логопед маманы осы үдерістің ең маңызды қатысушыларының бірі ретінде баланың сөйлеу мүмкіндігін қалыптастырумен қатар оның тұлғалық еркіндігін, әлеуметтік белсенділігін, өзіне деген сенімін дамытуға ықпал етеді. Инклюзивті ортада жүргізілетін әрбір логопедиялық жұмыс баланың тағдырына әсер ететін күрделі гуманистік әрекет болып саналады. Сондықтан бұл саладағы маман тек кәсіби әдістемені меңгерген қызметкер ғана емес, адам жанының нәзік құбылыстарын түсіне алатын рухани тұлға болуы тиіс. Қазіргі білім беру жүйесі тең мүмкіндік идеясын формалды ұран деңгейінде қалдырмай, оны нақты педагогикалық мәдениетке айналдырған жағдайда ғана шынайы инклюзивті қоғам қалыптасады. Адамның құндылығы оның физикалық немесе тілдік ерекшелігімен өлшенбейді, ол ең алдымен оның тұлғалық болмысымен, ішкі рухани әлеуетімен бағаланады. Демек инклюзивті білім беру – болашақ ұрпақты мейірімділікке, өзгені қабылдай білуге, әлеуметтік әділеттілікке тәрбиелейтін маңызды өркениеттік бағыт.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Лисенко И. Логопедтердің инклюзивті кеңістікте жұмыс істеуге кәсіби дайындығы заманауи білім беру жүйесінің тиімділік факторы ретінде [Мәтін] / И. Лисенко // Scientific Bulletin of the Izmail State University of Humanities. – 2026. – № 72. – Б. 148–159.
2. Мартынчук О. В. Ауыр сөйлеу бұзылыстары бар балаларды инклюзивті оқыту саласындағы мамандардың кәсіби құзыреттілігінің мәні мен мазмұны [Мәтін] / О. В. Мартынчук // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. – 2014. – № 28. – Б. 130–136 .
3. Белякова Л. И. Логопедия. Дизартрия [Текст]: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Л. И. Белякова, Н. Н. Волоскова. – М.: Владос, 2009. – 287 с. .

Жуманова Майра Алимбековна
Бастауыш сынып мұғалімі, педагог-сарапшы
"Көктал орта мектеп-бақшасы" КММ
Абай облысы Мақаншы ауданы Көктал ауылы

НӘТИЖЕ САБАҚ. МЕН НЕ ҮЙРЕНДІМ?

Білім беру ұйымының атауы	«Көктал орта мектеп-бақшасы» КММ	
Пәні:	Қазақ тілі	
Бөлім:	**Ғарышқа саяхат**	
Педагогтің аты-жөні:	М.А.Жуманова	
Күні:		
Сынып: 4	Қатысушылар саны:	Қатыспағандар саны:
Сабақтың тақырыбы:	**№ 117 сабақ. Нәтиже сабақ. Мен не үйрендім?**	
Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаты:	4.2.3.1 мәтін мазмұны бойынша шешім табуға бағытталған сұрақтар құрастыру және жауап беру; 4.4.2.6 сөз таптарының сөйлемдегі қызметін анықтау; 4.3.6.1 каллиграфиялық нормаларды сақтау және жазу техникасын жетілдіру.	
Сабақтың мақсаты	мәтін мазмұны бойынша шешім табуға бағытталған сұрақтар құрастырады және жауап береді. сөз таптарының сөйлемдегі қызметін анықтайды; каллиграфиялық нормаларды сақтауйды және жазу техникасын жетілдіреді.	

Сабақтың мақсаты (Негіздеме: Мемлекет басшысы Қ.Тоқаевтың Ұлттық құрылтайдың II,III, IV отырыстарында берген тапсырмасы, ҚР Оқу-ағарту министрлігінің №123 бұйрығы)	**Ай құндылығы**: **еңбекқорлық және кәсіби біліктілік айы** Апталық дәйек сөз: **«Білікті білім жинап кәсіп етер, білімнің дәмін татып өсіп өнер».** **Құндылық:** еңбекке, еңбек адамдарына құрметпен қарау

Сабақтың барысы

Сабақтың кезеңі// уақыты	Педагогтің әрекеті	Оқушының әрекеті	Бағалау	Ресурстар
Ұйымдастыру	Сабаққа дайындық **Психологиялық ахуалды қалыптастыру** *«Бүгінгі сабаққа сендерге ...»* «АДАЛ АЗАМАТ» біртұтас тәрбие бағдарламасындағы құндылықтарды оқу процесіне ұйымдастыру кезіңінен бастап, сабақтың әрбір кезеңінде жүргіземін **Ай құндылығы:** еңбекқорлық және кәсіби біліктілік айы Апталық дәйек сөз: **«Білікті білім жинап кәсіп етер, білімнің дәмін татып өсіп өнер»** **Құндылық:** Еңбекке, еңбек адамдарына құрметпен қарау. **Бөлімді еске түсіру: «Ғарышқа саяхат»** **Топқа бөлу:** **1 топ: «Зымырандар»** **2 топ: «Ғаламшарлар»**	Жақсы тілектер оқиды Топқа бөлінеді	Мадақтаулар арқылы бағалап отыру ҚБ: «Жұлдыз» әдісі Дескриптор: Өткен тақырып бойынша біледі-1 Б	 Оқулық Суреттер
Өткен білімді еске түсіру	Өткенді қайталау Өтілген тақырыптарды пысықтау. ***«Планеталар қозғалысы» әдісі.***	Өткен тақырыпты пысықтайды	ҚБ: «Жұлдыз»әдісі Дұрыс жазған оқушыны мадақтау	
Жаңа білім	**Жаңа тақырып** **Оқулықпен жұмыс** **ФС-тапсырма** **1-жаттығу** Иә, Асқардың жауабы дұрыс, өйткені аспанда топырақ болмайды. -Аспанда топырақ болса,басымызға төгіліп кетпей ме? -Оны көру үшін ұшақпен ұшып бару керек.... Төгіліп, ұшып-келер шақ етістік Дара сан есім-1,2 **Дәптермен жұмыс** **ЕБҚ-тапсырма** Кір-таза, аппақ-қап-қара, көңілді-көңілсіз **ЕБҚ мен ЕҚБ-тапсырма** **2-жаттығу** Мәтінді оқу.	Мәтінді тыңдап, өз пікірін айтады Етістіктерді табады Сан есімдерді талдайды Ай-күн ретін жазады. Қарсы мәнді сын есімдерді табады Мәтін бойынша сұрақтар	Дескриптор: Мәтінді тыңдап, өз пікірін айтады-1Б Сан есімдерді тауып, талдау жасайды-1Б Етістік шақтарын табады-1Б ҚБ: «Жұлдыз»әдісі Дұрыс жазған оқушыны мадақтау Дескриптор: Қарсы мәнді сын есімдерді тауып жазады- 1 Б ҚБ:	Плакат Суреттер Плакаттар

Бекіту Бағалау	**Талап** Кеше мәшинемен аулага теңіздің ақ қиыршық құмы төгілді . Қатар - қатар үйілген төмпешік құм жотаданып жатыр . Балалар кешеден бері мәз-мейрам . Шымыр денелі , пысығы - кішкентай Нұрталап . Таудай құмның бауырында екі ғарыш кемесі тур . Біреуінде « Сұңкар » , екіншісінде « Аққу » деген жазу бар . Кемелердің бүйірлері күнге шағылысып , жарқ - жұрқ етеді . -Нұрталап Қаматов қайсың ? - деп сұрады арнаулы ба қылау аппаратында отырган Задагул . - Мен ! .. - деді үстіне ғарышкер киімін киген өткір көзді кара бала . Дәрігер ғарышкердің жүрегін тыңдап , тынысын байқады . Сонан соң ауланын ортасындағы әткеншекке айналдырып сынады . Нұрталап сыннан бөгетсіз өтті . -Жарайсың ! .. - деді Задагұл . - Қандай қиыншылық болса да , төтеп бере аласың . Нұрталап дәрігердің ақыл - кеңесіне дән риза . Екі езуі екі құлағында . Масаттанып тұр . Достарымен қоштасқан соң ғарыш кемесіне мінуге оңтайланып еді , « Нұрталап ! » деген дауыс естілді . Ол жалт бұрылып : - Ау ! Мен мұндамын ! - деді . Апасы балконнан карап тұр екен . -Мектепке баратын уақытың болып калды . Үйге кір . Жуын . Тамақтан . Бол , тезірек ! Нұрталап шешесінің шақырғанына қынжылып , қабақ шытты . Мұны байқаған Задагүл : -Жарайды , бүгін демал ! Ертең міндетті түрде ұшасың ! - деді . Нұрталаптың жүзінен қуаныш сәулесі жарқ ете калды . Сагындық Турдалиев **Топтық тапсырма: «Зымырандар»** **Сергіту сәті «Біз ғарышкерлерміз»** **Топтық жұмыс: «Ғарышкерден дәрумен»** **Жұптық тапсырма: «Жетіқаракшыдан тапсырма» әдісі** Етістіктердің шақтарын анықта. **Қорытынды сұрақтар «Телескоп әдісі»** Оқушыларды «Ғарыш әдісі» бойынша бағалау.	құрастырады, жауап береді. Тапсырманы орындайды Қимылдарды орындайды Берілген етістіктерді үш жақта жаз. **Тап, ал** Тапысырмаларды орындайды Сұрақтарға жауап береді Алған жұлдызшаларынның санын айтады	«Жұлдыздар»әдісі Дескриптор: Мәтін бойынша сұрақ құрастырады-1Б Сұраққа жауап береді-1Б Жарайсыңдар! Дескриптор: Қарсы мәнді сын есімдерді тауып жазады- 1 Б ҚБ: «Жұлдыздар»әдісі Дескриптор: Сұрақтарға жауап береді-1Б Дескриптор: Етістіктерді үш жақта жазады- 1 Б	Оқулық Кері байланыс парақтары Плакат Видео Слайд Интерактивті тақта Слайд
Кері байланыс	**Үй тапсырмасы** Өткенді пысықтау	Үй тапсырмасын алады Кері байланыс жасайды	**«Кішекентай ғарышкерлер»** әдісі	

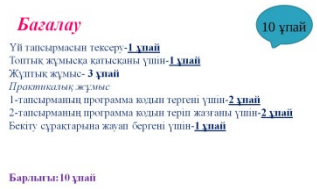
Енчвай Бибигул
Информатика пәні мұғалімі
Қоянды мектеп-лицейі
Ақмола облысы, Целиноград ауданы, Қоянды ауылы

«ҚҰРАМДЫ ШАРТТАРДЫ ПРОГРАММАЛАУ»

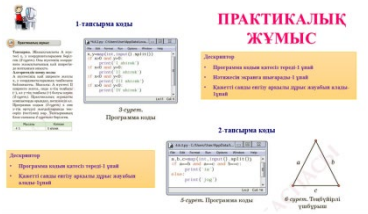
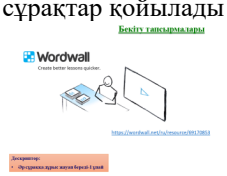
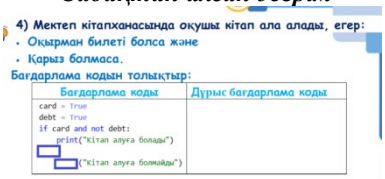
Бөлімі: **4-бөлім.«Python тіліндегі алгоритмдерді программалау»**		
Күні:		
Сыныбы: 7 «Ә»	Қатысқан оқушылар саны:	Қатыспаған оқушылар саны:
Пән мұғалімі	Енчвай Бибигул	
Сабақтың тақырыбы:	«Құрамды шарттарды программалау»	
Оқу бағдарламасына негізделген оқыту мақсаттары	7.3.3.3 Python (пайтон) программалау тіліндегі күрделі шарттарды қолдану;	
Сабақтың мақсаты	**Барлық оқушы үшін:** Құрамды шарттарды жазуда программалау тілінде пайдаланылатын логикалық амалдарын біледі; **Оқушылардың көбі үшін:** Логикалық амалдарың орындалуын біледі жіне өрнектердің мәнін табады; **Кейбір оқушылар үшін:** Python программалау тілінде логикалық өрнектерді қолданып программа кодын жаза алады;	
Бағалау критерийлері	• Логикалық амалдарың түрлерін біледі; • Логикалық өрнектерге мысалдар келтіреді; • Логикалық өрнектердің мәнін табады.	
Тілдік мақсаттар	Пәндік лексика мен терминология: and-және or-немесе not-емес	
Құндылықтарға баулу	Оқушылардың цифрлық сауаттылығын арттыру; Жасампаздық және жаңашылдық құндылықтары бірнеше шарттармен өз алгоритмдерін құру арқылы қалыптасады; Бір мәселенің стандартты емес шешімдерін іздеу; Өмірлік жағдайлар мен цифрлық шешімдерді модельдеу үшін құрама шарттарды қолдану	
Пәнаралық байланыстар	Ағылшын, орыс тілі, математика, сызу	
Апта дәйексөзі	«Өнерлі бала өрге жүзер»	

Сабақ барысы

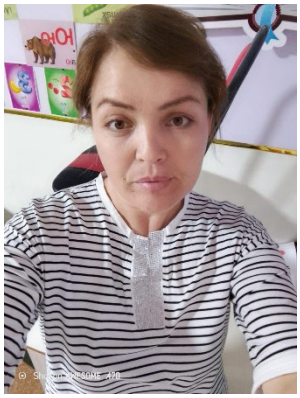
Сабақтың кезеңі/уақыты	Педагогтің іс-әрекеті	Оқушының әрекеті	Бағалау	Ресурстар
Сабақтың басы 5 минут	***Ұйымдастыру кезеңі.*** 1.Сәлемдесу 2.Оқушыларды түгендеу 3.Жағымды ахуал қалыптастыру. ***«Өзіңе керегіңді ал»*** Тақтада жүрекше стикерге жазылған құндылықтар ілініп тұрады. 	Оқушылар тақтаға шығып өздеріне қажетті құндылықтарды таңдап алады және не себепті таңдағанын түсіндіреді	Ауызша мадақтау әдісі бойынша мұғалім оқушыларды бағалайды	Слайд1 жүрекше стикерлер кәмпиттер

	Оқушылардың сабақ басында қандай мақсатпен келгенін сұрау **Бағалау** Үй тапсырмасын тексеру-**1 ұпай** Топтық жұмысқа қатысқаны үшін-**1 ұпай** Жұптық жұмыс- **2 ұпай** *Практикалық жұмыс* 1-тапсырманың программа кодын тергені үшін-**3 ұпай** 2-тапсырманың программа кодын теріп жазғаны үшін-**2 ұпай** Бекіту сұрақтарына жауап бергені үшін-**1 ұпай** **Барлығы:10 ұпай**			
10 минут	***Үй жұмысын тексеру.*** Алдыңғы сабақта алған білімдерін тексеру мақсатында *интербелснеді тақтада* оюлардың артына жасырылған сұрақтарды таңдап, жауап беру ұсынылады. Оқушыларды интербелсенді тақта көмегімен топқа бөлуді ұйымдастыру **1-топ- «Конъюнкция»** **2-топ-«Дизъюнкция»** **3-топ-«Инверсия»** 	Оқушылар тақтадағы оюларды таңдай отырып артында жасырылған сұрақтарға жауап береді Оқушылар тақтаға шығып, Python логотипін таңдау арқылы 3-топқа бөлінеді және әр оқушы өзінің тобына жайғасады.	ҚБ ***«Жұлдызша»*** әдісі арқылы және тапсырмаға берілген дескриптор арқылы оқушыларды бағалаймыз **Дескриптор:** Қарапайым шарт дегеніміз не екенін біледі- 1ұпай; Кірістірілген шартты қолданудың неше нұсқасы барын біледі-1 ұпай; Салыстыру операторларын атап береді-1ұпай; Тармақталған алгоритмнің анықтамасын біледі-1ұпай; if-else операторларының қазақша мағынасын айтады-1ұпай; Тармақталған алгоритмде қолданылатын түйінді сөздерді біледі-1ұпай	Слайд 2 Кеспе қағаздар Слайд 3

Сабақтың ортасы 15 минут	**Жаңа сабақ.** Жаңа сабақтың мақсатымен, бағалау критерийлерімен таныстыру. Мұғалім интербелсенді тақтаны қолдана отырып жаңа сабақтың мазмұнымен қысқаша таныстырып өтеді ***«Түртіп алу»*** әдісі бойынша дәптермен жұмыс. Алдыңғы сыныпта өткен амал таңбаларын қайталап еске түсіру **Қайталау-оқу анасы** **Жұптық жұмыс** Жаңа тақырыпта алған білімдерін пайдалана отырып логикалық өрнектердің мәнін табуға арналған тапсырмаларды оқушыларға ұсыну ***Сергіту сәті «Оюлар биі»*** ***Компьютермен жұмыс жасау кезіндегі қауіпсіздік ережесімен таныстыру*** ***Практикалық жұмыс. Есептер шығару.*** Интербелсенді тақтада көрсетілген есептердің біріншісін мұғалім өзі түсіндіре отырып питон программасында	Оқушылар тақырып бойынша негізгі ережелер мен термин көздерді дәптерлеріне жазып алады. Оқушылар оқулықты пайдалана отырып топпен берілген тапсырмаларды орындайды. Интербелсенді тақтадағы бейне роликке қарай отырып оюлар биін мұғаліммен бірге қайталайды. Оқушылар өздері білетін ҚЕ айтады және компьютермен жұмыс жасау барысында ережелерді сақтайды. Оқушылар мұғалімнің көрсеткен мысалына қарай отырып компьютерде тапсырмаларды орындайды.	Мұғалім оқушылардың жауап бергеніне сай ҚБ ***«Ауызша мадақтау»*** әдісі бойынша бағалайды **Дескриптор** 1-логикалық өрнектің мәнін дұрыс табады-1ұпай 2-логикалық өрнектің мәнін дұрыс табады-1ұпай ***ҚБ «Қол шапалақтау»*** әдісі арқылы тапсырманы тез әрі дұрыс орындаған оқушыларды бағалау **Дескриптор:** Программа кодын қатесіз тереді-1 ұпай Нәтижесін экранға шығарады-1 ұпай Қажетті санды енгізу арқылы дұрыс жауабын алады-1ұпай	Слайд 3-4 Кеспе суреттер Оқулық Слайд 5-9 Жұмыс дәптері Слайд 10-13

	жазып, нәтижесін шығарып көрсетеді. 			
Сабақтың соңы 10 минут	Оқушылардың сабақ барысында алған білімдерін бекіту. Бекіту сұрақтарына жауап беру арқылы жаңа тақырыпта алған білімдерін тексеру үшін сұрақтар қойылады 	Оқушылар кластерді аяқтай отырып алған білімдерін бекіте түседі. Балалар кезек-кезек платформада дайындалған сұрақтарды таңдай отырып жауап береді	Ауызша мадақтау әдісі бойынша мұғалім оқушыларды бағалайды **Дескриптор:** Әр сұраққа дұрыс жауап береді-1ұпай	Слайд 14 https://wordwall.net/ru/resource/69170853
Кері байланыс	**«Ашық микрофон» әдісі** ***Қызық болды?*** ***Нені үйрендім*** ***Түсінбей қалғаным*** ***Қайталағым келеді*** ***Сабақтан алған әсерім*** ***Үй жұмысын беру.*** ***Бағалау*** Оқушылардың сабақ барысында орындаған жұмыстары мен жинаған ұпайларына қарап бағалау парағы бойынша оқушыларды бағалау. 	Оқушылар қолдарына микрофонды ала отырып бүгінгі сабақта алған әсерлерімен сұрақтарға жауап бере отырып бөліседі		Слайд 15-16 микрофон

Турабаева Камшат Орынбекқызы
Тәрбиеші
"Айбағым" бөбекжай балабақшасы
Түркістан облысы, Жетісай ауданы, Ж Ералиев а/о. Абай е/м

«ДАМЫТУШЫ ОЙЫНДАР АРҚЫЛЫ БАЛАЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ЖЕТІЛДІРУ»

Аннотация. Бұл мақалада мектеп жасына дейінгі балалардың танымдық қабілеттерін дамытудағы дамытушы ойындардың маңызы қарастырылады. Баланың ойлау, есте сақтау, зейін қою, қабылдау және сөйлеу дағдыларын қалыптастыруда ойын технологияларын тиімді пайдалану жолдары сипатталады. Сонымен қатар, балабақшадағы оқу-тәрбие процесінде қолданылатын дамытушы ойындардың түрлері мен олардың бала дамуына тигізетін әсері талданады.

Кілт сөздер: дамытушы ойын, танымдық қабілет, мектепке дейінгі тәрбие, ойын технологиясы, бала дамуы, ойлау қабілеті, зейін, есте сақтау.

Кіріспе

Қазіргі қоғамның қарқынды дамуы білім беру жүйесіне жаңа талаптар қойып отыр. Әсіресе, мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту саласында балалардың жан-жақты дамуына, олардың танымдық белсенділігін арттыруға ерекше көңіл бөлінуде. Себебі мектепке дейінгі кезең – баланың тұлғалық қалыптасуының ең маңызды әрі жауапты кезеңдерінің бірі. Дәл осы уақытта баланың ойлау қабілеті, сөйлеу мәдениеті, есте сақтау қабілеті, қиялы мен зейіні қарқынды дамиды. Сондықтан мектепке дейінгі ұйымдарда балалардың танымдық қабілеттерін дамыту – тәрбие мен білім берудің негізгі міндеттерінің бірі болып саналады.

Бүгінгі таңда баланың тек білімді болуы жеткіліксіз. Ең бастысы – оның алған білімін өмірде қолдана алуы, қоршаған ортаны танып-білуге қызығушылығының жоғары болуы, ойлау қабілетінің дамуы және өз бетінше шешім қабылдай білуі. Осындай қасиеттерді қалыптастыруда дамытушы ойындардың орны ерекше. Өйткені ойын – мектеп жасына дейінгі баланың негізгі әрекеті әрі табиғи қажеттілігі. Бала ойын арқылы қоршаған ортамен танысады, адамдар арасындағы қарым-қатынасты меңгереді, түрлі құбылыстарды байқайды және өмірлік тәжірибе жинақтайды.

Ұлы педагог В.А. Сухомлинский: «Ойынсыз ақыл-ойдың қалыпты дамуы мүмкін емес» деп бекер айтпаған. Шынында да, ойын барысында бала өзін еркін сезінеді, қызығушылығы артады және жаңа ақпаратты жеңіл қабылдайды. Әсіресе, дамытушы ойындар балалардың танымдық қабілеттерін жетілдіруде өте тиімді құрал болып табылады. Мұндай ойындар арқылы балалардың ойлау белсенділігі артып, есте сақтау, салыстыру, талдау, қорыту, зейін қою сияқты психикалық процестері дамиды.

Дамытушы ойындардың тағы бір ерекшелігі – олар баланы белсенді әрекетке жетелейді. Бала ойын кезінде тек бақылаушы емес, белсенді қатысушы болады. Ол тапсырманы орындауға тырысады, ойланады, ізденеді, қателеседі және сол қателігін түзетуге ұмтылады.

Осындай әрекеттердің нәтижесінде баланың танымдық қызығушылығы қалыптасып, шығармашылық қабілеті дамиды.

Мектепке дейінгі ұйымдарда қолданылатын дамытушы ойындардың түрлері өте көп. Олар дидактикалық ойындар, логикалық ойындар, сюжеттік-рөлдік ойындар, құрылымдық ойындар, ұлттық ойындар және интерактивті ойындар болып бөлінеді. Әр ойын түрі баланың белгілі бір қабілетін дамытуға бағытталады. Мысалы, логикалық ойындар ойлау қабілетін дамытса, сюжеттік-рөлдік ойындар сөйлеу мәдениеті мен қарым-қатынас дағдыларын қалыптастырады. Ал дидактикалық ойындар арқылы балалардың зейіні мен есте сақтау қабілеті артады.

Қазіргі таңда педагогтер оқу қызметін ұйымдастыру барысында ойын технологияларын кеңінен қолдануда. Себебі дәстүрлі оқытуға қарағанда ойын арқылы берілген білім балаларға жеңіл әрі қызықты қабылданады. Ойын баланың шаршауын азайтып қана қоймай, оның оқу әрекетіне деген қызығушылығын арттырады. Сонымен қатар, ойын барысында бала өздігінен әрекет жасауға, топпен жұмыс істеуге, достарымен қарым-қатынас орнатуға үйренеді.

Балалардың танымдық қабілеттерін дамытуда тәрбиешінің де рөлі ерекше. Тәрбиеші ойындарды баланың жас ерекшелігіне сай таңдап, оны тиімді ұйымдастыра білуі қажет. Ойынның мазмұны қызықты әрі балаға түсінікті болған жағдайда ғана оның нәтижесі жоғары болады. Сонымен қатар, тәрбиеші балалардың белсенділігін қолдап, олардың шығармашылық бастамаларына бағыт-бағдар беруі тиіс.

Осыған байланысты дамытушы ойындарды тиімді пайдалану мәселесі қазіргі мектепке дейінгі білім беру жүйесінде өзекті тақырыптардың бірі болып отыр. Себебі танымдық қабілеті жақсы дамыған бала болашақта білімді тез меңгеріп, қоғамда өз орнын таба алатын тұлға болып қалыптасады.

Осы мақалада дамытушы ойындардың балалардың танымдық қабілеттерін дамытудағы маңызы, олардың түрлері мен қолдану ерекшеліктері қарастырылады. Сонымен қатар, ойын арқылы балалардың ойлау, есте сақтау, зейін қою және шығармашылық қабілеттерін жетілдіру жолдары талданады.

Негізгі бөлім

Танымдық қабілет ұғымы

Танымдық қабілет – адамның қоршаған ортаны танып-білуге, ақпаратты қабылдауға, есте сақтауға, ойлауға, салыстыруға және қорытынды жасауға бағытталған психикалық ерекшелігі. Балалардың танымдық қабілеттеріне мыналар жатады:

- ойлау қабілеті;
- зейін;
- есте сақтау;
- қабылдау;
- қиял;
- сөйлеу дағдылары;
- шығармашылық белсенділік.

Мектепке дейінгі кезеңде осы қабілеттерді дамыту баланың болашақтағы білім алуына негіз болады.

Дамытушы ойындардың маңызы

Дамытушы ойындар – балалардың ақыл-ойын, логикалық ойлауын, зейінін, есте сақтауын және шығармашылық қабілеттерін дамытуға бағытталған арнайы ұйымдастырылған ойындар.

Дамытушы ойындардың негізгі ерекшелігі – баланың қызығушылығын оята отырып, оны ойлануға, ізденуге, салыстыруға және шешім қабылдауға үйретуі. Мұндай ойындар балаға білімді дайын күйінде бермейді, керісінше өз бетінше ізденуге мүмкіндік жасайды.

Ойын барысында балалар:

- заттарды ажыратады;
- түстер мен пішіндерді салыстырады;
- санауды үйренеді;

• сөздік қорын дамытады;
• есте сақтау қабілетін жетілдіреді;
• ұжыммен жұмыс жасауға дағдыланады.

Танымдық қабілеттерді дамытуға арналған ойын түрлері

1. Дидактикалық ойындар

Дидактикалық ойындар арқылы балалардың логикалық ойлауы мен есте сақтау қабілеті дамиды.

Мысалы:
• «Не артық?»;
• «Түсті тап»;
• «Суретті құрастыр»;
• «Қайда жасырынды?»;
• «Кім жылдам?».

Бұл ойындар балалардың салыстыру, талдау, жинақтау дағдыларын қалыптастырады.

2. Құрылымдық ойындар

Құрылыс материалдарымен ойнау барысында балалардың қиялы, кеңістікті бағдарлауы және шығармашылық қабілеті дамиды.

Мысалы:
• лего құрастыру;
• текшелерден үй жасау;
• геометриялық пішіндерден бейне құрастыру.

3. Сюжеттік-рөлдік ойындар

Сюжеттік ойындар балалардың сөйлеу мәдениетін, қарым-қатынасын және қоршаған орта туралы түсінігін дамытады.

Мысалы:
• «Дәрігер»;
• «Дүкен»;
• «Отбасы»;
• «Балабақша».

Бұл ойындар арқылы балалар түрлі мамандықтармен танысып, әлеуметтік дағдыларды меңгереді.

4. Логикалық ойындар

Логикалық ойындар баланың ойлау белсенділігін арттырады.

Мысалы:
• пазл құрастыру;
• лабиринттер;
• сәйкестендіру ойындары;
• жұмбақ шешу.

Мұндай тапсырмалар баланың мәселені шешу қабілетін қалыптастырады.

Тәрбиешінің рөлі

Балалардың танымдық қабілеттерін дамытуда тәрбиешінің рөлі ерекше. Тәрбиеші:
• ойындарды дұрыс ұйымдастыруы;
• баланың жас ерекшелігін ескеруі;
• қызықты әдіс-тәсілдерді қолдануы;
• баланың белсенділігін арттыруы қажет.

Сонымен қатар, тәрбиеші балаларға еркіндік беріп, олардың өз ойын ашық айтуына жағдай жасауы тиіс. Баланың жетістігін мадақтау оның танымдық белсенділігін күшейтеді.

Қорытынды

Қорыта келгенде, дамытушы ойындар – мектеп жасына дейінгі балалардың танымдық қабілеттерін жетілдірудің ең тиімді және қолжетімді құралдарының бірі. Баланың дүниетанымы, ойлау қабілеті, есте сақтауы, қиялы, сөйлеу мәдениеті мен шығармашылық белсенділігі ойын барысында табиғи түрде дамиды. Сондықтан мектепке дейінгі ұйымдарда

ойын технологияларын жүйелі әрі мақсатты түрде ұйымдастыру – сапалы білім мен тәрбиенің негізі болып табылады.

Мектеп жасына дейінгі кезең – баланың тұлғалық дамуының ең маңызды сатысы. Осы уақытта бала қоршаған ортаны танып-білуге ерекше қызығушылық танытады. Ол әр нәрсені ұстап көргісі келеді, салыстырады, сұрақ қояды, зерттейді. Мұндай белсенді әрекеттердің барлығы танымдық қабілеттің қалыптасуына ықпал етеді. Ал осы табиғи қызығушылықты қолдап, дамытуда дамытушы ойындардың маңызы өте зор.

Дамытушы ойындар арқылы балалар:

- логикалық ойлауға;
- салыстыруға;
- талдауға;
- қорытынды жасауға;
- өз ойын еркін жеткізуге;
- есте сақтауға;
- зейін қоюға;
- шығармашылықпен жұмыс жасауға үйренеді.

Сонымен қатар, ойын барысында балалар ұжыммен қарым-қатынас жасауды, бір-бірін тыңдауды, ережеге бағынуды және өзара көмек көрсетуді меңгереді. Бұл олардың әлеуметтік дамуына да оң әсер етеді. Ойын тек көңіл көтеру құралы емес, ол – бала дамуының негізгі тетігі.

Қазіргі таңда білім беру жүйесінде инновациялық технологияларды енгізу барысында ойын технологиялары ерекше орын алып отыр. Себебі ойын арқылы ұйымдастырылған оқу қызметі балалар үшін қызықты әрі жеңіл қабылданады. Балалар тапсырманы еркін орындайды, белсенділік танытады және білімді тез меңгереді. Сондықтан тәрбиешілер оқу-тәрбие процесінде дамытушы ойындардың әртүрлі түрлерін тиімді пайдалана білуі қажет.

Дамытушы ойындарды ұйымдастыру барысында тәрбиеші баланың жас ерекшелігін, қызығушылығын және жеке қабілеттерін ескеруі тиіс. Әрбір ойынның нақты мақсаты, мазмұны және тәрбиелік мәні болуы керек. Сонда ғана ойын өз нәтижесін береді. Сонымен бірге, ойын кезінде балаларға еркіндік беріліп, олардың өзіндік ой-пікірін айтуына мүмкіндік жасалуы қажет.

Балалардың танымдық қабілеттерін дамытуда ата-анамен бірлескен жұмыстың да маңызы зор. Егер ата-ана үй жағдайында баламен түрлі танымдық ойындар ойнап, оның қызығушылығын қолдап отырса, баланың дамуы одан әрі жетіле түседі. Отбасы мен балабақша арасындағы ынтымақтастық бала тәрбиесінің сапасын арттырады.

Қорыта айтқанда, дамытушы ойындар – балалардың жан-жақты дамуына ықпал ететін маңызды педагогикалық құрал. Ол балалардың танымдық белсенділігін арттырып қана қоймай, олардың тұлғалық қасиеттерінің қалыптасуына, интеллектуалдық және шығармашылық қабілеттерінің дамуына үлкен әсер етеді. Сондықтан мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында дамытушы ойындарды кеңінен қолдану – уақыт талабы.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. – Астана, 2023.
2. Қазақстан Республикасының мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. – Астана, 2022.
3. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасы. – Астана, 2023.
4. Құлжанова Н. *Мектепке дейінгі педагогика*. – Алматы: Рауан, 2018.
5. Жұмабаев М. *Педагогика*. – Алматы: Ана тілі, 2016.
6. Выготский Л.С. *Психология развития ребенка*. – Москва: Просвещение, 2019.
7. Сухомлинский В.А. *Балаға жүрек жылуы*. – Алматы: Мектеп, 2017.
8. Эльконин Д.Б. *Психология игры*. – Москва: Владос, 2018.
9. Монтессори М. *Помоги мне сделать это самому*. – Москва, 2020.
10. Пиаже Ж. *Речь и мышление ребенка*. – Санкт-Петербург, 2019.

Тусупбеков Мейрамбек Турлыбекович
Алғашқы әскери және техникалық дайындық ұйымдастырушысы
Павлодар облысының білім беру басқармасы, Баянауыл ауданы білім беру бөлімінің
"Б.Хайдаров атындағы жалпы орта білім беру мектебі" КММ

«МОТОАТҚЫШ БӨЛІМШЕСІНІҢ ҚҰРЫЛЫМЫ, ҰРЫСҚА КІРУІ ЖӘНЕ ҰРЫС КЕЗІНДЕГІ ӘРЕКЕТІ»

Кіріспе

Жұмыстың өзектілігі. Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерінде қызмет ету – оның әр азаматының міндеті. Бұл – еңбекті қорғаушы ретінде әскери қызметшілерге халықтың білдірген сенімі. Ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету әрбір егемен елдің, оның ішінде Қазақстанның да басты мақсаты екендігін ел Президенті Н.Ә. Назарбаев былай деп көрсетеді: *«Ұлттық қауіпсіздік дегеніміз – аумақтық тұтастығын толық сақтай отырып, Қазақстанның тәуелсіз егемен мемлекет ретінде дамуын қамтамасыз ету»*

Халықаралық жағдай күн сайын шиеленісіп жатқан бүгінгі кезең республика Қарулы Күштерінің жоғары жауынгерлік әзірлігі мен қырағылығын талап етіп отыр. Жоғары моральдық рух, мықты әскери тәртіп, интернационалдық бірлік жауынгерлерге бейбіт уақытта да, сонымен бірге Ұлы Отан соғысы жылдарында да жауды жеңуге қол жеткізуге, жауынгерлік әзірлікті нығайтуға ықпал еткен. Отан қорғауға дайындалу үстінде жастар Қарулы Күштерінде қызмет етуге және құрамаларының түрлерін, қарулары мен әскери техникаларды жауынгерлер мен матростар игеру қабілеті Қазақстан Республикасының тәуелсіздігін нығайтуға қосылған нақты үлес болып саналады. Техника қаншама дамып жетілгенімен, ойлайтын парасатты адамның орнын ауыстыра алмайды, техника не бәрі жауапкершілік қасиетін толықтырып, күшейте түседі, сондықтан да барлық әскер түрлерінің негізгі және басты тірегі, діңгегі адам болып қалады, техниканың өзі соғыспайды, техникамен қаруланған және оны игеретін адам соғысады.

Қарулы Күштер түрлері әр түрлі әскер бөлімдері мен құрамалардан, арнайы әскер бөлімдері мен бөлімшелерден тұрады. Бірақ құрлықтағы жауды толық түрде талқандауда құрлық әскерлері мен аэро-ұтқыр әскерлері шешуші рөл атқарады.

Құрлық әскерлерінің құрамында бірнеше арнайы әскер түрлері мен құрамалар болады. Әскер түрлеріне мотоатқыштар, танк және артиллерия, ал арнайы әскерлерге – инженерлік, химия, байланыс, радио және радиотехникалық, автомобильдік әскерлер және т.б. жатады.

Жұмыстың мақсаты мен міндеттері. Қоғамда келісім мен тұрақтылықты сақтау, ел қауіпсіздігін нығайту;

- Қарулы Күштердің алдында жауынгерлік дайындықты нығайту мен одан әрі жетілдіру;
- дайындық деңгейі жоғары армия құру жолын таңдау;
- қазіргі басты басымдықтардың қатарында әскерлердің сапалық өлшемдерін арттыру.

Жұмыстың нысаны. Әскери-техникалық саясатты іске асыруда халықаралық ынтымақтастық маңызды рөл атқарады. Белгіленген уақытта мүмкіндігінше аз шығынмен

Қарулы Күштердің жекелеген бөлігін НАТО стандарттарына сай ең жоғары дәрежеге көшірудің мүмкіндігі зор.

Жұмыстың ғылыми жаңалығы мен нәтижелері. Қазіргі таңда әскерлердің барлық дайындық жүйесін жаңа сапаға көтеріп, заманауи ұрыс жағдайына келтіру шаралары қолға алынып, әдістемесі жасалды.

Жұмыстың құрылымы. Дипломдық жұмыс кіріспеден, екі тараудан, қорытындыдан, пайдаланылған әдебиеттер тізімінен тұрады.

1 Ұрыстық әрекет негіздері

1.1 Мотоатқыш бөлімшесінің міндеті мен ұйымдастырылуы

Мотоатқыш бөлімше – ең төменгі (бастауыш) тактикалық бөлімше, ұйымдық жағынан ол ЖҰМ (БТР)-дағы мотоатқыш взводтың құрамына кіреді. Қазақстан Республикасының Қарулы Күштерінде мотоатқыш бөлімше жаяу әскер ұрыс машинасымен немесе бронетранспортермен қаруланууы мүмкін.

Мотоатқыш әскерлеріне мотоатқыштар бөлімшесі, бөлімдер мен құрамалар жатады. Мотоатқыш бөлімелері – тактикалық бөлімшелер болып табылады. Ол мотоатқыш бөлімінің негізгі құрайтын және жалпы әскери бөлімше болып табылады.

Жаяу әскердің ұрыс машиналарындағы (ЖҰМ) мотоатқыш бөлімшесінің құрамында бөлімше командирі, көздеуші-оператор, механик-жүргізуші, пулеметші, гранатқыш, гранатқыштың атқыш-көмекшісі, аға атқыш және атқыш қызмет атқарады. Бөлімшенің қаруларында жаяу әскердің ұрыс машинасы (ЖҰМ), Калашниковтың қол пулеметі (ҚҚП), танкке қарсы гранатқыш (ТҚГ-7), Калашников автоматы (ҚА), жарықшақты қол гранаты (ҚГ) және танкке қарсы кумулятивтік қол гранатасы (ҚКГ-3) болады.

ЖҰМ – бұл сауытталған шынжыр табанды машина. Ол бөлімшенің жеке құрамын орналастыруға, ұрыс жүргізуге және жылжуға арналған. ЖҰМ зеңбірекпен, пулеметпен және танкіге қарсы басқарылатын реактивті снарядтармен жабдықталған. Машина маневрі және өтімділігі жоғары, өте жылдам қозғалады, су бөгеттерінен, жолсыз батпақ жерлерден және қалың қардан жақсы өтеді. ЖҰМ атомға қарсы қорғану жүйесімен және түнде көру аспаптарымен жабдықталған.

БТР – көбінесе бөлімшенің жеке құрамын ұрыс даласына тасымалдауға және ұрыста атыспен қолдауға арналған ұрыстық дөңгелекті машина. БТР-де Владимирцовтың ірі калибрлі пулеметі және Калашниковтың танкілік пулеметі орнатылады.

Мотоатқыш бөлімшелері қазіргі заманғы қуатты қару-жарақпен және техникамен қаруланған, отты қарсыластың ұрыс техникасы мен атыс құралдарын, тірі күштерін өз атысымен табысты түрде жойып, әуедегі нысаналарды да жоя алады. Олар жылдам және тәуліктің кез келген мезгілінде және уақытында, ауа райының кез келген жағдайында табанды қорғанысты ұрыс жүргізе отырып, жоғары қарқынмен шабуылдай алады.

Жауынгерлік мүмкіндік дегеніміз бөлімшелер мен бөлімдердің қалыптасқан нақты жағдайда шартты уақыт ішінде бір міндеттерді орындау мүмкіндігі сипаттайтын сандық және сапалық көрсеткіштер.

Олар жеке құрамның санына, оның жауынгерлік даярлығының деңгейі мен саяси-моральдық жағдайына, қаруы мен техникасының болуы мен олардың жағдайына, машықтану дәрежесіне және командирлердің бөлімдер мен бөлімшелерді басқара білуіне, бөлімшелер мен бөлімдердің ұйымдық құрылымына, олардың материалдық құралдармен қамтамасыз етілетіндігіне байланысты. Жауынгерлік мүмкіндіктер қарсыластың қарсы қимылының сипаты, жергілікті жердің, ауа райының жағдайы, тәуліктің мезгілі едәуір ықпал жасайды.

Мотоатқыш бөлімшесінің жауынгерлік мүмкіндіктері оның атыстық және маневрлік мүмкіндіктерімен сипатталады.

Әр алуан қару-жарағы бар бөлімше қарсыластың танктері мен сауытты машиналарына, пен пушкаларымен дәл мылтықтарына қарсы соққы беріп ұрыс жүргізіп, оның атыс құралдары мен адам күшін жоя алады. Ол шабуылда қарсыластың 1-2 танкін, бронетранспортерлері мен сарбаздар тобын (шабуыл объекті), қорғаныста 2-3 танкін, 1-2 бронетранспортері мен 12-15 сарбазын жоя алады.

Шабуылда бөлімшенің маневрлік мүмкіндіктері шабуылдың қарқынымен, қорғаныста белгілі бір уақыт ішінде бекіністі ауыстыру қабілетімен сипатталады.

Бөлімшенің жауынгерлік мүмкіндіктерін негізге алғанда оның шабуылдайтын объектілері оқоптағы не баспана қорғаныс құрылысындағы қарсылас немесе шабуыл бағытында тұрған танк, қару, пулемет және басқа атыс құралдары болуы мүмкін. 100 м-ге дейінгі кеңістік қорғайтын бөлімше саны жағынан мотоатқыш взводтан асатын, танктермен күшейтілген қарсыластың шабуылын тойтара алады.

Шабуыл мен қорғаныста мотоатқыш бөлімше әдетте мотоатқыш взвод құрамында қимыл жасайды, барлау мен күзетте ол өздігінен қимылдайды. Жауынгерлік міндетке жергілікті жердің жағдайына және басқадай жағдайларға байланысты бөлімше ЖҰМ-да, (БТР-де), жаяу ретте (шанғымен), ал кейде танкте десант болып әрекет жасай алады.

Жаяу әскерлердің маневрлері, әскердің өте ежелгі түрі. Ғасырлар бойы оны дала падишасы, «жау әскер анасы» деп құрметпен атаған. Жаяу әскер екінші жаяу адам күші қуатты атыспен ұштастыра отырып, шабуылдаушы ядроға айналып, жауынгерлік міндеттерді жердің, ауа райының әр түрлі қолайсыз жағдайларына қарамастан, қыс та, жаз да және мерзімі мен тәулігіне орындауға қабілетті. Жаяу әскердің мақсаты – жақын қашықтықта ұрыс жүргізу. Ол ұрыста дұшпанға оқ жаудырып, атыспен тықсырып, ығыстырып барып аяқтап (жаншып), оны көзе-көз, бетпе-бет келген қолма-қолтық шайқаста жекпе үсті найза шанышып, түйіліктіріп кесіп жойып барып аяқтайды. Жаяу әскер маневр жасауда жарықта атысуда, найзаласып шайқас дербес қимылдайды. Ол жақын қашықтықта, ұрыстың ең бір барып тұрған қатал, қатерлі әрі суық, қысты кезінде ұрыс жүргізетін негізгі және әмбебап әскер түрі, жау әскер жауын жеңіп басып алуға, ол жерді қолын шығарып ұстап тұруға қабілетті күш.

Басқа әскер түрлерінің бірде бір солдатынан мұндай төзімділік көрсетуі, ерлік жасауы, тіпті адам мүмкіншілігінен асып кететін күш, қажыр-қайрат жұмсауы, дәл осы жаяу әскерлерден талап етілмейді.

Қорытынды

Қорыта айтқанда, мотоатқыш бөлімшелері қазіргі заманда жалпы әскери болып табылады. Мотоатқыш бөлімшелер ұрыс құрамында шабуылдайды. Бөлімше командирі тапсырманы алғаннан кейін оны нақтылап алып, әскери бұйрық береді. Әскери бұйрықта ол: бағдарлар, қарсылас қимылының сипаты, құрамы, жағдайы, атыс құралдарының орны, взвод, бөлімше, көршілердің міндеттері және жеке құрамның міндеттерін көрсетеді; оператор-көздеушіге – қарудың әр түрінен ату арқылы жойылуға тиіс нысаналарды, жаяуланғаннан кейін бөлімшеге қолдау көрсету тәртібін; пулемет пен гранататқышқа – бөлімше тізбегіндегі орнын, жойылуға тиіс нысананы және атыс жүргізу тәртібін; жүргізуші-механикке – қозғалыс бағыты мен тәртібін, бөгеттер мен тосқауылдардан өту рұқсатын түсіндіреді. Қажет жағдайда қаруға және құрамға тізбектегі орнын және бақылау, атыс жүргізу ретін; жаяулану орнын; бөгеттер мен тосқауылдардан ату тәртібін, хабарлау, басқару және өзара қимылдау белгілерін; шабуылға дайын болу уақытын көрсетеді.

Ұрыс қимылдарын жүргізу тәжірибесі ұрыста шешуші кезеңде батыл, қорықпайтын, өз ерік-жігерін қарсыласқа күшпен таңып, өзінің тапқырлығын және оңды бастамашылдығын кең көрсете алатын әскер ғана жеңіске жететінін көрсетті.

Ұрыста әрбір жауынгер берілген тапсырманы мерзімінде және толық орындау үшін қалай қимылдау керектігін өз бетінше шешу қажеттілігі туатын жағдайға тап болуы мүмкін. Кез келген жағдайда тапсырылған міндетті орындаудың ең тиімді тәсілін табу, батыл шешім қабылдап, оны өмірге табанды түрде енгізу біліктілігі бастамашылдық көрінісі болып табылады.

Ұрыс қимылдарын қамтамасыз ету ұрыстың кез келген түрін дайындау мен жүргізудің аса маңызды бөлігі болып табылады; жер үстіндегі және әуедегі қарсыластың тұтқиылдан шабуылына жол бермеу, бөлімшелердің ұрысқа уақытында және ұйымшылдықпен кіруін, есін танған жағдайында болсын ұрыс қимылдарын әрқашан жүргізуін мүмкін етуді көздейді.

Ұрыс қимылдарын қамтамасыз ету былайша сараланады: ұрыстық қамтамасыз ету (барлау, жаппай қыру қаруынан қорғау, күзету, бүркемелеу, инженерлік және химиялық қамтамасыз ету), тылдық қамтамасыз ету және техникалық қамтамасыз ету.

Мотоатқыш бөлімшелері қазіргі заманғы қуатты қару-жарақпен және техникамен қарулана отырып, қарсыластың ұрыс техникасы мен атыс құралдарын, тірі күштерін өз атысымен табысты түрде жеңіске ұшыратуға қабілетті. Олар жылдам және тәуліктің кез келген мезгілінде шабуылда, ауа райының кез келген жағдайында табанды қорғаныстық ұрыс жүргізе отырып, жоғары қарқынмен шабуылдай алады.

Жауынгерлік мүмкіндіктер дегеніміз бөлімшелер мен бөлімдердің қалыптасқан нақты жағдайда шартты уақыт ішінде бір міндеттерді орындау мүмкіндігінің сипаттайтын сандық және сапалық көрсеткіштер.

Олар жеке құрамның санына, оның жауынгерлік дайындығының деңгейі мен саяси-моральдық жағдайына, қару мен техникасының болуы мен олардың жағдайына, машықтану дәрежесіне және командирлердің бөлімдер мен бөлімшелерді басқару білуіне, бөлімшелер мен бөлімдердің ұйымдық құрылымына, олардың материалдық құралдарымен қамтамасыз етілгендігіне байланысты. Жауынгерлік мүмкіндіктерге қарсыластың қарсы қимылының сипаты, жергілікті жердің, ауа райының жағдайы, тәуліктің мезгілі едәуір ықпал жасайды.

Мотоатқыш бөлімшесінің жауынгерлік мүмкіндіктері оның атыстық және маневрлік мүмкіндіктерімен сипатталады.

Әскери істер ғылыми-техникалық прогреске байланысты қазіргі жағдайда арнайы әскерлердің маңызды өлшеусіз өсті. Бұл бөлімшелер мен бөлімдер жас әскерлерден терең және жан-жақты білімді, машық-дағдыны, тәртіптілікті, шыдамдылықты, білек күшін талап ететін қазіргі заманғы техникалармен жабдықталған.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы, 1995ж.
2. «Жаңа онжылдық – жаңа экономикалық өрлеу – Қазақстанның жаңа мүмкіндіктері» Қазақстан Республикасының Президентінің Жолдауы.
3. Мемлекет басшысының 1997 жылғы 11 қазандағы «Қазақстан-2030» Қазақстан халқына Жолдауы, барлық қазақстандықтардың өркені, қауіпсіздігі және тұрмысы жақсарту.
4. Бастауыш әскери дайындық: Орта оқу орнына арналған оқулық. 1-ші бас. – Алматы, АООО, 2000 ж., - 400б.
5. Алғашқы әскери дайындық. Жалпы білім беретін А52 мектептің жаратылыстану-математика бағытындағы 11-сыныбына арналған оқулық/К.Аманжолов, А.Тасболатов, Д.Майхиев, Б.Аманжолова. – Алматы: «Мектеп», 2007. -352 б.
6. Ату-ісі бойынша әдіскерлік /шебер-жарғылық бұрыш/
7. Қазақстан Республикасының Қарулы Күштерінің жалпы әскери жарғылары. Алматы.
8. Общевоинские уставы Вооруженных Сил РК.
9. Әскери антты қабылдау туралы Ережелер.
10. Закон РК «О всеобщей воинской обязанности и военной службе». Военная доктрина РК. 2000г.
11. «Алғашқы әскери дайындық өмір қауіпсіздігі негіздері» журналы. №10, 2009 ж.
12. Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерінің жалпы әскери жарғылары. Алматы.
13. Методика начального военного обучения. И.Г. Назимка, Ф.Э. Штыкало. М. Калинин. 2000.
14. Общевоинские уставы Вооруженных Сил РК.
15. Закон РК «О всеобщей воинской обязанности и военной службе». Военная доктрина РК. 2000г.
16. «Әскери жағдай туралы» ҚР Заңы. 5.003.2003ж.
17. «ҚР қорғаныс және Қарулы Күштері туралы» ҚР заңы 7.01.2005ж.
18. «ҚР әскери міндет және әскери қызмет туралы» ҚР заңы. 8.07.2005ж.

Курманиязова Жанаргуль Жалгасовна
Тарих пәнінің мұғалімі, педагог-модератор
С.Датов атындағы №26 орта мектеп
Атырау қаласы, Ақжар ауылы

«СЫРЫМ БАБАМЫЗ ІЗІМЕН»

23-24-25 қаңтар 2024 жылы Ақжар ауылына қарасты №26 С.Датов атындағы мектепте үлкен ауқымды жоба басталды. Жоба 3-11 сыныптар арасында өткізілді. Бұл жобаға мектеп басшысы Аманжол Ғарифоллаұлы Абугалиев мектеп тарихшыларына ұсыныс айтып, жұмыстың орындалуына түрткі болды. Мектебімізге 1992 жылы Ақсай әкімдік аппаратының шешімімен Сырым Датұлы атауы берілді. Бізге Сырым бабамыздың тың деректері, ақпарат көздері керек болды. «Сырым бабамыз ізімен» атты танымдық кешті өткізуге мұрындық болған, Сырым батырымыз туралы көп материал-жинақтарды, қорды, суреттерді жинақтауға көмектескен «Алматы музейінің» орталық директоры Қайрат Тарыбай мырзаға, Орал қаласындағы «Сырым Датұлы» музейінің директоры Айнагуль Ойшыбаева ханымға және осы шараны ұйымдастыруға ат салысқан Курманиязова Жанаргуль Жалгасовна, Иманшиева Гульнур Сериковна, Акшабаева Манер Рзабековна, Ибрашева Жадыра Аманкелдиевна, Ергазиева Кәмшат Сагидоллаевна, Маратова Дамели Маратовна және осы шараға қатысқан оқушыларға үлкен рахметімізді айтамыз!

Жобаның мақсаты: Қазақ ұлтының азаттығы үшін күрескен кемеңгер, қара тілдің дүлділі, қазаққа белгілі алып тұлғаның бірі Сырым Датұлының еліне істеген қасиетін, өсиет етіп кеткен ұлағатты сөздерінің тәрбиелік маңызын оқушыларға өнеге ету, насихаттау.

Сырым (Сырлыбай) Датұлы 1742-1802 жылдар аралығында – орыс патшасының отарлау саясатына қарсы күрескен Кіші жүз қазақтары көтерілісінің көрнекті басшысы, атақты батыр, әйгілі шешен. Туған жері қазіргі Батыс Қазақстан облысы, Сырым ауданы, Жетікөл ауылы. Тегі он екі ата Байұлына жататын Байбақты руынан. Сырым Датұлының атасы Шолан байбақты руының белгілі батыры болған. Ол батырлығымен, бірбеткейлігімен дараланып, төрелердің қолынан қаза табады. Шоланды төрелер кескілеп өлтіріп кеткенде, төртінші баласы Дат шешесінің құрсағында қалған екен. Шешесі аман-есен босанған соң, төрелермен арадағы зіл ұмыт болмас үшін баланың атын Дат қояды. Ел аузында сақталған әңгіме-аңыздарда Сырым Датұлы тана руының Малайсары, беріш руының Алдар, есентемір руының Есет секілді билерінен бата алған көрінеді. Мұның өзі Сырым Датұлының Кіші жүз қазақтарының арасында өзіндік беделге ие болғанын аңғартады. Өзінің асқан ақылдылығы арқасында өз

ортасында тым ерте танылып, әділдігімен аты шыққан «Бала би» атанды. Жасы ұлғайған кезінде отарлаушылардың озбыр саясатына қарсы шығып, жерінен айырылып, жайылымсыз қалған, патша әкімшілігінің езіп-жаншуынан, тонауынан әбден титықтап біткен халқының наразылығына үн қосып, қарулы күреске шығады.

Ұлты үшін ұланғайыр іс тындырып, ұлы тұлғаға айналған қазақ халқының ғана емес, өзге елдің де назарын өзіне аударған ұлы істердің ұйытқысы болған Сырым Датұлы ірі тарихи тұлғалардың бірі. Сырым – елдің елдігі мен еркіндігі үшін түн қатып, түсі қашқан нағыз батыр, алқалы топты аузына қаратқан білгір, шешен болған адам. Сырым – бозбала кезінде-ақ терең ақыл-ой иесі, кемеңгерлігімен көзге түсіп, құлаққа ілінеді. Ер жете келіп, өзінің бойынан көсемдік дарынды, шешендік өнерін, қылдай қиянатсыздығын, әділдігін шығарып халыққа кеңінен танымал болған. Оның асыл талғамдары, мінсіз айшықты ойлары, шабытқа толы сөздері баршаның аузына ілініп, елге тарайды.

Сырым – жақынын жараламай, алысын қараламай, ел татулығын сақтаған адам. Сырымның киелі аузынан шыққан жүйелі сөзі оны ел назарына ерте іліктірген.

Сырым бабамыздың артынан мирас болып қалған шешендік сөздерімен қатар, «Сырым сазы» атты күйі, Атырау облысындағы «Сырым бөгеті» және Сырым ауылдық округ аумағындағы осы «Сырым төбесі» қалды. Қазіргі таңда осы өткел Қызылқоға ауданы Қоныстану ауылында екені анықталып отыр.

1802 жылы Хиуа хандығында қаза тапқан Сырым Датұлы бүгінде Хорезм облысының Гүрлен ауданында жерленген. Бірақ бабамыздың тап осы жерде мәңгілік мекен тапқанын екінің бірі біле бермейді. Сондықтан Қазақстаннан батырдың басына келіп зиярат ететіндер аз екен. Қол бастаған көсем, сөз бастаған шешеннің сүйегі қайда жатқаны 2007 жылға дейін беймәлім болды. «Ресей империясының озбыр саясатын қолдаған сұлтандар қудалаған соң, халық батыры 1797 жылы Хиуа хандығына өтеді. Осы жерде оны улап өлтірді» деген ақпарат бар. Бірақ 14 жыл бұрын Өзбекстанға арнайы келген ғылыми-зерттеу экспедициясы Сырым Датұлының қорымын Хорезм облысынан табады. Сөйтсе бабымызды жергілікті тұрғындар «ғайып ата» деп атап, оны әулие көреді екен.

Мектебімізде өткен жобаға барлық оқушылар қатыса отырып, тарихи тұлғаға деген құрмет сезімдерді арттыру мақсатында үлкен жоба ұйымдастырылды.Бұл жобаға 6-9-10-11 сынып оқушыларының өз белсенділіктерін жоғары дәрежеде көрсетуі болды. «Сырым бабамыз ізімен» атты жобаға Сырым бабамыздың өмірбаяны, және 6-10-11 сынып оқушылары Сырымның нақыл сөздерін жатқа айтып, «Сырымның үш қасиеті» атты көрініспен жалғасып, 10 сынып оқушылары Бауыржанұлы Нұрдаулет «Сырымға арнау», Аманқұл Әділжан «О, менің тарландарым!» атты өздерінің Сырым бабасына арнаған ой толғауларын жырға қосты. Ал, мектебіміздің жас қылқалам суретшісі 9 а сынып оқушысы Уәли Бейбарыс Сырым бабамыздың суретін салды. Жобамызға мектеп оқушылары Сапар Бекарыс «Біздің елдің жігіттері» Жексен Қайрат, Аманқұл Әділжан «Көк бөрі» атты өлеңін шырқады. Сонымен қатар мектеп белсенділері Оңғар Данияр мен Оңғар Дамир, Жұмақаш Кәусар көріністі ойдағыдай шеберлікпен орындады. Жобамызды әдемі фотомен, видеомен әрлеген Нұрлан Жәңгір хан деген тамаша оқушымыз бар. Жобаға қатысқан оқушылар «Алғыс хатпен» марапатталды.

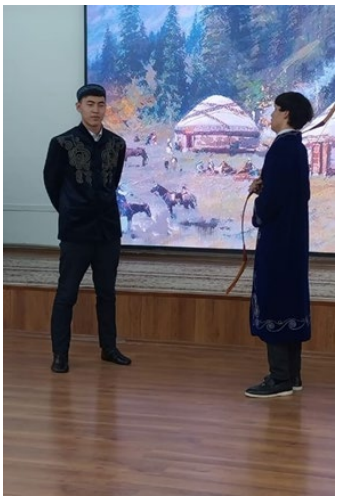
Жоба соңында 3-11 сынып оқушыларына KR сканерлеу арқылы «PADLET» тақтасы арқылы кері байланыс жасалды. Оқушылар кері байланыс жасай отырып, жобаның жоғары дәрежеде өткенін айтып өтті. Мектеп басшының тарапынан бұл жобаны зерттеуге ұсыныстар берілді және Ақжар 2 ауылымыздағы мәдениет үйінің төріне осы жобаны қоюға ұсыныстар берілді және Алматы, Орал қалаларына Сырым бабамыз турал деректерді зерттеуге, Қызылқоға ауданы Қоныстану ауылына барып тың деректерді қолға алуды көздеді.

«СЫРЫМ БАБАМЫЗ ІЗІМЕН» ТАНЫМДЫҚ КЕШІНЕН ЕСТЕЛІК

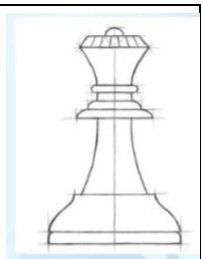
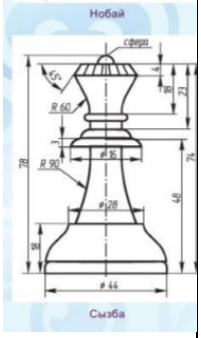
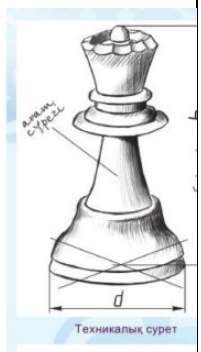

Ракишов Ахат Айткурманович
Көркем еңбек пәнінің мұғалімі, педагог-модератор
"Көктал орта мектеп-бақшасы" КММ
Абай облысы Мақаншы ауданы Көктал ауылы

ҮСТЕЛ ОЙЫНЫН ДАЙЫНДАУ. ГРАФИКАЛЫҚ ҚҰЖАТТАМА

Мектеп атауы	**«Көктал орта мектеп-бақшасы» КММ**	
Бөлімі	**Дизайн және технология**	
Педагогтің Т.А.Ә.	**А.А.Ракишов**	
Күні :		
Сынып 8 сынып	**Қатысушылар саны:**	**Қатыспағандар саны 0**
Тақырыбы:	Үстел ойынын дайындау. Графикалық құжаттама	
Оқу мақсаты:	8.1.5.2-Әртүрлі графика тәсілдерін қолданып, бұйым дайындаудың реттілігі мен тиімді тәсілін анықтай отырып (оның ішінде ақпараттық-коммуникативтік технологияны қолданып), графикалық және технологиялық құжаттар дайындау.	
Мақсаты:	Оқушылар әртүрлі графика тәсілдерін (қолмен, цифрлық) және ақпараттық-коммуникативтік технологияны қолдана отырып, бұйым дайындау реттілігі мен тиімді тәсілін анықтайды және соған сәйкес графикалық және технологиялық құжаттар әзірлейді.	

ЗАҢ ЖӘНЕ ТӘРТІП айы. Апта дәйексөзі: Тәртіпсіз ел болмайды.

Сабақтың барысы				
Сабақтың кезеңі/ уақыт	**Педагогтың әрекеті**	**Оқушылардың әрекеті**	**Бағалау**	**Ресурстар**
Басталуы 3 минут	**Ұйымдастыру кезеңі.** Сәлемдесу. Оқушыларды түгелдеу, құрал-жабдықтарды тексеру. Назарларын сабаққа аудару. **Психологиялық ахуал қалыптастыру.** Оқушылар бір – біріне жақсы көңіл – күй мен сәттілік тілейді.	Оқушылар мұғаліммен амандасады. Бір-біріне сәттілік тілейді. Орындарына жайғасады. Барлық оқушылардың назары тақтада болады.	**Қалыптастырушы бағалау:** мадақтау. Жарайсыңдар!	Оқулық https://pdf.okulyk.kz/322/322.pdf
Ортасы 35 минут	**Өткен тақырыптарға шолу Садақ ату әдісі.** Өткен тақрыптарға шолу. **Үстел ойынын дайындаудың негізгі кезеңдерін атаңдар.** **Тест.** Шахмат және тоғызқұмалақ ойынынан **Суреттер сөйлейді әдісі. Жаңа білімді меңгерту.**	Оқушылар сұрақтарға тиімді жауап беруге тырысады Оқушылар мұғалімнің ақпаратын тыңдайды.	📌**Дескрипторлар:** 1. Шахмат тастарының сызбалық кескінін мұқият қарап, түрлері мен өлшемдерін дұрыс анықтайды. 2. Сызбаның жасалуында қолданылған сызу құралдарын (сызғыш, циркуль, шаблон т.б.) нақты атай алады. 3.Сызба дайындауда сақталуы тиіс кемінде 3–4 негізгі ережені (өлшем дәлдігі, пропорция, тазалық, таңбалау) анықтап, тізім түрінде ұсынады.	Шахмат ойыны https://www.youtube.com/watch?v=SKoueGDF3IA

	Үстел ойынының тұжырымдамасын дайындап алған соң, графикалық құжаттама әзірлеу қажет: - нобай (өзара сәйкестендіріп, қолдан жасалған шартты кескін); **- сызба (сызу құралдарыменкескінделген бөлшектер);** **- техникалық сурет (өлшемі мен материалын көрсете отырып, қолдан жасалған көлемді кескін).** **Графикалыққұжаттама ойынбөлшектерінің түрін, көлемін анықтау үшін қажет.** **Жеке тапсырма:** 1. Сызу құралдарымен жасалған шахмат тастарының кескінін қарап шығыңдар. 2. Олардың түрі мен өлшемінанықтаңдар. 3. Кескін қандай сызу құралдарымен жасалғанын айтып беріңдер. 4. Сызбаға қарап шахмат фигураларын құрастыру **Сәйкестендіру әдісі** Сызба арқылы бұйымның көлемін анықтауға болады. Техникалық суреттің көмегімен заттың түрі, пропорциясы, ұсақ бөлшектері айқындалады. **Сергіту сәті.** **Топтық тапсырма:** 1. Үстел ойынының бір бөлігінің (қалауларың бойынша) сызбасы мен техникалық суретін салыңдар. 2. Пайдаланған сызу құралдарын атаңдар. 3. Нұсқаулық және өлшемдік сызықтар жүргізіп, өлшемдерін белгіленңдер. 4. Алынған суреттерді салыстырындар. Қайсысының көмегімен ойын бөлшегі туралы нақты ақпарат алуға болады? 5. Жұмыс нәтижелерін сыныптастарыңмен талқыланңдар. **Мұғалім оқушылардың жұмысын бақылап отырады. Сонымен қатар оқушылар бір -**	**1. Сызу құралдарымен жасалған шахмат тастарының кескінін қарап шығады.** **2. Олардың түрі мен өлшемінанықтайды.** **3. Кескін қандай сызу құралдарымен жасалғанын айтып береді.** **4. Сызба жасаған кезде ескерілуі керек ережелер тізімін құрады.** Оқушылар топтық тапсырманы бірлесе отырып орындайды.	4.Жұмысын жүйелі және техникалық тілмен сипаттайды. Дескрипторлар: **1.Үстел ойыны бөлшегінің сызбасы мен техникалық суретін дұрыс орындайды (пішіні мен пропорциясын сақтайды).** **2.Жұмыста қолданылған сызу құралдарын (сызғыш, циркуль, карандаш т.б.) нақты атап көрсетеді.** **3.Нұсқаулық және өлшемдік сызықтарды дұрыс жүргізіп, өлшемін дәл көрсетеді.** **4.Сызба мен техникалық суретті салыстырып, қайсысы ойын бөлшегі туралы нақты ақпарат беретінін дәлелмен түсіндіреді.** **5.Топта бірлесе жұмыс істеп, сыныпта талқылауға белсенді қатысады.**	 ЖИ платформасы https://wayground.com/admin/quiz/695a80aa9bd8adb6f500feae

	бірінің жұмыстарына жақсарту үшін кері байланыс береді. **Саралау тәсілі:Қабілет бойынша саралау –** Оқушылардың деңгейіне қарай тапсырмалар әртүрлі күрделілікпен беріледі (жеңілден күрделіге қарай).			
Аяқталуы 5 минут	**Рефлексия:** **Сабақта саған не қызық болды?** – Қай тапсырма немесе жұмыс түрі сені ерекше қызықтырды? – Неліктен бұл сені тартты деп ойлайсың? **Сабақта не қиын болды?** – Қай кезеңде қиналдың? – Бұл қиындықты қалай шештің немесе келесі жолы не істер едің? **Сен үшін бүгінгі сабақтан қандай жаңалық болды?** – Бұрын білмеген қандай мәліметті немесе тәсілді меңгердің? **Қорытынды.** 1. Сызба мен техникалық суреттің қандай айырмашылығы бар? 2. Өз жұмыстарыңды бағалаңдар. 3. Жұмыс барысында қандай қиындықтар болды?	Сұрақтарға жауап береді		

Абдиханова Жайна Тажибаевна
Қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі
"Қ.Әбдалиев атындағы №54 жалпы білім беретін мектеп" КММ
Түркістан облысы, Мақтаарал ауданы, Ж. Қалшораев ауылы

ИННОВАЦИЯЛЫҚ ҰСТАЗ: ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ САБАҚТАРЫНДАҒЫ ЗАМАНАУИ КӨЗҚАРАС

Аннотация: мақалада қазіргі білім беру кеңістігіндегі қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімінің жаңа бейнесі, кәсіби құзыреттілігі, шығармашылық ізденісі және жаңашыл педагогикалық көзқарастары қарастырылады. Жаңа дәуір ұстазының оқушыны тек білім алушы ретінде емес, ұлттық құндылықтарды бойына сіңірген, сыни ойлайтын, өз ойын еркін жеткізе алатын тұлға ретінде қалыптастырудағы рөлі талданады. Сонымен қатар қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында цифрлық технологияларды, жобалық оқытуды, функционалдық сауаттылықты, мәтінмен жұмыстың заманауи тәсілдерін және оқушыға бағытталған әдістерді қолданудың тиімді жолдары ұсынылады.

Кілт сөздер: жаңа дәуір ұстазы, қазақ тілі мен әдебиеті, жаңашыл көзқарас, функционалдық сауаттылық, цифрлық білім, ұлттық құндылық, сыни ойлау, оқушыға бағытталған оқыту, шығармашылық, инновациялық әдістер.

Қазіргі қоғамдағы өзгерістер білім беру жүйесіне де түбегейлі жаңару қажеттігін алып келді. Ақпарат ағыны шексіз, технология күн сайын дамып отырған кезеңде мұғалімнің қызметі де бұрынғыдан мүлде өзгеше сипатқа ие болды. Егер өткен дәуірде ұстаздың басты міндеті білімді дайын күйінде жеткізу болса, бүгінгі күні мұғалім оқушының ізденісіне бағыт беретін, оның қабілетін ашатын, тұлғалық дамуына ықпал ететін көшбасшыға айналды. Әсіресе қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімінің жауапкершілігі ерекше. Себебі бұл пән тек грамматика мен көркем шығарманы үйретіп қана қоймай, ұлттың рухани болмысын, дүниетанымын, тіл мәдениетін, сөз құдіретін, тарихи жадын ұрпақ санасына сіңіреді.

Жаңа дәуір ұстазы дегеніміз – өзгерістен қорықпайтын, үнемі ізденетін, жаңа технологияны еркін меңгерген, ұлттық құндылық пен әлемдік тәжірибені ұштастыра алатын кәсіби маман. Мұндай мұғалім үшін сабақ – тек оқу бағдарламасын орындау емес, оқушыны өмірге бейімдеу алаңы. Қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі әрбір сабақта оқушыны өз ойын анық жеткізуге, әдеби мәтінді терең түсінуге, пікір айтуға, дәлелдеуге, салыстыруға, шығармашылықпен жұмыс істеуге жетелеуі тиіс. Осы тұрғыдан алғанда, қазіргі ұстаздың рөлі оқулықтағы ақпаратпен шектелмейді. Ол – ұйымдастырушы, кеңесші, бағыттаушы, зерттеуші және шабыттандырушы тұлға.

Қазақ тілі мен әдебиеті пәніндегі жаңашыл көзқарастың негізгі өзегі – оқушы тұлғасына бағдарлану. Бүгінгі сабақта басты орында мұғалім емес, оқушы болуы керек. Мұғалім дайын білімді хабарлаушы емес, оқушының өздігінен білім алуына жағдай жасаушы болуы тиіс. Бұл қағида әсіресе тіл мен әдебиет сабақтарында маңызды. Себебі оқушы тілдік нормаларды да, әдеби туындының мазмұнын да өз бетінше талдау, салыстыру, қорытынды жасау арқылы терең меңгереді. Сондықтан жаңа дәуір ұстазы дәстүрлі дәріс пен жаттауға негізделген әдістерден гөрі, зерттеуге, талқылауға, шығармашылыққа негізделген оқыту тәсілдерін басым қолдануы қажет.

Қазіргі қазақ тілі сабағы тек ережені жаттататын пән ретінде қабылданбауы тиіс. Ол – өмірмен тікелей байланысты, қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыратын, функционалдық сауаттылықты дамытатын пән. Жаңашыл мұғалім тілдік білімді күнделікті өмірлік жағдаяттармен байланыстырады. Мысалы, оқушыларға ресми хат жазу, өтініш құрастыру, әлеуметтік желідегі мәтіннің тілдік ерекшелігін талдау, жарнама мәтінін құрастыру, сұхбат жүргізу сияқты практикалық тапсырмалар беру арқылы олардың тілдік құзыреттілігін дамытады. Мұндай тапсырмалар оқушыға қазақ тілінің тек пән емес, өмірлік қажеттілік екенін сезіндіреді.

Қазақ әдебиеті сабағындағы жаңашыл көзқарас та мазмұндық тұрғыдан терең өзгерісті талап етеді. Әдеби шығарма бұрынғыдай тек мазмұнын айтып беру немесе кейіпкерлерді сипаттаумен шектелмеуі керек. Бүгінгі әдебиет сабағында оқушы шығармадағы мәселені қазіргі өмірмен байланыстырып, автор көзқарасын талдап, өз пікірін дәлелдеуге үйренуі тиіс. Мысалы, Абайдың қара сөздерін, Мұхтар Әуезовтің шығармаларын немесе қазіргі ақын-жазушылардың туындыларын оқыту барысында оқушыларға «Бұл шығармадағы мәселе қазіргі қоғамда бар ма?», «Кейіпкердің орнында болсаң не істер едің?», «Автор айтқан ойдың бүгінгі жастар үшін маңызы қандай?» деген сұрақтар қою тиімді. Бұл әдіс әдебиетті тек өткеннің мұрасы емес, бүгінгі өмірмен сабақтас құндылық ретінде қабылдауға мүмкіндік береді.

Жаңа дәуір ұстазы сабақ барысында сыни ойлау технологиясын кеңінен қолдануы қажет. Сыни ойлау – оқушының ақпаратты талдау, салыстыру, дәлелдеу, өз пікірін негіздеу қабілетін дамытатын маңызды дағды. Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында бұл технологияны қолдану үшін пікірталас, эссе, Венн диаграммасы, INSERT, «RAFT», «Автор орындығы», «Бес жолды өлең», «Т кестесі» сияқты әдістер тиімді нәтиже береді. Мысалы, әдеби шығарма бойынша оқушылар екі түрлі көзқарасты салыстырып, кейіпкер әрекетіне баға береді немесе белгілі бір мәселе төңірегінде дәлелді пікір айтады. Мұндай жұмыстар олардың сөздік қорын молайтып қана қоймай, ойлау мәдениетін қалыптастырады.

Қазақ тілі мен әдебиеті пәнін оқытуда цифрлық технологияларды пайдалану – жаңа дәуір ұстазының басты ерекшеліктерінің бірі. Қазіргі оқушы ақпаратты визуалды және интерактивті түрде қабылдауға бейім. Сондықтан мұғалім сабақта бейнесабақтар, интерактивті тапсырмалар, онлайн тесттер, электронды платформалар, цифрлық презентациялар, виртуалды кітапханалар мен әдеби подкасттарды қолдануы қажет. Мысалы, әдеби шығарма бойынша бейнеанализ жасау, Kahoot немесе Quizizz платформасында тілдік тапсырмалар орындау, Padlet тақтасында шығармашылық ой бөлісу, Canva арқылы әдеби кейіпкердің портретін жасау оқушылардың пәнге қызығушылығын арттырады.

Қазақ тілі мен әдебиеті пәнінде цифрлық ортада мәтінмен жұмыс жасаудың да маңызы артып келеді. Қазіргі оқушы қағаз мәтіннен бөлек, электронды мәтінмен де жұмыс істей алуы тиіс. Жаңашыл мұғалім оқушыларға интернеттегі мәтіндердің сенімділігін анықтау, ақпаратты сұрыптау, мәтінді ықшамдау, негізгі ойды бөліп көрсету, жалған ақпарат пен шынайы ақпаратты ажырату сияқты тапсырмалар береді. Бұл – функционалдық сауаттылықтың жаңа деңгейі. Себебі XXI ғасырда мәтінді оқу ғана емес, оны сыни тұрғыдан қабылдау қабілеті де маңызды.

Жобалық оқыту технологиясы қазақ тілі мен әдебиеті пәнінде ерекше мүмкіндік береді. Жобалық жұмыс барысында оқушы тек ақпаратты жаттамайды, оны іздейді, талдайды, өңдейді және өз өнімін ұсынады. Мысалы, «Менің өлкемнің ақындары», «Қазақ әдебиетіндегі әйел бейнесі», «Әлеуметтік желідегі қазақ тілінің қолданысы», «Қазіргі жастар тілі және әдеби норма» сияқты жобалар оқушылардың зерттеушілік қабілетін дамытады. Сонымен қатар мұндай жұмыстар оқушының сөйлеу мәдениетін, топпен жұмыс жасау дағдысын және өз ойын көпшілік алдында жеткізу қабілетін қалыптастырады.

Жаңа дәуір ұстазы үшін ұлттық құндылықтарды заманауи тәсілмен жеткізу маңызды. Қазақ тілі мен әдебиеті пәні – ұлттық тәрбиенің негізгі арнасы. Алайда қазіргі оқушыға құндылықтарды бұрынғыдай тек насихаттау арқылы жеткізу жеткіліксіз. Мұғалім ұлттық идеяны өмірмен, оқушының ішкі дүниесімен байланыстыра білуі тиіс. Мысалы, мақал-мәтелдерді қазіргі өмірмен байланыстырып талдау, шешендік сөздерді коммуникация мәдениетімен ұштастыру, батырлар жырын қазіргі патриотизм ұғымымен салыстыру, ұлттық әдебиетті әлемдік әдебиетпен қатар қарастыру – жаңашыл көзқарастың көрінісі.

Қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімінің кәсіби дамуы да жаңа сипат алуда. Бүгінгі ұстаз тек сабақ беруші ғана емес, үздіксіз үйренуші тұлға болуы тиіс. Ол жаңа әдістемелерді меңгеріп, кәсіби қауымдастықтармен байланыс орнатып, тәжірибе алмасып, вебинарлар мен курстарға қатысып отыруы қажет. Әсіресе Lesson Study, Action Research, рефлексия, авторлық бағдарлама жасау, әдістемелік блог жүргізу сияқты қызмет түрлері мұғалімнің кәсіби әлеуетін арттырады. Мұндай ұстаз өзінің тәжірибесін өзгелермен бөлісіп қана қоймай, үнемі ізденіс үстінде болады.

Қазіргі білім беру жүйесінде инклюзивті оқыту мәселесі де өзекті. Сондықтан қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі әртүрлі деңгейдегі оқушылармен жұмыс істей алуы керек. Кейбір оқушылар әдеби мәтінді тез қабылдаса, енді бірі сөйлеуде немесе жазуда қиындық көруі мүмкін. Жаңашыл ұстаз мұндай жағдайда сараланған тапсырмалар ұсынады, визуалды материалдарды қолданады, жұптық және топтық жұмысты ұйымдастырады, әр баланың ерекшелігін ескереді. Бұл – оқушыға бағытталған білім берудің нақты көрінісі.

Қазақ тілі мен әдебиеті пәнінде бағалау жүйесіне де жаңа көзқарас қажет. Дәстүрлі баға қоюдан бөлек, қалыптастырушы бағалау, өзін-өзі бағалау, өзара бағалау әдістерін қолдану оқушының жауапкершілігін арттырады. Мысалы, оқушы эссе жазғаннан кейін арнайы критерий арқылы өз жұмысын бағалайды немесе сыныптасының жұмысына пікір береді. Бұл тәсіл оқушыны тек нәтижеге емес, оқу үдерісіне жауапкершілікпен қарауға үйретеді.

Жаңа дәуір ұстазы үшін ең басты құндылық – оқушының жүрегіне жол табу. Тіл мен әдебиет пәні ерекше сезімді, ішкі дүниені, адамгершілікті талап етеді. Сондықтан мұғалімнің өз сөзі, қарым-қатынасы, мәдениеті, кітапқа деген сүйіспеншілігі оқушыға тікелей әсер етеді. Егер мұғалім әдебиетті өзі сүйіп оқыса, тілдің байлығын құрметтесе, оқушы да соған ұмтылады. Ұстаздың тұлғасы – ең күшті тәрбиелік құрал.

Бүгінгі таңда қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі тек пән маманы ғана емес, рухани көшбасшы болуы тиіс. Ол оқушыға ұлттық рухты, ана тіліне деген құрметті, сөз мәдениетін, эстетикалық талғамды, еркін ойлау мен азаматтық ұстанымды қалыптастырады. Мұндай ұстаз тәрбиелеген ұрпақ өз ойын анық жеткізе алатын, ұлттық тамырынан ажырамаған, заман талабына бейім тұлға болып өседі.

Осылайша, жаңа дәуір ұстазы – уақытпен бірге жаңаратын, бірақ ұлттық негізден ажырамайтын тұлға. Қазақ тілі мен әдебиеті пәніндегі жаңашыл көзқарас оқыту мазмұнын ғана емес, мұғалімнің рөлін, сабақтың құрылымын, оқушының орнын өзгертеді. Болашақтың мектебі – оқушыны ойлауға, сөйлеуге, сезінуге, талдауға және өз пікірін еркін айтуға үйретететін мектеп. Ал мұндай мектептің жүрегі – жаңашыл, ізденімпаз, кәсіби шебер ұстаз.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. – Астана, 2023.
2. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2020–2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. – Астана, 2020.
3. Құсайынов А. Қазіргі сабақ: теориясы мен тәжірибесі. – Алматы: Рауан, 2019.
4. Әбдіғапбарова Ұ. Құзыреттілікке негізделген білім беру. – Алматы, 2018.
5. Бітібаева Қ. Әдебиетті оқыту әдістемесі мен технологиясы. – Алматы: Мектеп, 2015.
6. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии. – Москва: Народное образование, 2017.

Сағымбаева Лаура Тельмановна
Қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі, педагог-зерттеуші
«Тамды орта мектебі» КММ
Ақтөбе облысы Алға ауданы

ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҒЫН ОҚЫТУДА МУЛЬТИМЕДИЯЛЫҚ ҚҰРАЛДАРДЫ ПАЙДАЛАНУ ТИІМДІЛІГІ

Аңдатпа. Мақалада қазіргі заманғы ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың (АКТ) қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарындағы рөлі мен маңызы қарастырылады. Жаңа технологияларды тиімді қолдану – мұғалімнің кәсіби шеберлігін арттырып қана қоймай, оқу процесін жандандырып, оқушылардың тілдік және коммуникативтік дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік береді. АКТ құралдары – интерактивті тақталар, мультимедиялық презентациялар, электронды оқулықтар, интернет-ресурстар – білім беру сапасын арттыруға, оқушылардың қызығушылығын оятуға және олардың шығармашылық белсенділігін дамытуға септігін тигізеді.Мақалада мұғалімнің заманауи технологияларды сабақта қолданудағы нақты әдістері мен тәжірибелері, сонымен қатар оқушы тұлғасын жан-жақты дамытудың жолдары

ұсынылады. Автор оқыту процесінде АКТ-ның тиімділігі мен қажеттілігін жан-жақты дәлелдей отырып, білім беру саласында заманауи құралдарды қолданудың өзектілігін көрсетеді.

Кілт сөздер: ақпараттық-коммуникациялық технологиялар (АКТ), қазақ тілі, мультимедиялық құралдар, электрондық оқулық, интерактивті тақта, интернетресурстар, коммуникативтік дағдылар, дидактикалық принциптер, білім беру технологиясы, оқыту әдістемесі.

Қазіргі әлемде бізді адам жаңа ақпараттық технологиялардың көмегінсіз өңдей алмайтын және қолдана алмайтын көптеген ақпарат қоршап тұр. Уақыт жаңа шекараларды белгілейді, біздің өміріміз компьютермен бірге ақпараттық технологияларды үнемі толтырады.Жаңа технологияны меңгеру – мұғалімнің интеллектуалдық, кәсіптік, адамгершілік, рухани азаматтылық, адами келбетінің қалыптасуына игі әсерін тигізеді, өзін-өзі дамытып, оқу үрдісін тиімді ұйымдастыруына көмектеседі.

Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар – ақпаратты жинау, сақтау, өңдеу, тарату үшін қолданатын әдістердің, құрылғылар мен өндірістік процестердің жиынтығы дегенге сүйене отырып, мұғалімнің практикалық іс-әрекетінде оның оқу іс-әрекетіндегі АКТ рөлін түсінуге қаншалықты жақын екендігі маңызды болады. Ақпараттық технологиялар оқушының ғана емес, мұғалімнің де дамуына бірегей мүмкіндік береді. Бұл бізге техникалық процестің жаңалықтарын шексіз жылдамдықпен ұсынады. Кеше мүмкін емес, тіпті фантастикалық болып көрінген нәрсені дәл қазір жүзеге асыруымыз керек секілді мәселе туындайды: сол кезде бәрін қалай қамту керек, техникалық процестің мүмкіндіктерін қалай шебер жүйелеу керек, оларды оқу процесіне біріктіру, білім беру ортасы үшін ауыртпалықсыз, оқудағы тұтастық пен жүйелілікті қалай қамтамасыз ету керек?

Білім беруді ақпараттандырудың дидактикалық принциптерін түсіну, мультимедиялық сабақтарды өткізудің нақты технологиялары мен педагогикалық әдістемелерін пысықтау қажет екені анық. Компьютер қаншалықты мінсіз болса да, ол мұғалімді алмастырмайды, тек оның жұмысын жеңілдетуге, балаларды қызықтыруға, материалды көрнекі, жаңа сапалы деңгейде қабылдауға көмектеседі. Қазақ тілі сабақтарында ұстаздар қолданатын ақпараттық компьютерлік технологиялар:

Интернет-ресурстар. Интернет-ресурстарды пайдалану мүмкіндіктері өте зор. Ғаламдық интернет желісі оқушылар мен мұғалімдерге жер шарының кез келген жерінде қажетті кез келген ақпаратты алуға жағдай жасайды.

PowerPoint көмегімен жасалған компьютерлік дәріс – бұл экранда немесе мониторда көрсетілетін ақпараттық объектілердің тақырыптық және логикалық байланысты тізбегі. Дәріс барысында әртүрлі ақпараттық нысандар қолданылады: суреттер (слайдтар), дыбыстық пен бейне фрагменттер. Слайдтармен, суреттермен және т.б демонстрациялық материалдармен жұмыс тиімділігі оларды диаграммалар мен кестелерді көрсетумен толықтырған кезде әлдеқайда жоғары болады. Осындай сабақтардан кейін зерттелген материал оқушылардың жадында жарқын сурет ретінде қалып, мұғалімге оқушының танымдық белсенділігін ынталандыруға көмектеседі.Көбінесе, аралас типтегі сабақтар өткізіледі, онда үй тапсырмасын сұрау мен жаңа материалды түсіндіру жатады.

Электрондық оқулықтар.Электрондық оқулықтардың артықшылықтары: біріншіден, олардың ұтқырлығы, екіншіден, компьютерлік желілердің дамуымен байланыстың болуы,үшіншіден, қазіргі ғылыми білімнің даму деңгейіне сәйкестігі. Электронды оқулықтар жасау – ақпараттық материалды үнемі жаңартып отыру сияқты мәселелерді шешуге де ықпал етеді.Электронды оқулықтардың көмегімен білімді бақылау – компьютерлік тестілеу жүзеге асырылады. Қазақ тілі оқу пәні ретінде оқушылардың мәдени және тұлғалық қалыптасуына жағдай жасау үшін үлкен мүмкіндіктерге ие.Қоғамның қазақ тілін оқыту саласындағы әлеуметтік тапсырысы – оқушылардың жеке басын дамыту, оқытудың гуманистік мазмұнын күшейту, әрбір оқушының даралығына қатысты оқу пәнінің тәрбиелік, білім беру мен дамытушылық әлеуетін неғұрлым толық іске асыру міндетін алға тартады. Сондықтан білім

беруді дамытудың қазіргі кезеңіндегі қазақ тілін оқытудың негізгі мақсаты – оқушының оқитын тілдегі мәдениетаралық қарым-қатынасқа қатысуға, өзі меңгерген тілдік сөйлеу ісәрекетін өз бетінше жетілдіруге қабілетті және тілек білдіретін тұлғасы болып табылатыны кездейсоқ емес.

Интернеттің білім беру ресурстары – суреттер мен иллюстрациялары бар DVD және CD дискілер, бейне және аудио техника, интерактивті карталар, интерактивті конференциялар мен конкурстар, қашықтықтан оқытуға арналған материалдар, ғылыми-зерттеу жұмыстары мен жобалар. Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында АКТ қолдану – түрлі иллюстрациялық ақпараттық материалдарды пайдалануға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, материалды оқушылардың өздері интернеттен табады, презентация жасайды, АКТ оқушылардың тәуелсіздігін, сабаққа материалды табу, таңдау мен рәсімдеу қабілетін дамытады.Компьютерлік сыныптағы сабақтар оқушылардың компьютермен жұмыс істеу, оқу міндеттерін өз бетінше шешу қабілетін дамытады. Тесттерді қолдану – мұғалімнің уақытын үнемдеуге ғана емес, сонымен қатар оқушыларға өз білімдерін, мүмкіндіктерін бағалауға мүмкіндік береді. Мультимедиялық жобаның көмегімен мен Microsoft Power Point бағдарламасында жасалған слайдтарды көрсетемін. Бұл технологияны қолдану: 1) сабақта уақытты едәуір үнемдеуге; 2) оқу барысында көрнекілік деңгейін арттыруға; 3) ойын-сауық элементтерін енгізуге, оқу процесін жандандыруға мүмкіндік береді. Мысалы, лексикалық тақырыпты іске асыру үшін "ұлттық ойындар" тақырыбы бойынша қазақ тілі бойынша ашық сабаққа дайындық кезінде презентациялар, бейнематериалдар, слайдтар ұсындым. Оқу іс-әрекетінің бұл түрі оқушылардың логикалық ойлауын дамытуға мүмкіндік береді. Презентацияны көрсету барысында оқушылар көпшілік алдында сөйлеу тәжірибесін алады, бұл практикалық іс-әрекеттің ажырамас бөлігі болып табылады. Презентациялар мұғалімге өз тарихын суреттеуге мүмкіндік береді.Қазақ әдебиеті сабағында оқушылар презентациялардың көмегімен Ыбырай Алтынсариннің әңгімелерінен үзінділерді сахналау тапсырмасын жарқын әрі әсем ұсынады.

Қорыта келсек, «Қазіргі заманда жастарға ақпараттық технологиямен байланысты әлемдік стандартқа сай жаңа білім беру өте қажет» деп, ел президенті атап көрсеткендей, ақпараттық технологияларды мемлекеттік тілді оқытуда тиімді пайдалану – жаңа білім берудің бірден-бір шарты. Оқыту үрдісінде ақпараттық технологияны қолдану – білім сапасын жақсартуға көмектеседі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Әбдіғаппарова Г. Т. Қазіргі қазақ тілін оқыту әдістемесі. – Алматы: Білім, 2021. – 248 б.

2. Қоянбаев Ж.Б., Қоянбаев Р.М. Педагогика. – Алматы: ҚазҰУ, 2010. – 320 б.

3. Жанпейісова М.М. Модульдік оқыту технологиясы оқушыны дамыту құралы ретінде. – Алматы: 2006. – 128 б.

4. Егізбаева С. «Білім беру үдерісінде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану». // Білім әлемі, №2, 2020. – Б. 33–37.

Касымова Динара Сериковна
Тәрбиеші
«Абай атындағы орта мектеп» КММ жанындағы «Ақбота» шағын орталығы
Шығыс Қазақстан облысы, Ұлан ауданы

АТА-АНАМЕН ӨЗАРА БАЙЛАНЫС ОРНАТУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕТІКТЕРІ

Мектепке дейінгі ұйым – баланың тұлғалық қалыптасуындағы алғашқы әлеуметтік орта болып табылатындықтан, осы кеңістіктегі тәрбие жұмысының сапасы тек педагогтің кәсіби деңгейімен ғана емес, ата-анамен орнатылған өзара сенімді қарым-қатынастың мазмұнымен де тікелей байланысты болады, себебі бала тәрбиесі бір ғана мекеменің немесе бір ғана отбасының жауапкершілігі ретінде қарастырылған жағдайда оның дамуы толыққанды әрі үйлесімді сипат ала алмайды. Қазіргі қоғамда отбасы құрылымының өзгеруі, ата-аналардың уақыт тапшылығы, ақпараттық кеңістіктің шамадан тыс ықпалы және тәрбиелік құндылықтардың өзгеруі мектепке дейінгі ұйымдардың алдына жаңа міндеттер жүктеп отыр, бұл өз кезегінде тәрбиешінің қызметін тек балаға білім мен тәрбие берумен шектемей, ата-анамен жүйелі жұмыс жүргізуге бағыттайды. Бала күнделікті өмірінің басым бөлігін отбасы ортасында өткізетіндіктен, оның мінез-құлқы, дүниетанымы, эмоционалдық тұрақтылығы мен әлеуметтік дағдылары көбіне ата-ананың тәрбиелік ұстанымдарына тәуелді болады. Осы тұрғыдан қарағанда тәрбиеші мен ата-ана арасындағы серіктестік баланың дамуына әсер ететін маңызды факторлардың бірі болып есептеледі. Тәрбиеші ата-анамен тиімді байланыс орнату арқылы баланың психологиялық ерекшеліктерін тереңірек түсінуге мүмкіндік алады, бұл тәрбиелік жұмыстың мазмұнын дараландыруға жағдай жасайды. Ата-анамен жүргізілетін жұмыс тек жиналыс өткізумен немесе ақпарат берумен шектелмеуі тиіс, керісінше ол өзара түсіністікке, ортақ жауапкершілікке және педагогикалық қолдауға негізделген ұзақ мерзімді үдеріс ретінде ұйымдастырылуы қажет. Осындай жағдайда ғана бала өзін қауіпсіз әрі қолдаулы ортада сезінеді. Педагогикалық тәжірибе көрсеткендей, ата-анасы мектепке дейінгі ұйым өміріне белсенді араласатын балалардың танымдық белсенділігі жоғары болады әрі олар ортаға тез бейімделеді. Бұл үрдіс баланың эмоционалдық тұрақтылығына да оң әсер етеді, өйткені бала тәрбиеші мен ата-ананың өзара байланысын көріп, өзін маңызды тұлға ретінде қабылдай бастайды. Сондықтан мектепке дейінгі ұйымдардағы ата-анамен жұмыс жүргізу жолдарын жетілдіру қазіргі білім беру жүйесінің өзекті мәселелерінің бірі болып табылады.

Ата-анамен жұмыс жүргізудің тиімділігі ең алдымен тәрбиешінің кәсіби мәдениетіне, қарым-қатынас жасау шеберлігіне және психологиялық икемділігіне байланысты болады, себебі әрбір отбасының тәрбиелік ұстанымы, әлеуметтік жағдайы және балаға деген көзқарасы әртүрлі сипатқа ие. Кей жағдайда ата-аналар мектепке дейінгі ұйымды тек баланы уақытша қалдыратын орын ретінде қабылдайды, бұл тәрбие процесінің маңызын толық түсінбеуге алып келеді. Осындай жағдайда тәрбиеші ата-ананың педагогикалық сауаттылығын арттыруға бағытталған жүйелі жұмыстар жүргізуі тиіс. Бұл жұмыс бұйрық беру немесе сынау сипатында емес, түсіндіру, қолдау және ынталандыру негізінде ұйымдастырылған кезде ғана нәтижелі болады. Ата-аналар көбіне өз баласының ерекшелігін объективті бағалай алмайды, сондықтан тәрбиеші олардың назарын баланың қабілеттері мен қиындықтарына дұрыс бағыттай білуі қажет. Мұндай қарым-қатынас өзара сенім арқылы қалыптасады. Егер ата-ана тәрбиешінің кәсібилігіне сенсе, ол бала тәрбиесіне қатысты ұсыныстарды қабылдауға бейім болады. Педагог ата-анамен сөйлесу барысында ресмиліктен гөрі адамгершілік қатынасты басым ұстауы тиіс, себебі шынайы қарым-қатынас кез келген тәрбиелік ықпалдың нәтижелілігін арттырады. Бүгінгі таңда ата-анамен жұмыс жүргізудің дәстүрлі түрлерімен қатар заманауи әдістері де кеңінен қолданылып келеді. Онлайн кеңестер, психологиялық тренингтер, шығармашылық кездесулер мен ашық есік күндері ата-аналардың мектепке дейінгі ұйым

өміріне қызығушылығын арттырады. Осындай жұмыстар арқылы ата-аналар өздерін тәрбие процесінің толыққанды қатысушысы ретінде сезіне бастайды.

Баланың тұлғалық дамуының алғашқы кезеңінде ата-ананың эмоционалдық қолдауы ерекше маңызға ие болатындықтан, мектепке дейінгі ұйымдардағы тәрбие жұмысы отбасылық тәрбиемен үйлесімді байланыста ұйымдастырылған жағдайда ғана жоғары нәтижеге қол жеткізуге болады. Көптеген ата-аналар баланың мінезіндегі өзгерістерді уақытында байқай бермейді немесе оның психологиялық қажеттіліктерін ескере алмайды, осы жағдайда тәрбиеші кәсіби бақылау жүргізу арқылы отбасыға қажетті бағыт-бағдар бере алады. Мысалы, баланың тұйықталуы, шамадан тыс ашуланшақтығы немесе ортаға бейімделу қиындығы көбіне отбасындағы эмоционалдық ахуалмен байланысты болуы мүмкін. Тәрбиеші мұндай мәселелерді анықтаған кезде ата-анамен ашық әрі әдепті түрде сөйлесіп, мәселені бірлесіп шешуге ұмтылуы қажет. Ата-анамен жұмыс жүргізудің басты ерекшелігі – оның үздіксіз сипатында, өйткені бала тәрбиесі белгілі бір мерзіммен шектелетін процесс емес. Осыған байланысты тәрбиеші ата-аналарға тек ақпарат жеткізуші емес, психологиялық қолдау көрсетуші тұлға ретінде де көрінеді. Педагогикалық қолдау ата-ананың өзіне деген сенімін арттырады, бұл бала тәрбиесіне оң әсер етеді. Кейбір отбасыларда бала тәрбиесіне қатысты ескі көзқарастар сақталғандықтан, тәрбиеші заманауи педагогикалық тәсілдердің артықшылықтарын нақты мысалдар арқылы түсіндіруі тиіс. Мұндай жұмыстар біртіндеп ата-ананың тәрбиелік мәдениетін қалыптастырады. Отбасындағы тәрбиелік ахуал жақсарған сайын баланың балабақшадағы мінез-құлқы да оң өзгеріске ұшырайды. Демек мектепке дейінгі ұйым мен отбасының өзара ынтымақтастығы баланың жан-жақты дамуының негізгі алғышарттарының бірі болып саналады.

Қазіргі ақпараттық қоғам жағдайында ата-анамен жұмыс жүргізудің мазмұны да өзгеріске ұшырап отыр, себебі цифрлық технологиялардың дамуы педагог пен ата-ана арасындағы байланыстың жаңа формаларын қалыптастырды. Бұрын ата-анамен байланыс көбіне жиналыс немесе жеке әңгімелесу арқылы жүзеге асырылса, бүгінгі күні мессенджерлер, онлайн платформалар және әлеуметтік желілер арқылы тұрақты ақпарат алмасу мүмкіндігі пайда болды. Бұл жағдай ата-ананың бала тәрбиесіне қатысты ақпаратты уақытылы алуына жағдай жасайды. Алайда технологиялық мүмкіндіктердің артуы қарым-қатынастың сапасы автоматты түрде жақсарады дегенді білдірмейді. Кей жағдайда ата-аналар тек сырттай бақылаушы ретінде қалып қояды немесе ақпаратты үстірт қабылдайды. Сондықтан тәрбиеші ата-анамен цифрлық байланыс орнатқанда да педагогикалық әдеп пен кәсіби мәдениетті сақтауы тиіс. Ақпарат беру ғана жеткіліксіз, маңыздысы – ата-ананы бала тәрбиесіне эмоционалдық және рухани тұрғыдан тарту. Мысалы, ортақ шығармашылық жобалар, отбасылық байқаулар немесе балалардың жетістіктерін бірлесіп талқылау ата-ананың қызығушылығын арттырады. Мұндай жұмыстар ата-ана мен бала арасындағы қарым-қатынасты да нығайтады. Баланың өз жетістігін ата-анасымен бірге бөлісуі оның эмоционалдық жағдайына жағымды әсер етеді әрі өзіне деген сенімін қалыптастырады. Осы тұрғыдан алғанда ата-анамен жұмыс жүргізу тек ұйымдастырушылық міндет емес, ол тәрбиенің тұтас философиясымен байланысты күрделі педагогикалық үдеріс болып табылады.

Мектепке дейінгі ұйымдарда ата-анамен жұмыс жүргізудің нәтижелі болуы көбіне тәрбиешінің әрбір отбасының ерекшелігін ескере отырып, қарым-қатынастың икемді моделін қалыптастыра білуіне байланысты болады, өйткені барлық ата-анамен бірдей тәсіл арқылы жұмыс жүргізу мүмкін емес. Кейбір ата-аналар белсенділік танытып, балабақша өміріне қызығушылықпен араласса, енді біреулері уақыт тапшылығына немесе психологиялық тосқауылдарға байланысты байланыстан қашқақтауы мүмкін. Осындай жағдайда тәрбиеші ата-ананы кінәлауға емес, оның ішкі себептерін түсінуге ұмтылғаны маңызды. Педагогикалық тәжірибеде ата-ананың сеніміне бірден қол жеткізу қиын болатын жағдайлар жиі кездеседі, алайда тұрақты қарым-қатынас пен шынайы қолдау бұл кедергілерді біртіндеп жеңуге мүмкіндік береді. Ата-анамен жұмыстың тиімді формаларының бірі – отбасылық құндылықтарды дәріптеуге бағытталған ортақ іс-шаралар ұйымдастыру, себебі мұндай әрекеттер ата-ананың тәрбие процесіне эмоционалдық тұрғыдан қатысуына ықпал етеді. Бала

өз ата-анасының балабақша өміріне белсенді араласқанын көрген кезде өзін маңызды әрі бағалы тұлға ретінде сезінеді. Бұл оның психологиялық тұрақтылығына, қарым-қатынас мәдениетіне және ортаға бейімделуіне оң әсер етеді. Тәрбиеші ата-анамен жұмыс жүргізу барысында тек педагогикалық міндеттерді орындап қана қоймай, қоғамдағы отбасы институтының нығаюына да ықпал етеді. Өйткені саналы ата-ана тәрбиесі – баланың болашақ тұлғалық қалыптасуының негізгі іргетасы. Осы себепті мектепке дейінгі ұйымдағы ата-анамен жұмыс тәрбие жүйесінің қосымша элементі емес, оның негізгі әрі ажырамас бөлігі ретінде қарастырылуы қажет.

Қоғамның әлеуметтік және мәдени өзгерістері мектепке дейінгі ұйымдардағы тәрбие жұмысының мазмұнына тікелей ықпал етіп отырғандықтан, ата-анамен серіктестік орнату мәселесі де жаңа көзқарас пен жаңа әдістерді талап етеді. Бүгінгі тәрбиеші тек оқу-тәрбие процесін ұйымдастырушы маман ғана емес, ол бала мен ата-ананың арасындағы рухани байланысты нығайтушы, отбасыға психологиялық қолдау көрсетуші және тәрбиелік мәдениетті қалыптастырушы тұлға ретінде де танылады. Осы міндеттерді тиімді орындау үшін тәрбиеші кәсіби біліммен қатар жоғары коммуникативтік қабілетке, төзімділікке және эмоционалдық тұрақтылыққа ие болуы тиіс. Ата-анамен сенімді қарым-қатынас орнаған жағдайда бала тәрбиесіне қатысты көптеген мәселелерді алдын ала шешуге мүмкіндік туады. Мысалы, баланың мінез-құлқындағы өзгерістер немесе бейімделу қиындықтары тәрбиеші мен ата-ананың бірлескен әрекеті арқылы жеңілдетіледі. Мұндай серіктестік баланың дамуына тұрақты әрі үйлесімді ықпал етеді. Ата-аналар педагогикалық қолдау көрген кезде өздерінің тәрбиелік жауапкершілігін тереңірек сезіне бастайды, бұл отбасындағы эмоционалдық ахуалдың жақсаруына әсер етеді. Нәтижесінде бала өзін түсінетін, қолдайтын және құрметтейтін ортада өседі. Сондықтан мектепке дейінгі ұйымдарда ата-анамен жұмыс жүргізу тек ұйымдастырушылық сипаттағы міндет емес, ол болашақ ұрпақтың тұлғалық сапасын қалыптастыруға бағытталған маңызды әлеуметтік-педагогикалық үдеріс болып саналады.

Қорытындылай келе, мектепке дейінгі ұйымдардағы ата-анамен жұмыс жүргізу бала тәрбиесінің сапасын арттыруға бағытталған маңызды педагогикалық үдеріс болып табылады, өйткені баланың жан-жақты дамуы отбасы мен тәрбиеші арасындағы өзара түсіністік пен ынтымақтастыққа тікелей тәуелді болады. Тәрбиеші ата-анамен сенімді қарым-қатынас орнату арқылы баланың тұлғалық, эмоционалдық және әлеуметтік дамуына қолайлы орта қалыптастырады. Ата-ананың тәрбиелік мәдениетін арттыруға бағытталған жүйелі жұмыстар отбасындағы психологиялық ахуалды жақсартып, баланың өзін қауіпсіз әрі бағалы сезінуіне ықпал етеді. Қазіргі кезеңде ата-анамен жұмыс жүргізудің мазмұны жаңарып, оның формалары сан қырлы сипат алып отыр, бұл мектепке дейінгі ұйымдардың тәрбиелік әлеуетін күшейтеді. Осылайша ата-анамен серіктестік орнату мектепке дейінгі білім беру жүйесінің ажырамас бөлігі ретінде қарастырылып, болашақ ұрпақтың рухани және әлеуметтік тұрғыдан қалыптасуына елеулі ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Жұмабекова Ф.Н., Абылайхан С.М. Педагог мамандығына кіріспе : ТжКБ үшін оқу құралы. – Алматы, Саратов : EDP Hub (Идипи Хаб), Профобразование, 2026. – 151 б. – ISBN 978-5-4488-2917-8

2. Юревич С.Н., Санникова Л.Н., Левшина Н.И. Теоретические и методические основы взаимодействия воспитателя с родителями (лицами, их заменяющими) : учебник для спо / под ред. С.Н. Юревич. – Москва : Юрайт, 2025. – 181 с. – (Профессиональное образование). – ISBN 978-5-534-10781-4

3. Ros Pilarz A., Lin Y.C., Premo E.M. Family engagement practices and children's attendance and early learning skills in a public pre-kindergarten program // Children and Youth Services Review. – 2024. – Vol. 162. – P. 107794.

Кабирова Жанар Аскаровна
Тәрбиеші
Батыс Қазақстан облысы әкімдігі білім басқармасының
Казталов ауданы білім беру бөлімінің
"Балдырған" бөбекжайы" МКҚК

БАЛАБАҚШАДАҒЫ ДЕНСАУЛЫҚ САҚТАУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ ЖӘНЕ САЛАУАТТЫ ӨМІР САЛТЫ

Аңдатпа. Мақалада мектеп жасына дейінгі балаларда салауатты өмір салтын қалыптастырудың педагогикалық, психологиялық және мәдени негіздері қарастырылады. Балалардың денсаулығын сақтау мен нығайтуда қолданылатын заманауи денсаулық сақтау технологияларының тиімділігі талданады. Сонымен қатар нейропедагогика, цифрлық технологиялар, этнопедагогика және инклюзивті білім беру жағдайындағы әдістердің маңызы сипатталады. Салауатты өмір салтын қалыптастырудың қозғалыс белсенділігі, дұрыс тамақтану, гигиеналық мәдениет және эмоциялық денсаулықпен байланысы ғылыми тұрғыда негізделеді. Автор мектепке дейінгі кезеңде денсаулық мәдениетін қалыптастыруды кешенді педагогикалық процесс ретінде қарастырады.

Кілт сөздер: мектепке дейінгі тәрбие, салауатты өмір салты, денсаулық сақтау технологиялары, нейропедагогика, қозғалыс белсенділігі, эмоциялық денсаулық, дұрыс тамақтану, гигиеналық мәдениет, цифрлық технологиялар, этнопедагогика, инклюзивті білім беру.

Мектеп жасына дейінгі кезең – баланың физикалық, психологиялық және әлеуметтік дамуының ең қарқынды жүретін, тұлғаның өмірлік әдеттері қалыптасатын маңызды кезеңі. Осы жаста қалыптасқан дағдылар мен мінез-құлық үлгілері баланың болашақ өмір салтына тікелей әсер етеді. Сондықтан салауатты өмір салтын қалыптастыру тек медициналық немесе гигиеналық талаптар жиынтығы емес, ол – кешенді педагогикалық, психологиялық және мәдени процесс ретінде қарастырылады. Бұл процесте тәрбиешінің рөлі ерекше, себебі ол баланың күнделікті әрекетін ұйымдастырып қана қоймай, оның құндылықтық бағдарын қалыптастырады. Қазіргі педагогикада мектепке дейінгі балалардың денсаулығын сақтау мен нығайтуда интегративті тәсіл қолданылады. Бұл тәсіл дене тәрбиесі, тамақтану мәдениеті, психоэмоциялық тұрақтылық және әлеуметтік дағдыларды бір жүйеге біріктіреді. Бала тек жаттығу жасап қана қоймай, сонымен қатар дұрыс тамақтану, гигиеналық әдеттер және эмоцияны басқару дағдыларын кешенді түрде меңгереді. Мұндай тәсіл баланың денсаулық туралы түсінігін теориялық емес, тәжірибелік деңгейде қалыптастырады.

Салауатты өмір салтын қалыптастыруда нейропедагогикалық зерттеулер ерекше мәнге ие. Баланың миы ерте жаста нейропластикалық қасиетке ие болғандықтан, қайталанатын әрекеттер мен эмоционалды жағымды тәжірибелер арқылы дағдылар тез бекітіледі. Сондықтан таңертеңгі жаттығу, ойын түріндегі қозғалыс белсенділігі және тыныс алу жаттығулары жүйелі түрде ұйымдастырылуы қажет. Бұл тек физикалық дамуды емес, сонымен қатар когнитивтік белсенділікті арттырады.

Мектепке дейінгі ұйымда денсаулық сақтау технологияларын қолдану қазіргі заманғы білім берудің маңызды бағыты болып табылады. Оларға кинезиологиялық жаттығулар, саусақ гимнастикасы, релаксациялық әдістер және динамикалық үзілістер жатады. Мұндай әдістер баланың шаршауын азайтып, зейінін шоғырландыруға көмектеседі. Сонымен қатар олар жүйке жүйесінің тұрақтылығын қамтамасыз етеді және оқу процесіне бейімделуді жеңілдетеді.

Тамақтану мәдениетін қалыптастыру – салауатты өмір салтының негізгі компоненттерінің бірі. Балаларға дұрыс тамақ өнімдерін тану, пайдалы және зиянды тағамдарды ажырату, су ішу режимін сақтау сияқты дағдылар ойын арқылы үйретіледі. Бұл

жерде дидактикалық ойындар мен визуалды материалдар үлкен рөл атқарады. Мысалы, «пайдалы табақ», «витаминдер әлемі» сияқты интерактивті тапсырмалар балалардың қызығушылығын арттырады.

Гигиеналық мәдениет те ерте жастан қалыптасуы тиіс. Қол жуу, тіс тазалау, жеке бас тазалығы сияқты дағдылар күнделікті режим арқылы автоматтандырылады. Бұл процесте визуалды белгілер, мультфильм кейіпкерлері және интерактивті еске салғыштар қолдану тиімді нәтиже береді. Бала әрекетті орындау себебін түсінген кезде ғана ол тұрақты әдетке айналады.

Эмоциялық денсаулықты сақтау да салауатты өмір салтының маңызды бөлігі болып табылады. Балаларда эмоцияны тану, білдіру және басқару дағдыларын дамыту үшін арт-терапия, ертегі терапиясы және рөлдік ойындар қолданылады. Бұл әдістер баланың психологиялық тұрақтылығын арттырып, агрессия мен мазасыздық деңгейін төмендетеді. Эмоциялық интеллектінің дамуы жалпы денсаулық мәдениетіне тікелей әсер етеді.

Цифрлық технологиялар қазіргі мектепке дейінгі білім беруде жаңа мүмкіндіктер ашуда. Интерактивті қосымшалар, білім беру мультфильмдері және геймификацияланған платформалар арқылы балалар салауатты өмір салты туралы білімді жеңіл меңгереді. Мысалы, виртуалды кейіпкермен бірге жаттығу жасау немесе дұрыс тамақ таңдауға көмектесу сияқты тапсырмалар баланың белсенділігін арттырады.

Қозғалыс белсенділігі – баланың табиғи қажеттілігі. Сондықтан ашық ауадағы ойындар, спорттық эстафеталар және қозғалысқа негізделген тапсырмалар күнделікті тәрбие процесінің ажырамас бөлігі болуы керек. Бұл тек дене дамуын емес, сонымен қатар әлеуметтік дағдыларды, командалық жұмыс қабілетін қалыптастырады.

Этнопедагогикалық тұрғыдан алғанда, қазақ халқының дәстүрлі ойындары мен өмір салты да салауатты тәрбиенің негізі бола алады. «Асық ату», «арқан тарту», «бес тас» сияқты ойындар балалардың қозғалыс белсенділігін арттырып қана қоймай, ұлттық мәдениетке деген қызығушылығын қалыптастырады. Бұл тәсіл ұлттық құндылықтар мен денсаулық мәдениетін біріктіреді.

Инклюзивті білім беру жағдайында салауатты өмір салтын қалыптастыру әр баланың мүмкіндігіне бейімделуі тиіс. Арнайы білім беру қажеттілігі бар балалар үшін жаттығулардың жеңілдетілген түрлері, жеке қарқын және бейімделген құралдар қолданылады. Бұл барлық балалардың тең дамуына жағдай жасайды.

Салауатты өмір салтын қалыптастыруды мектепке дейінгі кезеңде тек жеке дағдылар жиынтығы ретінде емес, баланың өмірлік мінез-құлық архитектурасын қалыптастыратын жүйелі педагогикалық процесс ретінде қарастыру қажет. Бұл кезеңде балада денсаулық туралы білім тек ақпарат деңгейінде емес, күнделікті тәжірибеде бекітілетін әдеттік модельге айналуы тиіс. Сондықтан тәрбиеші әрбір әрекетті – қозғалыс, тамақтану, демалу, қарым-қатынас – бір-бірімен байланысқан тұтас жүйе ретінде ұйымдастыруы маңызды. Мұндай тәсіл баланың санасында «денсаулық – өмір салты» деген тұрақты когнитивтік схема қалыптастырады.

Қазіргі нейропедагогикалық зерттеулер мектепке дейінгі жастағы балалардың миы сыртқы ортадан келетін эмоциялық және сенсорлық ақпаратты өте жоғары жылдамдықпен қабылдайтынын көрсетеді. Сондықтан салауатты әдеттерді қалыптастыруда қайталанатын жағымды тәжірибе ерекше рөл атқарады. Мысалы, таңертеңгі жаттығуды тек орындау емес, оны музыкамен, ойын сюжетімен және эмоционалды қолдаумен біріктіру баланың миында тұрақты нейрондық байланыстардың қалыптасуына ықпал етеді. Бұл автоматтандырылған мінез-құлық үлгілерінің негізін құрайды.

Салауатты тамақтану мәдениетін дамытуда баланың қабылдау психологиясын ескеру маңызды. Бала үшін тағам тек биологиялық қажеттілік емес, ол – эмоциялық тәжірибе. Сондықтан дұрыс тамақтану әдетін қалыптастыруда мәжбүрлеу емес, қызықты визуалды және ойындық әдістер қолданылуы тиіс. Мысалы, «түстер әлемі» әдісі арқылы балалар көкөністер мен жемістерді түрлі түстер бойынша топтастырады, ал «витаминдер саяхаты» сюжеті арқылы

әр тағамның ағзаға пайдасын ойын түрінде түсінеді. Бұл тәсіл рационалды түсіндіруден гөрі эмоционалды бекітуді күшейтеді.

Қозғалыс белсенділігін дамыту тек дене шынықтыру сабақтарымен шектелмеуі тиіс, ол баланың күнделікті өмірлік ортасына толық интеграциялануы қажет. Қазіргі педагогикада «қозғалыстық орта» ұғымы кеңінен қолданылады, яғни бала еркін қозғала алатын, әртүрлі моторлық тапсырмалар орындайтын кеңістік құру. Мұндай ортада бала жүгіру, секіру, еңбектеу, тепе-теңдік сақтау сияқты табиғи қозғалыстарды еркін орындай отырып, өз денесін басқару дағдыларын дамытады. Бұл тек физикалық дамуды емес, сонымен қатар мидың моторлық және когнитивтік аймақтарының синхронды жұмысын күшейтеді.

Эмоциялық денсаулықты сақтау салауатты өмір салтының ажырамас бөлігі ретінде қарастырылады, себебі мектепке дейінгі кезеңде стресс пен мазасыздық баланың жалпы дамуына тікелей әсер етеді. Балалар эмоцияны сөзбен толық жеткізе алмайтындықтан, олар үшін ойын, сурет салу, музыка және қимыл арқылы өзін білдіру маңызды. Тәрбиеші баланың эмоционалдық күйін бақылап, оны тұрақтандыру үшін тыныштандыру жаттығуларын, тыныс алу техникасын және ертегі терапиясын жүйелі түрде қолдануы қажет. Бұл әдістер баланың ішкі психологиялық тепе-теңдігін сақтауға көмектеседі.

Салауатты өмір салтын қалыптастыруда цифрлық технологиялардың рөлі де күннен-күнге артып келеді. Интерактивті қосымшалар, мультимедиялық ойындар және білім беру платформалары арқылы балалар денсаулық туралы ақпаратты визуалды және интерактивті форматта меңгереді. Мысалы, виртуалды кейіпкерге көмектесу арқылы дұрыс тамақ таңдау немесе жаттығу жасау баланың оқу процесіне белсенді қатысуын арттырады. Дегенмен цифрлық құралдар педагогикалық бақылаумен қолданылуы тиіс, себебі олар тек құрал ретінде қызмет етеді, негізгі тәрбиелік мазмұнды алмастырмайды.

Ұлттық мәдениет пен этнопедагогикалық мұра да салауатты өмір салтын қалыптастыруда маңызды ресурс болып табылады. Қазақ халқының дәстүрлі ойындары, тұрмыс салты және табиғатпен үйлесімді өмір сүру қағидалары баланың дене және рухани дамуын қатар қолдайды. «Асық ату», «арқан тарту», «алтыбақан» сияқты ойындар балалардың қозғалыс белсенділігін арттырып қана қоймай, әлеуметтік өзара әрекеттесу дағдыларын да дамытады. Бұл тәсіл ұлттық тәрбие мен денсаулық мәдениетін біріктіретін кешенді модель қалыптастырады. Инклюзивті білім беру жағдайында салауатты өмір салтын қалыптастыру әр баланың жеке мүмкіндігіне бейімделуі қажет. Кейбір балалар үшін қозғалыс жаттығулары жеңілдетілген түрде берілуі мүмкін, ал басқалары үшін сенсорлық қолдау немесе қосымша визуалды нұсқаулықтар қажет болады. Мұндай бейімделу барлық балалардың тең дамуына мүмкіндік береді және олардың өзін-өзі бағалау деңгейін арттырады.

Осылайша, мектеп жасына дейінгі балаларда салауатты өмір салтын қалыптастыру – кешенді, көпқабатты және жүйелі процесс. Ол тек дене тәрбиесімен шектелмей, когнитивтік, эмоциялық, әлеуметтік және мәдени аспектілерді қамтиды. Нейропедагогика, цифрлық технологиялар және этнопедагогикалық тәсілдердің интеграциясы арқылы балада тұрақты денсаулық мәдениетін қалыптастыруға болады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Выготский Л. С. Педагогическая психология. – М.: Юрайт, 2021. – 512 с.
2. Эльконин Д. Б. Психология игры. – М.: Владос, 2020. – 360 с.
3. Пиаже Ж. Речь и мышление ребёнка. – М.: Педагогика, 2020. – 340 с.
4. Монтессори М. Помоги мне сделать это самому. – М.: Карапуз, 2019. – 320 с.

Шахаева Тұрсынай Базарбековна
Тарих пәні мұғалімі, педагог-зерттеуші
«№6 жалпы білім беретін мектеп» КММ
Маңғыстау облысы, Мұнайлы ауданы

«ШЫҒЫС ПЕН БАТЫС ӨРКЕНИЕТІНДЕГІ КӨШБАСШЫЛЫҚ ФЕНОМЕНІ: ТАРИХИ ТҰЛҒАЛАР ЖӘНЕ ӘЛЕМДІК ӨЗГЕРІСТЕР»

Аннотация

Мақалада Шығыс пен Батыс өркениеттеріндегі көшбасшылық феномені тарихи-өркениеттік тұрғыдан талданады. Көшбасшылық белгілі бір тұлғаның билік жүргізу қабілеті ғана емес, қоғамды ұйымдастыру, халықты ортақ мақсатқа жұмылдыру, тарихи кезеңнің талабына жауап беру және әлемдік өзгерістерге ықпал ету құбылысы ретінде қарастырылады. Шығыс өркениетіндегі көшбасшылық рухани құндылықтармен, дәстүрмен, елдік мұратпен және қоғамдық тұтастықпен байланыстырылса, Батыс өркениетіндегі көшбасшылық құқықтық сана, саяси реформа, жеке бастама және жаңашылдық ұстанымдарымен сипатталады. Мақалада тарихи тұлғаларды салыстырмалы тұрғыдан оқытудың оқушылардың тарихи ойлауын, азаматтық көзқарасын және талдау қабілетін дамытудағы маңызы ашылады.

Кілт сөздер: көшбасшылық, тарихи тұлға, Шығыс өркениеті, Батыс өркениеті, әлемдік өзгерістер, тарихи сана, өркениеттік даму, саяси мәдениет, рухани құндылық.

Қазіргі жаһандану жағдайында көшбасшылық феноменін зерттеу тарих ғылымындағы маңызды бағыттардың бірі болып отыр. Себебі адамзат тарихындағы ірі саяси, әлеуметтік, мәдени және рухани өзгерістердің басында көбіне белгілі бір тарихи тұлғалар тұрған. Олар өз дәуірінің күрделі мәселелерін түсініп, қоғамды жаңа бағытқа бастаған, халықты ортақ мақсатқа жұмылдырған және тарихи дамудың барысына ықпал еткен.

Көшбасшылық – адамзат қоғамымен бірге қалыптасқан күрделі тарихи-әлеуметтік құбылыс. Ол тек басқару немесе билік жүргізу әрекетімен шектелмейді. Нағыз көшбасшылық белгілі бір тарихи жағдайда қоғамның сұранысына жауап беру, шешім қабылдау, жауапкершілік арқалау және халықтың болашағына бағыт көрсету арқылы көрінеді. Сондықтан көшбасшылықты зерттеу тұлға мен қоғам, билік пен жауапкершілік, дәстүр мен жаңашылдық арасындағы байланысты түсінуге мүмкіндік береді.

Шығыс пен Батыс өркениеттеріндегі көшбасшылық үлгілерін салыстырмалы түрде қарастыру әлемдік тарихтың ішкі заңдылықтарын терең тануға жол ашады. Әрбір өркениет көшбасшы тұлғаға өзіндік талап қойды. Шығыста көшбасшы елдің бірлігін сақтайтын, рухани құндылықтарды қорғайтын, халық алдындағы жауапкершілікті сезінетін тұлға ретінде бағаланды. Ал Батыста көшбасшы көбіне қоғамдық өзгерістерге бастамашы болатын, құқықтық жүйені дамытатын, реформа жүргізетін және жаңа идея ұсынатын тұлға ретінде танылды.

Шығыс пен Батыс өркениетіндегі көшбасшылықтың салыстырмалы сипаты

Салыстыру өлшемдері	**Шығыс өркениетіндегі көшбасшылық**	**Батыс өркениетіндегі көшбасшылық**
Негізгі құндылықтары	Рухани тұтастық, дәстүр, елдік бірлік, әділдік, даналық	Жеке еркіндік, құқықтық сана, реформа, жаңашылдық
Көшбасшы бейнесі	Ел қорғаны, рухани тірек, халық бірлігін сақтаушы	Реформатор, саясаткер, жаңашыл тұлға, қоғамдық өзгеріс жасаушы
Басқару ерекшелігі	Дәстүрге, моральға, қоғамдық келісімге сүйену	Заңға, саяси институттарға, азаматтық құқықтарға сүйену
Қоғамға ықпалы	Елді біріктіру, тұрақтылықты сақтау, рухани құндылықты қорғау	Қоғамды жаңарту, саяси жүйені өзгерту, құқықтық тәртіп орнату
Тарихи маңызы	Ұлттық сана мен мемлекеттілік идеяны нығайту	Демократиялық институттар мен қоғамдық жаңаруды дамыту

Шығыс өркениетіндегі көшбасшылықтың басты ерекшелігі – оның рухани-адамгершілік негізге сүйенуінде. Шығыс қоғамдарында ел басқарушы тұлға тек саяси билік иесі ретінде емес, халық тағдырына жауап беретін, елдік мұратты сақтайтын, қоғамдағы келісім мен тұрақтылықты қамтамасыз ететін тұлға ретінде қабылданды. Мұндай түсінік түркі, араб, парсы, үнді және қытай өркениеттерінің тарихи тәжірибесінде айқын байқалады.

Шығыс көшбасшысының беделі оның әскери күшіне немесе саяси мәртебесіне ғана байланысты болмаған. Ол ең алдымен даналық, әділдік, сабырлылық, халыққа жақындық және рухани биіктік арқылы бағаланған. Халық санасында нағыз көшбасшы елді күшпен емес, ақылмен, парасатпен, өнегемен және сеніммен басқаруы тиіс деген түсінік орнықты.

Түркі тарихындағы көшбасшылық феномені елдік сана, мемлекеттілік идеясы және халықтың тұтастығын сақтау ұстанымдарымен тығыз байланысты. Түркі қағандары, хандар, билер мен батырлар ел тағдыры шешілетін тарихи кезеңдерде халықты біріктіріп, сыртқы қауіпке қарсы жұмылдырып, ұлттық рухты сақтауға ықпал етті. Мұндай тұлғалар үшін көшбасшылық жеке мүдде емес, елге қызмет ету, ұрпақ алдындағы жауапкершілікті сезіну және тарихи миссияны орындау ретінде танылды.

Ал Батыс өркениетіндегі көшбасшылық саяси институттардың дамуымен, құқықтық жүйенің қалыптасуымен, жеке тұлғаның еркіндігімен және қоғамдық реформалармен тығыз байланысты болды. Ежелгі Грекия мен Римнен бастау алған азаматтық сана, заң үстемдігі және қоғамдық басқару тәжірибесі кейінгі Батыс көшбасшылық үлгілерінің қалыптасуына негіз болды.

Батыс көшбасшылығының маңызды қыры – жаңашылдық пен реформаторлық сипатында. Мұнда көшбасшы қалыптасқан жүйені сақтаушы ғана емес, оны қайта құрушы, қоғамды жаңа бағытқа бастаушы тұлға ретінде бағаланды. Қайта өрлеу, Ағартушылық дәуірі, буржуазиялық революциялар мен демократиялық институттардың дамуы Батыс өркениетіндегі көшбасшылықтың құқықтық сана, саяси белсенділік және қоғамдық өзгерістермен тығыз байланыста дамығанын көрсетеді.

Тарихи тұлғалар арқылы көшбасшылықты түсіндіру үлгісі

Тарихи тұлға	**Өркениеттік кеңістік**	**Көшбасшылық сипаты**	**Тарихи ықпалы**
Түркі қағандары	Шығыс, түркі әлемі	Ел бірлігін сақтау, мемлекеттілікті нығайту	Түркі халықтарының саяси және рухани тұтастығын қалыптастырды

Тарихи тұлға	Өркениеттік кеңістік	Көшбасшылық сипаты	Тарихи ықпалы
Әл-Фараби	Шығыс өркениеті	Ғылым мен парасатқа негізделген рухани көшбасшылық	Ізгі қоғам, білім, адамгершілік туралы идеяларды дамытты
Шыңғыс хан	Шығыс өркениеті	Әскери-саяси ұйымдастырушылық	Еуразия кеңістігіндегі саяси құрылымдарға ықпал етті
Александр Македонский	Батыс және эллиндік әлем	Әскери-саяси көшбасшылық	Шығыс пен Батыс мәдени байланыстарының кеңеюіне әсер етті
Юлий Цезарь	Батыс өркениеті	Мемлекеттік басқару және саяси реформаторлық	Рим тарихындағы билік жүйесінің өзгеруіне ықпал етті
Наполеон Бонапарт	Батыс өркениеті	Реформаторлық және әскери көшбасшылық	Еуропадағы құқықтық және саяси өзгерістерге әсер етті

Бұл кестеден байқауға болатыны – көшбасшылық әр өркениетте әртүрлі сипатта көрінгенімен, оның негізгі өзегі ортақ. Кез келген көшбасшы белгілі бір тарихи жағдайда қоғамның сұранысына жауап береді, халықты ұйымдастырады және өзгерістерге ықпал етеді. Алайда оның әрекет ету тәсілі, құндылықтық негізі және тарихи рөлі өзі өмір сүрген өркениеттің ерекшелігімен тығыз байланысты болады.

Көшбасшылық феноменін тарихи тұлғалар арқылы оқыту – тарих пәнінің мазмұнын тереңдететін маңызды әдістемелік бағыт. Себебі тарихи тұлғаны оқыту оның өмірбаянын жаттатумен шектелмеуі тиіс. Оқушы сол тұлғаның қандай тарихи жағдайда қалыптасқанын, қандай мәселені шешуге ұмтылғанын, қоғамға қандай өзгеріс әкелгенін және оның қызметінің ұзақ мерзімді тарихи маңызын түсінуі қажет.

Тарих сабағында көшбасшылықты талдау оқушыларды себеп-салдарлық байланыстарды анықтауға, тарихи оқиғаларға баға беруге, тұлғаның әрекетін дәуір талабымен байланыстырып қарауға үйретеді. Мысалы, оқушы белгілі бір көшбасшының қызметін талдағанда: «Бұл тұлға неге дәл осы кезеңде тарих сахнасына шықты?», «Оның шешімдері қоғамға қандай ықпал етті?», «Ол өзгеріс жасаушы ма, әлде дәстүрді сақтаушы ма?», «Оның тарихи рөлін бүгінгі күнмен қалай байланыстыруға болады?» деген сұрақтарға жауап іздейді.

Көшбасшылық феноменін оқытудағы әдістемелік мүмкіндіктер

Оқыту әдісі	Қолдану мазмұны	Қалыптасатын дағды
Салыстырмалы талдау	Шығыс және Батыс көшбасшыларының ерекшеліктерін салыстыру	Сыни ойлау, салыстыру, дәлелдеу
Тарихи портрет жасау	Тұлғаның өмірі, қызметі, шешімі және тарихи рөлін сипаттау	Тарихи сипаттау, жүйелеу, қорытындылау
Дерекпен жұмыс	Тарихи құжат, үзінді, пікір, карта немесе сурет негізінде талдау жасау	Дерек талдау, ақпарат іріктеу
Пікірталас	«Көшбасшыны дәуір қалыптастыра ма, әлде көшбасшы дәуірді өзгерте ме?» тақырыбында ой бөлісу	Коммуникативтік дағды, дәлелді сөйлеу
Эссе жазу	«Нағыз көшбасшы қандай болуы керек?» тақырыбында жеке пікір білдіру	Жазылым, ой қорыту, азаматтық көзқарас
Жоба қорғау	Белгілі бір тарихи тұлғаның әлемдік өзгерістерге ықпалын зерттеу	Зерттеушілік, шығармашылық, презентация жасау

Мұндай әдістер оқушылардың тарихи ойлау мәдениетін дамытады. Олар тұлғаларды біржақты мадақтау немесе сынау деңгейінде емес, тарихи контекст негізінде түсінуге дағдыланады. Бұл қазіргі білім беру жүйесінде өте маңызды. Өйткені оқушы дайын ақпаратты қабылдаушы ғана емес, тарихи дерекпен жұмыс істейтін, салыстыратын, талдайтын және өз қорытындысын жасайтын тұлға ретінде қалыптасуы тиіс.

Шығыс пен Батыс көшбасшыларын салыстырмалы тұрғыдан оқыту оқушылардың өркениеттік ойлау мәдениетін қалыптастырады. Олар әр халықтың көшбасшылық туралы түсінігі оның тарихи тәжірибесімен, мәдениетімен, дінімен, саяси құрылымымен және дүниетанымымен байланысты екенін түсінеді. Бұл оқушыларды өзге өркениеттерге құрметпен қарауға, тарихи құбылыстарды кең аяда бағалауға және әлемдік тарихтағы ортақ заңдылықтарды байқауға үйретеді.

Көшбасшылық тақырыбы пәнаралық байланыс жасауға да қолайлы. Бұл мәселе тарихпен қатар қоғамтану, құқық негіздері, әдебиет, философия, география және мәдениеттану пәндерімен тығыз сабақтасады. Мысалы, тарих пәнінде көшбасшының дәуірі мен саяси қызметі қарастырылса, қоғамтануда билік, жауапкершілік, азаматтық қоғам ұғымдары талданады. Әдебиетте тарихи тұлғаның көркем бейнесі, рухани болмысы және халық жадындағы орны ашылады.

Пәнаралық байланыс мүмкіндіктері

Пән атауы	**Байланыс мазмұны**	**Оқушы әрекеті**
Тарих	Тұлғаның дәуірі, тарихи оқиғалар, саяси өзгерістер	Тарихи жағдайды талдайды
Қоғамтану	Билік, жауапкершілік, азаматтық қоғам, құқықтық сана	Қоғамдық мәнін түсіндіреді
Әдебиет	Тарихи тұлғаның көркем бейнесі, рухани болмысы	Шығармадағы тұлға бейнесін талдайды
География	Өркениеттердің орналасуы, тарихи кеңістік, мәдени аймақтар	Карта арқылы тарихи кеңістікті анықтайды
Құқық негіздері	Заң, мемлекет, басқару, азаматтық құқық	Көшбасшы шешімдерінің құқықтық мәнін бағалайды
Философия	Даналық, адамгершілік, құндылық, қоғам туралы ойлар	Тұлғаның идеялық ұстанымын түсіндіреді

Көшбасшылық феноменін оқытудың тәрбиелік мәні де жоғары. Бұл тақырып арқылы оқушылар жауапкершілік, елге қызмет ету, әділдік, батылдық, парасаттылық, жаңашылдық және азаматтық ұстаным сияқты құндылықтарды тарихи мысалдар негізінде түсінеді. Олар көшбасшылықты тек билік немесе атақ ретінде емес, халық алдындағы жауапкершілік, тарихи таңдау және қоғамға қызмет ету ретінде қабылдайды.

Қорытындылай келе, Шығыс пен Батыс өркениетіндегі көшбасшылық феномені әлемдік тарихтың күрделі әрі маңызды мәселелерінің бірі болып табылады. Шығыс көшбасшылығы рухани құндылық, дәстүр, елдік бірлік және даналық ұстанымдарымен ерекшеленсе, Батыс көшбасшылығы құқықтық сана, реформа, жеке бастама және жаңашылдық сипатымен айқындалады. Алайда екі өркениетке де ортақ басты қағида бар: нағыз көшбасшы – өз дәуірінің талабын түсініп, халықты алға бастай алатын, қоғамға тарихи ықпал жасайтын жауапты тұлға.

Сондықтан «Шығыс пен Батыс өркениетіндегі көшбасшылық феномені: тарихи тұлғалар және әлемдік өзгерістер» тақырыбын оқыту оқушылардың тарихи санасын, салыстырмалы талдау қабілетін, өркениеттік көзқарасын және азаматтық ұстанымын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Бұл тақырып тарихты тек өткен оқиғалар жиынтығы ретінде емес, тұлға, қоғам, құндылық және әлемдік өзгерістер арасындағы күрделі байланыс ретінде түсіндіруге жол ашады.

Садыкова Галия Какымовна
Учитель русского языка и литературы, педагог-исследователь
КГУ "Средняя школа Достык"
Жетысуская область, Алакольский район

АКТУАЛЬНЫЕ МЕТОДЫ ПРЕПОДАВАНИЯ РУССКОГО ЯЗЫКА В РАМКАХ ОБНОВЛЁННОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПРОГРАММЫ

Аннотация. В статье рассматриваются современные методы преподавания русского языка в условиях обновлённого содержания образования, ориентированного на формирование функциональной грамотности, коммуникативной компетенции и критического мышления обучающихся. Автор анализирует трансформацию роли учителя русского языка и литературы, изменения в методологической основе обучения, а также влияние интеграции цифровых технологий, междисциплинарных связей и деятельностного подхода на качество образовательного процесса. Особое внимание уделяется педагогическим стратегиям, направленным на развитие языковой личности ученика, способного к осмысленному использованию языка в учебной, профессиональной и социальной сферах. Статья носит научно-публицистический характер и адресована учителям русского языка и литературы, методистам и исследователям в области гуманитарного образования.

Ключевые слова: обновлённое содержание образования, русский язык, методика преподавания, функциональная грамотность, коммуникативная компетенция, цифровые технологии, деятельностный подход, языковая личность.

Современная образовательная парадигма, формирующаяся в условиях глобализации, цифровизации и переосмысления ценностей гуманитарного знания, предъявляет к преподаванию русского языка принципиально новые требования, связанные не только с обновлением содержания обучения, но и с изменением самой философии педагогической деятельности. Русский язык в школе перестаёт быть исключительно объектом изучения как системы правил и норм, поскольку в условиях обновлённого содержания образования он рассматривается прежде всего как средство познания мира, инструмент социальной коммуникации и основа культурной идентичности личности. Учитель русского языка и литературы оказывается в ситуации, когда традиционные репродуктивные методы обучения утрачивают свою эффективность, а приоритет получает обучение, ориентированное на активную познавательную деятельность учащихся, их способность анализировать, интерпретировать и создавать тексты различных жанров и стилей. В этой связи особую значимость приобретает переосмысление методических подходов, обеспечивающих не формальное усвоение языковых знаний, а их осознанное и функциональное применение. Обновлённое содержание образования предполагает смещение акцента с передачи готовой информации на организацию образовательной среды, в которой ученик становится активным субъектом учебного процесса. Данный процесс требует от педагога высокого уровня

профессиональной рефлексии, методической гибкости и готовности к постоянному самообразованию. Именно поэтому современные методы преподавания русского языка должны рассматриваться в контексте системных изменений, затрагивающих цели, результаты и способы организации обучения. В условиях многоязычного и поликультурного пространства школа выполняет не только образовательную, но и социально-культурную функцию, что усиливает ответственность учителя за формирование языковой культуры обучающихся. Осознание этой ответственности становится отправной точкой для внедрения инновационных педагогических практик, способных обеспечить устойчивое качество языкового образования.

Методологической основой обновлённого содержания образования является компетентностный подход, предполагающий ориентацию учебного процесса на формирование у обучающихся совокупности знаний, умений и навыков, интегрированных в способность действовать в реальных жизненных ситуациях. В преподавании русского языка данный подход реализуется через развитие коммуникативной, языковой, социокультурной и дискурсивной компетенций, каждая из которых требует особых методических решений. Учитель уже не может ограничиваться объяснением грамматических правил или анализом художественных текстов по заданному алгоритму, поскольку подобная практика не формирует у учащихся умения самостоятельно мыслить и выстраивать речевое высказывание. В условиях обновлённого содержания образования возрастает значение проблемного обучения, при котором ученик сталкивается с языковой или речевой задачей, требующей анализа, сопоставления и аргументированного выбора. Такой подход способствует развитию критического мышления и формированию осознанного отношения к языку как к живой и динамичной системе. Существенную роль играет интеграция теоретических знаний с практической речевой деятельностью, что позволяет преодолеть разрыв между знанием правил и умением использовать язык в реальном общении. Компетентностная модель обучения предполагает также изменение системы оценивания, где на первый план выходит не количество воспроизведённой информации, а качество выполнения коммуникативной задачи. Учителю необходимо разрабатывать задания, моделирующие реальные речевые ситуации, что требует творческого подхода и глубокого понимания психолого-педагогических особенностей учащихся. Таким образом, методика преподавания русского языка в обновлённом образовательном контексте приобретает комплексный и междисциплинарный характер.

Одним из ключевых направлений модернизации преподавания русского языка является внедрение деятельностного подхода, ориентированного на активное участие учащихся в процессе обучения и их личностное развитие. В рамках данного подхода учебная деятельность строится таким образом, чтобы каждый ученик имел возможность проявить инициативу, самостоятельность и ответственность за результат своей работы. Урок русского языка перестаёт быть пространством пассивного восприятия информации и превращается в площадку для совместного поиска, обсуждения и рефлексии. Особую эффективность демонстрируют методы проектного обучения, позволяющие интегрировать языковые знания с исследовательской и творческой деятельностью. Проектная работа способствует формированию навыков планирования, анализа источников, структурирования информации и публичного представления результатов, что напрямую связано с развитием функциональной грамотности. В процессе выполнения проектов учащиеся учатся работать с различными типами текстов, осваивают приёмы аргументации и интерпретации, а также развивают навыки командного взаимодействия. Деятельностный подход предполагает использование разнообразных форм работы, включая групповые и парные задания, дискуссии, ролевые игры и творческие мастерские. Подобные формы организации учебного процесса создают условия для естественного речевого общения и повышают мотивацию к изучению языка. Для учителя это означает необходимость продуманного конструирования урока, в котором каждая деятельность имеет чёткую цель и логически связана с планируемыми результатами обучения. Таким образом, деятельностный подход становится важным инструментом реализации обновлённого содержания образования.

Неотъемлемой частью современных методов преподавания русского языка является использование цифровых образовательных технологий, которые существенно расширяют возможности организации учебного процесса и индивидуализации обучения. Цифровая среда предоставляет доступ к разнообразным источникам информации, интерактивным заданиям и мультимедийным ресурсам, способствующим более глубокому пониманию языковых явлений. Использование электронных платформ и онлайн-сервисов позволяет учителю оперативно адаптировать учебный материал к уровню и потребностям учащихся, а также отслеживать их прогресс в режиме реального времени. В условиях обновлённого содержания образования цифровые технологии рассматриваются не как самоцель, а как средство повышения эффективности обучения и развития самостоятельности обучающихся. Работа с цифровыми текстами, аудио- и видеоматериалами формирует навыки критического восприятия информации и медиаграмотности, что является важным компонентом функциональной грамотности. Интерактивные формы работы стимулируют познавательный интерес и создают условия для активного вовлечения учащихся в учебный процесс. Для учителя русского языка цифровая трансформация означает необходимость освоения новых педагогических инструментов и переосмысления традиционных методов работы с текстом. При этом важно сохранять баланс между использованием технологий и развитием живого речевого общения, поскольку язык прежде всего существует в пространстве человеческого взаимодействия. Грамотная интеграция цифровых ресурсов позволяет усилить методический потенциал урока и сделать обучение более гибким и адаптивным. В результате цифровые технологии становятся органичной частью современной методики преподавания русского языка.

Особое место в обновлённой системе преподавания русского языка занимает работа с текстом как универсальным объектом обучения, объединяющим языковую, речевую и культурную составляющие. Текстоцентрический подход предполагает рассмотрение текста не только как иллюстрации языковых правил, но и как самостоятельного предмета анализа, интерпретации и творческого осмысления. В процессе работы с различными типами текстов учащиеся учатся выявлять авторскую позицию, анализировать структуру и языковые средства, а также соотносить содержание текста с собственным жизненным опытом. Такой подход способствует развитию читательской грамотности и формированию навыков смыслового чтения, что является одной из приоритетных задач обновлённого содержания образования. Учитель русского языка и литературы выступает в роли медиатора между текстом и учеником, помогая выстроить диалог и стимулируя аналитическое мышление. Важно, чтобы работа с текстом включала не только репродуктивные задания, но и творческие виды деятельности, направленные на создание собственных высказываний. Анализ художественных и публицистических текстов позволяет формировать ценностные ориентиры и эстетический вкус учащихся. В условиях информационного изобилия особое значение приобретает умение отличать достоверную информацию от манипулятивной, что также реализуется через текстоцентрический подход. Таким образом, текст становится основным инструментом формирования языковой личности в современном образовательном пространстве.

Интеграция русского языка с другими учебными дисциплинами является ещё одним важным аспектом современных методов преподавания в условиях обновлённого содержания образования. Межпредметные связи позволяют учащимся увидеть язык как универсальное средство познания, используемое во всех сферах человеческой деятельности. Совместные проекты и интегрированные уроки способствуют формированию целостной картины мира и развитию метапредметных компетенций. Для учителя русского языка это открывает возможности для сотрудничества с коллегами и обогащения методического арсенала. Междисциплинарный подход позволяет использовать тексты научного, публицистического и официально-делового стилей, что расширяет коммуникативный опыт учащихся. Работа с такими текстами формирует навыки анализа информации и аргументированного изложения мыслей. Интеграция содержания обучения способствует повышению мотивации, поскольку учащиеся осознают практическую значимость языковых знаний. В условиях обновлённого

образования межпредметные связи становятся не дополнительным элементом, а необходимым условием формирования функциональной грамотности. Учителю важно учитывать возрастные и когнитивные особенности обучающихся при планировании интегрированных заданий. В результате интегративный подход усиливает образовательный эффект и способствует более глубокому усвоению материала.

Таким образом, современные методы преподавания русского языка в условиях обновлённого содержания образования представляют собой сложную и многогранную систему, основанную на сочетании компетентностного, деятельностного и текстоцентрического подходов. Роль учителя русского языка и литературы трансформируется, приобретая черты наставника, организатора и исследователя педагогического процесса. Эффективная реализация обновлённых образовательных требований возможна при условии постоянного профессионального развития педагога и его готовности к инновациям. Современный урок русского языка должен быть направлен на развитие личности ученика, его способности к осмысленному и ответственному использованию языка. Важно сохранять баланс между традициями отечественной методики и новыми педагогическими технологиями, обеспечивая преемственность и устойчивость образовательного процесса. Обновлённое содержание образования открывает новые перспективы для повышения качества языкового обучения и формирования культурно развитой личности. В условиях динамично меняющегося мира русский язык остаётся важнейшим инструментом коммуникации и носителем культурных ценностей. От профессионализма учителя зависит, насколько эффективно этот потенциал будет реализован в образовательной практике. Именно поэтому осмысление и внедрение современных методов преподавания русского языка является актуальной и значимой задачей современного образования.

Использованная литература

1. Сабитова, Ж.С. Цифровые образовательные ресурсы на уроках русского языка / Ж.С. Сабитова // Открытая школа. – 2022. – № 1. – С. 45-49.
2. Стандарт обновленного содержания образования: методическое пособие для учителей русского языка / Под ред. А.Р. Нургалиевой. – Нур-Султан: НАО им. И. Алтынсарина, 2020. – 198 с.
3. Фундаментальное ядро содержания общего образования / Под ред. В.В. Козлова, А.М. Кондакова. – 4-е изд. – М.: Просвещение, 2019. – 79 с.
4. Щукин, А.Н. Методика преподавания русского языка как иностранного / А.Н. Щукин. – М.: Высшая школа, 2020. – 334 с.

Джекшенбаева Айида Рысбековна
Учитель русского языка и литературы
КГУ "Средняя школа Достык"
Жетысуская область, Алакольский район

ЭФФЕКТИВНЫЕ ПРИЁМЫ РАБОТЫ С ТЕКСТОМ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

Аннотация. В статье рассматриваются эффективные методические подходы к формированию у обучающихся навыков осознанного понимания текста на уроках русского языка и литературы. Особое внимание уделяется развитию читательской грамотности как ключевой компетенции современного школьника, способствующей успешной социализации и академической мобильности. Анализируются причины затруднений при работе с текстом, предлагаются практические приёмы, направленные на активизацию мыслительной деятельности учащихся, развитие критического мышления и умения интерпретировать художественные и научные тексты. Обосновывается необходимость системного подхода к обучению пониманию текста, включающего работу с различными видами чтения, стратегиями осмысления информации и рефлексии. Представленные методики ориентированы на повышение качества образования и могут быть использованы в практике преподавания.

Ключевые слова: понимание текста, читательская грамотность, критическое мышление, интерпретация, русский язык, литература, методика преподавания, анализ текста, педагогические технологии, смысловое чтение.

Проблема формирования у учащихся способности глубоко и осмысленно воспринимать текст в условиях современной образовательной среды приобретает особую актуальность, поскольку поток информации постоянно увеличивается, а уровень поверхностного восприятия нередко доминирует над аналитическим мышлением. В этих условиях перед учителем русского языка и литературы встаёт задача не просто научить читать, но сформировать у школьников умение извлекать смысл, интерпретировать, оценивать и применять полученную информацию. Понимание текста представляет собой сложный когнитивный процесс, включающий декодирование, осмысление, интерпретацию и рефлексию, что требует системной работы на протяжении всего периода обучения. Особую трудность вызывает у учащихся необходимость перехода от буквального понимания к подтекстовому и концептуальному уровню, где требуется умение видеть авторскую позицию, художественные средства и скрытые смыслы. Важно учитывать, что современные школьники часто обладают фрагментарным восприятием информации, что обусловлено влиянием цифровой среды, формирующей клиповое мышление. В связи с этим педагог должен использовать такие методические приёмы, которые способствуют углублению концентрации внимания и развитию аналитических навыков. Значительную роль играет организация

учебного процесса, предполагающая активное включение учащихся в работу с текстом. Осмысленное чтение становится не только целью, но и инструментом обучения, способствующим формированию универсальных учебных действий. Следовательно, обучение пониманию текста требует интеграции традиционных и инновационных подходов. Только в этом случае возможно достижение устойчивых образовательных результатов.

Одним из ключевых направлений работы является формирование навыков смыслового чтения, которое предполагает активное взаимодействие читателя с текстом. Учителю необходимо создавать условия, при которых учащийся становится не пассивным потребителем информации, а её активным интерпретатором. Важным этапом является предтекстовая работа, направленная на актуализацию имеющихся знаний и формирование мотивации к чтению. Использование вопросов-прогнозов, ассоциативных рядов и обсуждение заголовка способствует развитию интереса и формированию гипотез относительно содержания текста. На этапе чтения целесообразно применять приёмы маркировки текста, такие как выделение ключевых слов, составление заметок и формулирование вопросов по ходу чтения. Это позволяет учащимся структурировать информацию и лучше понимать её смысловую организацию. После чтения особое значение приобретает этап рефлексии, в ходе которого происходит осмысление прочитанного, выявление основной идеи и оценка текста. Применение методов дискуссии, кластеров и синквейнов способствует развитию критического мышления и умения выражать собственную позицию. Важно также учитывать индивидуальные особенности учащихся, предлагая задания различного уровня сложности. Таким образом, системная работа с текстом позволяет сформировать устойчивые навыки его понимания. Это становится основой успешного обучения в целом.

Не менее значимым является использование интерпретационных методов, направленных на углубление понимания художественного текста. Литературное произведение требует от учащихся не только знания фактического содержания, но и способности воспринимать образную систему, символику и авторский замысел. В этом контексте эффективными являются приёмы медленного чтения, позволяющие сосредоточиться на деталях и нюансах текста. Анализ ключевых эпизодов, работа с художественными средствами и обсуждение характеров персонажей способствуют формированию глубокого понимания произведения. Учитель может использовать метод «чтение с остановками», при котором учащиеся прогнозируют дальнейшее развитие сюжета и анализируют прочитанное. Такой подход активизирует мыслительную деятельность и развивает навыки интерпретации. Особую роль играет работа с вопросами открытого типа, требующими аргументированного ответа. Это стимулирует учащихся к поиску доказательств в тексте и формированию собственной точки зрения. В процессе обсуждения важно создавать атмосферу диалога, где каждый ученик может высказать своё мнение. Таким образом формируется культура читательского восприятия. В результате учащиеся начинают воспринимать текст как многослойное явление, требующее анализа и осмысления. Это способствует развитию эстетического вкуса и интеллектуальных способностей.

Важным аспектом является интеграция межпредметных связей, позволяющая расширить контекст понимания текста. Использование исторических, культурных и социальных аспектов помогает учащимся глубже осмыслить содержание произведения. Например, при изучении литературных текстов целесообразно обращаться к историческим событиям, биографии автора и особенностям эпохи. Это создаёт целостное представление о произведении и способствует формированию системного мышления. Кроме того, применение цифровых технологий открывает новые возможности для работы с текстом. Использование интерактивных платформ, онлайн-дискуссий и мультимедийных материалов делает процесс обучения более динамичным и интересным. Однако важно соблюдать баланс между традиционными и инновационными методами. Переизбыток цифровых инструментов может привести к поверхностному восприятию информации. Поэтому педагог должен осознанно выбирать средства обучения. Эффективное сочетание различных подходов позволяет

повысить мотивацию учащихся. В результате формируется устойчивый интерес к чтению. Это является важным условием успешного освоения учебной программы.

Особое внимание следует уделить развитию критического мышления, которое является неотъемлемой частью понимания текста. Умение анализировать информацию, выявлять противоречия и оценивать достоверность источников становится необходимым в современном мире. На уроках русского языка и литературы это реализуется через работу с различными типами текстов, включая публицистические и научные. Учитель может использовать приёмы сравнительного анализа, позволяющие выявлять сходства и различия между текстами. Это способствует развитию аналитических навыков. Важно также формировать у учащихся умение задавать вопросы к тексту. Это позволяет углубить понимание и выявить скрытые смыслы. Применение метода проблемного обучения стимулирует познавательную активность. Учащиеся учатся самостоятельно находить ответы и делать выводы. Это способствует формированию самостоятельности мышления. В результате учащиеся становятся более уверенными в своих знаниях. Это положительно влияет на их учебную мотивацию.

Таким образом, обучение пониманию текста представляет собой комплексный процесс, требующий системного подхода и использования разнообразных методических приёмов. Учитель играет ключевую роль в формировании читательской культуры учащихся. Эффективная организация учебного процесса позволяет развивать навыки анализа, интерпретации и критического мышления. Важно учитывать индивидуальные особенности учащихся и создавать условия для их активного участия в учебной деятельности. Использование современных технологий должно быть направлено на углубление понимания текста. Только в этом случае возможно достижение высоких образовательных результатов. Формирование читательской грамотности становится важнейшей задачей современной школы. Это способствует успешной социализации учащихся. В перспективе такие навыки обеспечивают их конкурентоспособность. Следовательно, работа над пониманием текста должна быть приоритетной в образовательной практике.

Использованная литература

1. Асмолов А.Г. Как проектировать универсальные учебные действия в начальной школе: от действия к мысли. – М.: Просвещение, 2019. – 152 с. (Системно-деятельностный подход).

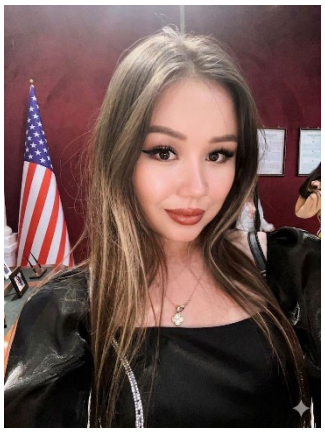
2. Жұмабекова Д. А. Орыс тілі мен әдебиеті сабақтарында оқушылардың оқу сауаттылығын қалыптастыру. – Астана: Дарын, 2023. – 190 б.

3. Заир-Бек С.И., Муштавинская И.В. Развитие критического мышления на уроке: пособие для учителя. – М.: Просвещение, 2020. – 223 с. (Технология РКМЧП).

4. Назарбаев Зияткерлік мектептері ДББҰ. Оқушылардың функционалдық оқу сауаттылығын дамыту әдістері. – Астана, 2020. – 88 б.

5. Әлімжанова Г. Т. Оқылым сауаттылығын қалыптастырудың әдістемелік негіздері. – Алматы: Білім, 2018. – 156 б.

Жидебаева Ділнәз Серікбайқызы
«6В01703 – Шетел тілі: екі шетел тілі» білім беру бағдарламасының 4 курс студенті
Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды ұлттық зерттеу университеті
Қарағанды қаласы

«ОРТА МЕКТЕПТЕ АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОҚЫТУДАҒЫ ИНТЕРАКТИВТІ ӘДІСТЕРДІҢ ТИІМДІЛІГІ»

Аннотация. Бұл мақалада орта мектепте ағылшын тілін оқыту барысында интерактивті әдістерді қолданудың тиімділігі қарастырылады. Қазіргі білім беру жүйесінде оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын арттыру, олардың коммуникативтік дағдыларын дамыту және оқу мотивациясын күшейту маңызды мәселелердің бірі болып табылады. Осы мақсатта интерактивті оқыту технологиялары кеңінен қолданылуда. Мақалада ойын технологиялары, топтық жұмыс, жұптық жұмыс, рөлдік ойындар, цифрлық платформалар және коммуникативтік әдістердің оқушылардың белсенділігіне әсері талданады. Сонымен қатар педагогикалық практика барысында алынған тәжірибелер сипатталады. Зерттеу нәтижесі интерактивті әдістердің ағылшын тілі сабақтарының сапасын арттыруда маңызды рөл атқаратынын көрсетті.

Тірек сөздер: Интерактивті әдістер, ағылшын тілін оқыту, мотивация, коммуникативтік әдіс, цифрлық технологиялар, Kahoot, Quizizz, speaking skills, топтық жұмыс

Кіріспе

Қазіргі таңда білім беру жүйесі жаңа технологиялар мен инновациялық әдістердің дамуына байланысты өзгеріп келеді. Заманауи оқушылар дәстүрлі сабақтарға қарағанда белсенді әрекетке, ойын элементтеріне және цифрлық технологияларға негізделген сабақтарға көбірек қызығушылық танытады. Сондықтан мұғалімдер білім беру процесін тиімді ұйымдастыру үшін оқытудың жаңа әдістерін қолдануы қажет.

Ағылшын тілі — халықаралық қарым-қатынас тілі болғандықтан, оны сапалы оқыту қазіргі қоғамның маңызды талаптарының бірі болып табылады. Оқушылардың ағылшын тілінде еркін сөйлеу, тыңдау, оқу және жазу дағдыларын қалыптастыру үшін мұғалім тек теориялық біліммен шектелмей, практикалық және интерактивті жұмыстарды ұйымдастыруы керек.

Интерактивті әдістер оқушылардың сабаққа белсенді қатысуына мүмкіндік береді. Мұндай әдістер барысында оқушы тек тыңдаушы емес, білім алу процесінің белсенді қатысушысына айналады. Бұл олардың қызығушылығын арттырып, өз ойын еркін жеткізуіне көмектеседі.

Бұл мақаланың мақсаты — орта мектепте ағылшын тілін оқытудағы интерактивті әдістердің тиімділігін анықтау және педагогикалық практика барысында қолданылған әдістердің нәтижесін талдау.

Интерактивті оқыту әдістерінің маңызы

Интерактивті оқыту — оқушы мен мұғалім арасындағы белсенді қарым-қатынасқа негізделген оқыту түрі. Бұл әдістер оқушылардың өзара әрекеттесуіне, пікір алмасуына және бірлесіп жұмыс жасауына мүмкіндік береді.

Дәстүрлі сабақтарда мұғалім негізгі ақпарат көзі болып саналса, интерактивті сабақтарда оқушылар өз бетімен ізденіп, талдау жасап, тапсырмаларды орындауға қатысады. Бұл олардың сыни ойлау қабілетін, коммуникативтік дағдыларын және шығармашылық белсенділігін дамытады.

Интерактивті әдістердің негізгі артықшылықтары:

- оқушылардың сабаққа қызығушылығын арттыру;
- еркін қарым-қатынас орнату;
- сөйлеу дағдыларын дамыту;
- топпен жұмыс жасау қабілетін қалыптастыру;
- есте сақтау қабілетін күшейту;
- оқушылардың сенімділігін арттыру.

Әсіресе ағылшын тілі сабақтарында интерактивті әдістер өте маңызды, себебі тіл үйрену барысында тұрақты практика мен қарым-қатынас қажет.

Ағылшын тілі сабақтарында қолданылатын интерактивті әдістер

Топтық және жұптық жұмыс

Топтық және жұптық жұмыс оқушылардың бір-бірімен ағылшын тілінде сөйлесуіне мүмкіндік береді. Бұл әдіс арқылы оқушылар өз ойларын еркін жеткізіп, жаңа сөздерді практикада қолданады.

Топтық жұмыс кезінде оқушылар бір мәселені бірге талқылап, ортақ шешім қабылдайды. Ал жұптық жұмыс сөйлеу дағдысын дамытуда өте тиімді. Мұндай тапсырмалар оқушылардың ұялшақтығын азайтып, сенімділігін арттырады.

Рөлдік ойындар

Рөлдік ойындар — ағылшын тілін оқытудағы ең қызықты әдістердің бірі. Бұл әдіс барысында оқушылар белгілі бір жағдаяттарды сомдап, диалог құрады.

Мысалы:

- дүкендегі әңгіме;
- мейрамханада тапсырыс беру;
- дәрігер мен науқас;
- саяхат кезіндегі диалог.

Рөлдік ойындар оқушылардың speaking skills дағдыларын дамытуға көмектеседі және тілді шынайы өмірде қолдануға үйретеді.

Ойын технологиялары

Ойын технологиялары оқушылардың мотивациясын арттыруда ерекше рөл атқарады. Ойын барысында оқушылар сабақты қызығушылықпен қабылдап, белсенді қатысады.

Ағылшын тілі сабақтарында:

- vocabulary games;
- guessing games;
- crossword;
- matching activities;
- quizzes сияқты тапсырмалар жиі қолданылады.

Ойын элементтері оқушылардың эмоциялық көңіл-күйін жақсартып, сабақты қызықты етеді.

Цифрлық платформаларды қолдану

Қазіргі таңда білім беру саласында цифрлық технологиялардың маңызы артып келеді. Ағылшын тілі сабақтарында Kahoot, Quizizz, Wordwall сияқты платформалар кеңінен қолданылады.

Бұл платформалардың артықшылықтары:

- оқушылардың қызығушылығын арттыру;

- жылдам кері байланыс беру;
- уақытты үнемдеу;
- білімді тексеруді жеңілдету;
- жарыс атмосферасын қалыптастыру.

Мысалы, Kahoot платформасы арқылы мұғалім тест тапсырмаларын ұйымдастырып, оқушылардың білімін ойын форматында тексере алады. Ал Quizizz платформасы оқушылардың жеке жұмыс жасауына ыңғайлы.

Цифрлық технологияларды қолдану оқушылардың сабаққа деген ынтасын күшейтіп, олардың белсенділігін арттырады.

Педагогикалық практика барысында қолданылған әдістер

Өндірістік- педагогикалық практика барысында 9-сынып оқушыларымен ағылшын тілі сабақтары өткізілді. Сабақтарда интерактивті әдістер белсенді қолданылды.

Сабақ барысында:

- жұптық жұмыстар;
- speaking activities;
- рөлдік ойындар;
- Quizizz және Kahoot платформалары;
- топтық тапсырмалар ұйымдастырылды.

Бастапқы кезде кейбір оқушылар ағылшын тілінде сөйлеуге қысылатын және сабаққа белсенді қатыспайтын. Алайда интерактивті тапсырмалар енгізілгеннен кейін оқушылардың қызығушылығы айтарлықтай артты.

Мысалы, “Food and Drink” тақырыбында өткізілген сабақта Quizizz платформасы арқылы сөздік тапсырмалар орындалды. Оқушылар тапсырмаларды қызығушылықпен орындап, жарыс элементтері олардың белсенділігін күшейтті.

Сонымен қатар speaking тапсырмалары кезінде жұптық жұмыстар ұйымдастырылды. Оқушылар диалогтар құрып, өз ойларын ағылшын тілінде жеткізуге тырысты. Бұл олардың сөйлеу дағдыларының дамуына оң әсер етті.

Ағылшын апталығы барысында Kahoot ойыны өткізілді. Оқушылар үлкен қызығушылық танытып, белсенді қатысты. Мұндай жұмыстар оқушылардың пәнге деген жағымды көзқарасын қалыптастыруға көмектесті.

Практика нәтижесі интерактивті әдістердің оқушылардың сабаққа қатысуын, мотивациясын және коммуникативтік дағдыларын арттыратынын көрсетті.

Қорытынды

Қорытындылай келе, интерактивті әдістер қазіргі ағылшын тілін оқыту процесінің маңызды бөлігі болып табылады. Бұл әдістер оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын арттырып, олардың белсенділігін күшейтеді.

Топтық жұмыс, рөлдік ойындар, ойын технологиялары және цифрлық платформалар оқушылардың коммуникативтік қабілеттерін дамытуда тиімді нәтиже береді. Сонымен қатар интерактивті әдістер оқушылардың сенімділігін қалыптастырып, ағылшын тілінде еркін сөйлеуіне мүмкіндік жасайды.

Педагогикалық практика барысында алынған тәжірибе интерактивті технологиялардың білім беру сапасын арттыруда маңызды рөл атқаратынын дәлелдеді. Сондықтан қазіргі мұғалімдер заманауи оқыту әдістерін тиімді пайдаланып, оқушылардың қажеттіліктеріне сай сабақ ұйымдастыруы қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. How to Teach English Harmer J. How to Teach English. Pearson Education Limited, 2007.
2. Techniques and Principles in Language Teaching Larsen-Freeman D. Techniques and Principles in Language Teaching. Oxford University Press, 2000.
3. The Practice of English Language Teaching Harmer J. The Practice of English Language Teaching. Longman, 2001.
4. Kahoot ресми сайты

Журналдың құрылтайшысы және иесі:
«BAYANDY» жеке кәсіпкерлігіне қарасты «KEMENGER» ғылыми-әдістемелік орталығы.

Учредитель и собственник журнала:
Научно-методический центр «KEMENGER», относящийся к индивидуальному предпринимателю «BAYANDY».

Журнал 2023 жылдың желтоқсан айынан бастап жарық көруде.
Басылым 1 айда 4 рет шығады.
Журнал Қазақстан Республикасының Ақпарат және Қоғамдық даму министрлігінің Ақпарат комитеті 2023 жылғы 13 ақпандағы Мерзімді баспасөз басылымын, ақпараттық агенттікті және желілік басылымды есепке қоюы туралы куәлігі № KZ26VPY00064454 берілген.

Журнал издается с декабря 2023 года.
Периодичность выпуска — 4 раза в месяц.
Журнал выдан комитетом информации Министерства информации и общественного развития Республики Казахстан № KZ26VPY00064454 о постановке на учет периодического печатного издания, информационного агентства и сетевого издания от 13 февраля 2023 года.

Құрметті оқырмандар мен авторлар!
Журналда жарияланған материалдар редакцияның көзқарасын білдірмейді. Фактілер мен мәліметтердің анықтығына, сондай-ақ стилистикалық қателерге авторлар жауапты. Журналға шыққан материалдарды редакцияның келісімінсіз көшіріп басуға болмайды. Редакция материалдарды қабылдамауға құқылы.

Уважаемые читатели и авторы!
Опубликованные в журнале материалы не отражают точку зрения редакции. Ответственность за достоверность фактов и сведений в публикациях, а также за стилистические ошибки несут авторы. Перепечатка материалов, опубликованных в журнале, допускается только с согласия редакции. Редакция оставляет за собой право отклонять материалы.

Мекенжайы:
100012, Қарағанды қ.,
Н. Назарбаев даңғ., 19.
E-mail: kemengerustaz.kz@mail.ru
Инстаграм: kemengerustaz.kz
Сайт: kemenger-ustaz.kz
WhatsApp +77009700098
+77711812303
Басуға 20.05.2026 ж. қол қойылды.

Пішім 60*90 1/8
ш.б.т. - 26. RISO басылым.
Таралымы - 50 дана.

«BAYANDY» жеке кәсіпкерлігіне қарасты «KEMENGER» ғылыми-әдістемелік орталығының полиграфиялық қызметтер бөлімінде басылып шығарылды.

Наш адрес:
100012, г. Караганда,
пр. Н. Назарбаева, 19.
E-mail: kemengerustaz.kz@mail.ru
Инстаграм: kemengerustaz.kz
Сайт: kemenger-ustaz.kz
WhatsApp +77009700098
+77711812303
Подписано в печать 20.05.2026 г.

Формат 60*90 1/8
усл.печ.л. - 26. Печать RISO.
Тираж - 50 экз.

Отпечатано в полиграфическом отделе НМЦ «KEMENGER» ИП «BAYANDY».

QR-кодты сканерлеу арқылы бізбен тікелей байланысқа шыға аласыз.
Вы можете связаться с нами напрямую, отсканировав QR-код.

QR-кодты сканерлеу арқылы бізбен тікелей байланысқа шыға аласыз.
Вы можете связаться с нами напрямую, отсканировав QR-код.